

**ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΑΘΗΝΩΝ**

ATHENS UNIVERSITY
OF ECONOMICS
AND BUSINESS

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΘΕΣΜΙΚΗ ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ:
ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΧΩΡΩΝ ΤΗΣ ΕΥΡΩΖΩΝΗΣ ΚΑΙ
ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΩΝ»

ΦΟΝΙΑ ΔΑΝΑΗ

*Διπλωματική εργασία υποβληθείσα προς μερική εκπλήρωση των
απαραίτητων προϋποθέσεων για την απόκτηση του Μεταπτυχιακού
Διπλώματος Ειδίκευσης*

ΑΘΗΝΑ

ΜΑΡΤΙΟΣ 2026

Επιβλέπων καθηγητής:

Οικονομίδης Γεώργιος, Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Εξεταστής καθηγητής:

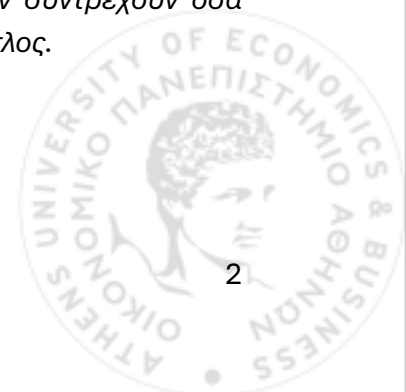
Τοπάλογλου Νικόλαος, Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Εξεταστής καθηγητής:

Καμμάς Παντελής, Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών

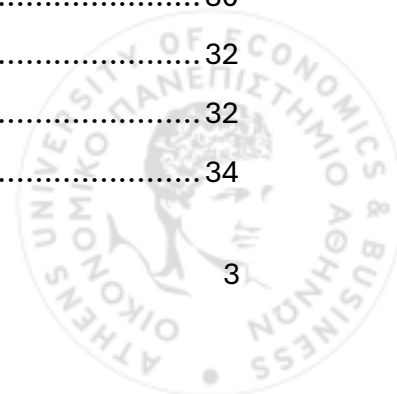
Βεβαιώνω ότι το έργο που εκπονήθηκε και παρουσιάζεται στην υποβαλλόμενη διπλωματική εργασία είναι αποκλειστικά ατομικά δικό μου. Όποιες πληροφορίες και υλικό που περιέχονται έχουν αντληθεί από άλλες πηγές, έχουν καταλλήλως αναφερθεί στην παρούσα διπλωματική εργασία. Επιπλέον τελώ εν γνώσει ότι σε περίπτωση διαπίστωσης ότι δεν συντρέχουν όσα βεβαιώνονται από μέρους μου, μου αφαιρείται ανά πάσα στιγμή αμέσως ο τίτλος.

Φονιά Δανάη

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη	6
Abstract	7
Κεφάλαιο 1: Εισαγωγή	8
1.1 Γενικό πλαίσιο και οριοθέτηση του θέματος	8
1.2 Ερευνητικά ερωτήματα και υποθέσεις εργασίας	8
1.3 Μεθοδολογία της έρευνας και πηγές υλικού	9
1.4 Δομή της εργασίας	10
Κεφάλαιο 2: Επισκόπηση βιβλιογραφίας	11
2.1 Η έννοια του θεσμού και της θεσμικής ποιότητας	11
2.2 Θεσμική και Οικονομική Ανάπτυξη	13
2.3 Πολιτική σταθερότητα, διαφθορά και εμπιστοσύνη στους θεσμούς	15
Κεφάλαιο 3: Θεωρητικό/Αναλυτικό πλαίσιο και μεθοδολογία της έρευνας	17
3.1 Επιλογή δείγματος και περιοχής μελέτης	17
3.2 Χρονικό πλαίσιο της ανάλυσης	19
3.3 Πηγές δεδομένων	21
3.4 Μεταβλητές της ανάλυσης	22
3.5 Μεθοδολογική προσέγγιση	23
Κεφάλαιο 4: Ανάλυση θεσμικών και οικονομικών χαρακτηριστικών των επιλεγμένων χωρών της Ευρωζώνης και των Βαλκανίων	25
4.1 Εισαγωγή και κριτήρια επιλογής χωρών	25
4.2 Χώρες της Ευρωζώνης – Θεσμικό και οικονομικό προφίλ	26
4.2.1 Φινλανδία	26
4.2.2 Σλοβενία	27
4.2.3 Πορτογαλία	30
4.3 Χώρες των Δυτικών Βαλκανίων – Θεσμικό και οικονομικό προφίλ	32
4.3.1 Μαυροβούνιο	32
4.3.2 Σερβία	34

4.3.3 Αλβανία	36
Κεφάλαιο 5: Συγκριτική ανάλυση θεσμικής ποιότητας και οικονομικής ανάπτυξης	39
5.1 Εισαγωγή	39
5.2 Συγκριτική θεσμική αποτύπωση	41
5.2.1 Δείκτες θεσμικής ποιότητας (WGI)	42
5.2.2 Οπτική συγκριτική αποτύπωση θεσμικής ποιότητας	44
5.2.3 Συγκριτική Ανάλυση και Διαχρονικές Τάσεις των Δεικτών Θεσμικής Ποιότητας ..	45
5.2.4 Συνολική αποτίμηση μεταβολών (2002–2020)	52
5.3 Οικονομική ανάπτυξη, σταθερότητα και επενδυτική δραστηριότητα	54
5.3.1 Επίπεδα οικονομικής ανάπτυξης	55
5.3.2 Ρυθμοί ανάπτυξης και οικονομική σταθερότητα	57
5.3.3 Παραγωγικότητα και επενδυτική δραστηριότητα	59
5.4 Συσχέτιση θεσμών και οικονομικής ανάπτυξης	61
5.4.1 Διαγραμματική Απεικόνιση της σχέσης (Conceptual Scatter Plot)	61
5.4.2 Ερμηνεία της Σχέσης (Συνδυαστική Αξιολόγηση)	63
5.4.3 Σύνδεση με τη διεθνή βιβλιογραφία	64
5.5 Συμπέρασμα ανάλυσης	66
Κεφάλαιο 6: Συμπεράσματα και προοπτικές μελλοντικής έρευνας	68
6.1 Σύνοψη βασικών ευρημάτων	68
6.2 Θεσμική ποιότητα και αναπτυξιακά πρότυπα	69
6.3 Μεθοδολογικοί περιορισμοί	69
6.4 Προοπτικές μελλοντικής έρευνας	70
6.5 Τελικό συμπέρασμα	71
Παραρτήματα	72
Βιβλιογραφία	81

ΛΙΣΤΑ ΠΙΝΑΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Πίνακας 5.1 1 : Θερμικός χάρτης επιλεγμένων δεικτών θεσμικής ποιότητας στις εξεταζόμενες χώρες (2019).....	44
Πίνακας 5.1 2: Διαχρονική Μεταβολή Θεσμικής Ποιότητας – Κράτος Δικαίου (Rule of Law)	46
Πίνακας 5.1 3: Διαχρονική Μεταβολή Θεσμικής Ποιότητας – Αποτελεσματικότητα της Κυβέρνησης (Government Effectiveness).....	48
Πίνακας 5.1 4: Διαχρονική Μεταβολή Θεσμικής Ποιότητας – Κανονιστική Ποιότητα (Regulatory Quality)	49
Πίνακας 5.1 5: Διαχρονική Μεταβολή Θεσμικής Ποιότητας – Έλεγχος της Διαφθοράς (Control of Corruption)	51
Πίνακας 5.1 6: Συνολική Μεταβολή Θεσμικών Δεικτών (2002–2020)	52
Διάγραμμα 5. 2: Διαχρονική εξέλιξη του κατά κεφαλήν ΑΕΠ στις χώρες του δείγματος (2001–2020).....	55
Διάγραμμα 5. 3: Ρυθμοί οικονομικής ανάπτυξης στις χώρες του δείγματος (2001–2020)...	57
Διάγραμμα 5. 4: Επενδυτική Δραστηριότητα και Ακαθάριστος Σχηματισμός Κεφαλαίου (% του ΑΕΠ), 2001–2020.....	59
Διάγραμμα 5. 5: Θεσμική Ποιότητα και Οικονομική Ανάπτυξη – Εννοιολογική Απεικόνιση .	61

Περίληψη

Η σχέση μεταξύ θεσμικής ποιότητας και οικονομικής ανάπτυξης αποτελεί κεντρικό ζήτημα στη σύγχρονη οικονομική βιβλιογραφία. Η παρούσα μελέτη εξετάζει τη σχέση αυτή μέσω συγκριτικής ανάλυσης χωρών της Ευρωζώνης και των Δυτικών Βαλκανίων για την περίοδο 2001–2020, με αφετηρία την υπόθεση ότι οι θεσμοί διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση των οικονομικών επιδόσεων των κρατών.

Η ανάλυση βασίζεται σε δεδομένα της Παγκόσμιας Τράπεζας, και ειδικότερα στους Δείκτες Παγκόσμιας Διακυβέρνησης (Worldwide Governance Indicators – WGI) για τη μέτρηση της θεσμικής ποιότητας και στη βάση Δεικτών Παγκόσμιας Ανάπτυξης (World Development Indicators – WDI) για βασικά μακροοικονομικά μεγέθη, όπως το κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε σταθερές τιμές, ο ρυθμός οικονομικής ανάπτυξης και ο ακαθάριστος σχηματισμός κεφαλαίου, με συμπληρωματικά στοιχεία από τη Eurostat.

Η μεθοδολογική προσέγγιση είναι συγκριτική και περιγραφική και αξιοποιεί πίνακες, διαγράμματα και θερμικούς χάρτες (heatmaps), καθώς και ένα εννοιολογικό διάγραμμα διασποράς (conceptual scatter plot) για τη διερεύνηση της σχέσης μεταξύ θεσμικής ποιότητας και οικονομικής επίδοσης. Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι οι οικονομίες με υψηλότερη θεσμική ποιότητα τείνουν να παρουσιάζουν υψηλότερα επίπεδα οικονομικής ανάπτυξης και μεγαλύτερη μακροοικονομική σταθερότητα. Τα ευρήματα αναδεικνύουν τη σημασία των αποτελεσματικών θεσμών ως βασικού παράγοντα της αναπτυξιακής πορείας των χωρών και της σύγκλισης των ευρωπαϊκών οικονομιών.

Λέξεις-κλειδιά: Θεσμική ποιότητα, οικονομική ανάπτυξη, Ευρωζώνη, Βαλκάνια, διακυβέρνηση, συγκριτική ανάλυση

Abstract

The relationship between institutional quality and economic development constitutes a central issue in contemporary economic literature. This study examines this relationship through a comparative analysis of Eurozone and Western Balkan countries over the period 2001–2020, based on the premise that institutions play a crucial role in shaping economic performance.

The analysis relies on data from the World Bank, specifically the Worldwide Governance Indicators (WGI) to measure institutional quality and the World Development Indicators (WDI) for key macroeconomic variables, including GDP per capita in constant prices, GDP growth rate and Gross Capital Formation (% of GDP). Additional data from Eurostat are used to support macroeconomic analysis.

The methodological approach is comparative and descriptive, employing tables, charts and heatmaps to illustrate cross-country differences. In addition, the relationship between institutional quality and economic performance is explored through a conceptual scatter plot, allowing the comparative positioning of countries along the two dimensions.

The findings suggest that countries with higher institutional quality tend to achieve higher levels of economic development and greater macroeconomic stability. Overall, the results highlight the importance of effective institutions as a key determinant of economic development and economic convergence within Europe.

Keywords: Institutional quality, economic development, Eurozone, Balkans, governance indicators, comparative analysis

Κεφάλαιο 1: Εισαγωγή

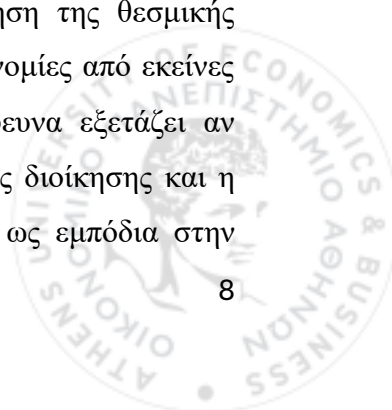
1.1 Γενικό πλαίσιο και οριοθέτηση του θέματος

Η διερεύνηση των παραγόντων που καθορίζουν την οικονομική ευημερία και την αναπτυξιακή δυναμική των εθνών αποτελεί ένα από τα πλέον κεντρικά και διαχρονικά ζητήματα της οικονομικής επιστήμης. Για δεκαετίες, η οικονομική σκέψη επικεντρωνόταν κυρίως στη συσσώρευση φυσικού κεφαλαίου, το εργατικό δυναμικό και την τεχνολογική πρόοδο ως τις μοναδικές πηγές οικονομικής μεγέθυνσης. Ωστόσο, η εμπειρική πραγματικότητα κατέδειξε ότι οι χώρες που διαθέτουν παρόμοιους παραγωγικούς συντελεστές συχνά παρουσιάζουν χαοτικές αποκλίσεις στην ανάπτυξή τους. Η διαπίστωση αυτή οδήγησε τη σύγχρονη έρευνα στην αναγνώριση της θεσμικής ποιότητας ως του «αόρατου» αλλά πρωταρχικού παράγοντα που καθορίζει τη μακροχρόνια πορεία μιας οικονομίας. Οι θεσμοί λειτουργούν ως το θεμέλιο που παρέχει ασφάλεια στις συναλλαγές, προστατεύει τα δικαιώματα ιδιοκτησίας και διαμορφώνει το πλαίσιο των κινήτρων για επενδύσεις και καινοτομία.

Η παρούσα εργασία εντάσσεται στο θεωρητικό πεδίο που διερευνά τη σχέση μεταξύ θεσμικής ποιότητας και οικονομικής ανάπτυξης και επιδιώκει να αναλύσει συγκριτικά πώς οι διαφορετικές θεσμικές δομές και οι μηχανισμοί διακυβέρνησης επηρεάζουν τις οικονομικές επιδόσεις των χωρών. Η μελέτη εστιάζει στη σύγκριση οικονομιών που βρίσκονται σε διαφορετικά στάδια θεσμικής ωριμότητας εντός του ευρωπαϊκού χώρου, εξετάζοντας συγκριτικά οικονομίες με υψηλό βαθμό θεσμικής ωριμότητας έναντι κρατών που βρίσκονται σε διαδικασία δομικού μετασχηματισμού και θεσμικής εναρμόνισης με τα διεθνή πρότυπα. Μέσω αυτής της προσέγγισης, η εργασία επιχειρεί να αναδείξει αν η «θεσμική απόσταση» μεταξύ των κρατών είναι αυτή που τελικά συντηρεί και διευρύνει το αναπτυξιακό χάσμα, επηρεάζοντας την ικανότητα των εθνών να παράγουν πλούτο και να διασφαλίζουν κοινωνική σταθερότητα.

1.2 Ερευνητικά ερωτήματα και υποθέσεις εργασίας

Το θεμελιώδες ερώτημα της παρούσας μελέτης έγκειται στην αξιολόγηση της θεσμικής ποιότητας ως της βασικής παραμέτρου που διαχωρίζει τις επιτυχημένες οικονομίες από εκείνες που παραμένουν εγκλωβισμένες σε αναπτυξιακό τέλμα. Ειδικότερα, η έρευνα εξετάζει αν παράμετροι όπως η διαφάνεια στη διακυβέρνηση, η αποτελεσματικότητα της διοίκησης και η ποιότητα του κανονιστικού πλαισίου λειτουργούν ως μοχλοί ανάπτυξης ή ως εμπόδια στην

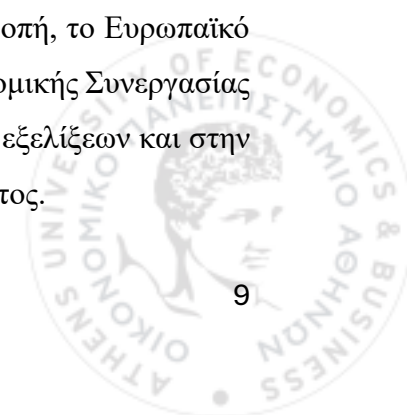
προσπάθεια των αναδυόμενων οικονομιών να επιτύχουν πραγματική σύγκλιση με τα ανεπτυγμένα πρότυπα.

Η βασική υπόθεση εργασίας είναι ότι η οικονομική μεγέθυνση, όταν δεν εδράζεται σε ένα αξιόπιστο θεσμικό υπόβαθρο, παραμένει ευάλωτη σε εξωγενείς κλυδωνισμούς και αδυνατεί να μετεξελιχθεί σε διατηρήσιμη ευημερία. Μέσα από τη μελέτη επιδιώκεται να απαντηθεί αν η θεσμική υστέρηση και η παρουσία δυσλειτουργικών μηχανισμών είναι οι παράγοντες που εγκλωβίζουν ορισμένες οικονομίες σε ένα τέλμα χαμηλών επιδόσεων, καθιστώντας τις μεταρρυθμίσεις στη διακυβέρνηση ως την απόλυτη προτεραιότητα για την οικονομική τους αναβάθμιση.

1.3 Μεθοδολογία της έρευνας και πηγές υλικού

Για τη μελέτη του αντικειμένου υιοθετείται συγκριτική μεθοδολογική προσέγγιση, η οποία επιτρέπει την εξαγωγή συμπερασμάτων μέσα από την αντιπαραβολή διαφορετικών οικονομικών και θεσμικών μοντέλων. Η επιλογή της συγκριτικής μεθόδου κρίθηκε ως η πλέον ενδεδειγμένη, καθώς προσφέρει τη δυνατότητα να εντοπιστούν κοινά πρότυπα αλλά και σημαντικές αποκλίσεις μεταξύ οικονομιών που εκκινούν από διαφορετικές αφετηρίες. Η ανάλυση δεν περιορίζεται σε μια γραμμική παρουσίαση δεδομένων, αλλά προχωρά σε μια διασταυρούμενη αξιολόγηση των επιδόσεων, ομαδοποιώντας τις χώρες με βάση τον βαθμό θεσμικής τους ωριμότητας και την αναπτυξιακή τους τροχιά.

Το κύριο ερευνητικό υλικό αντλείται από τους Δείκτες Παγκόσμιας Διακυβέρνησης (Worldwide Governance Indicators - WGI) της Παγκόσμιας Τράπεζας, οι οποίοι αποτελούν ένα διεθνώς αναγνωρισμένο εργαλείο ποσοτικοποίησης ποιοτικών χαρακτηριστικών της διοίκησης. Οι δείκτες αυτοί παρέχουν ένα σταθμισμένο πλαίσιο αξιολόγησης σε έξι κρίσιμους άξονες: τη Λογοδοσία, την Πολιτική Σταθερότητα, την Κυβερνητική Αποτελεσματικότητα, τη Κανονιστική Ποιότητα, το Κράτος Δικαίου και τον Έλεγχο της Διαφθοράς. Η ανάλυση συμπληρώνεται από δευτερογενές υλικό και θεσμικές αναφορές διεθνών οργανισμών, όπως η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (IMF) και ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (OECD), οι οποίες συμβάλλουν στην ερμηνεία των θεσμικών εξελίξεων και στην πληρέστερη κατανόηση των διαφοροποιήσεων μεταξύ των χωρών του δείγματος.

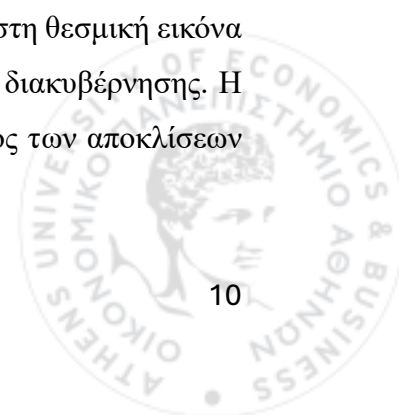
Η παράλληλη εξέταση των δεδομένων θεσμικής ποιότητας σε συνδυασμό με επιλεγμένα μακροοικονομικά μεγέθη χρησιμοποιείται προκειμένου να διερευνηθεί η πιθανή σχέση μεταξύ της θεσμικής συγκρότησης και του επιπέδου οικονομικής ευημερίας. Με αυτόν τον τρόπο, η μεθοδολογία στοχεύει στην ανάδειξη των δομικών διαφορών μεταξύ των υπό εξέταση οικονομικών προτύπων, προσφέροντας μια ολοκληρωμένη εικόνα για το πώς η αναβάθμιση των δεικτών διακυβέρνησης συμβαδίζει με τη βελτίωση των αναπτυξιακών προοπτικών ενός έθνους, χωρίς να επιχειρείται μια αυστηρά οικονομετρική απόδειξη αιτιότητας, αλλά μια τεκμηριωμένη ανάδειξη της θεσμικής επίδρασης στην οικονομία.

1.4 Δομή της εργασίας

Η παρούσα εργασία διαρθρώνεται σε έξι διακριτά κεφάλαια, τα οποία ακολουθούν μια κλιμακωτή και λογικά δομημένη πορεία ανάλυσης, με στόχο τη σταδιακή εμβάθυνση από το θεωρητικό επίπεδο στην εμπειρική τεκμηρίωση των υπό εξέταση φαινομένων.

Το δεύτερο κεφάλαιο είναι αφιερωμένο στην επισκόπηση της βιβλιογραφίας, όπου αναλύονται οι θεμελιώδεις θεωρητικές προσεγγίσεις σχετικά με τη φύση, τη λειτουργία και τη σημασία των θεσμών για την οικονομία. Στόχος του κεφαλαίου είναι να θέσει το απαραίτητο επιστημονικό υπόβαθρο για την κατανόηση του τρόπου με τον οποίο οι θεσμικές δομές επηρεάζουν τα κίνητρα των οικονομικών δρώντων. Το τρίτο κεφάλαιο εξειδικεύει τη μελέτη παρουσιάζοντας το μεθοδολογικό πλαίσιο και τους δείκτες μέτρησης που επιλέχθηκαν. Στο στάδιο αυτό εξηγείται η λειτουργία των δεικτών διακυβέρνησης και αναλύονται οι παράμετροι που επιτρέπουν την ποσοτικοποίηση ποιοτικών χαρακτηριστικών της κρατικής λειτουργίας, διασφαλίζοντας την αντικειμενικότητα της σύγκρισης.

Τα κεφάλαια τέσσερα και πέντε αποτελούν τον κεντρικό πυρήνα της εμπειρικής μελέτης και είναι στενά συνδεδεμένα μεταξύ τους. Στο τέταρτο κεφάλαιο πραγματοποιείται μια εκτενής χαρτογράφηση των οικονομικών μεγεθών και των αναπτυξιακών τάσεων των χωρών που απαρτίζουν το δείγμα. Ακολούθως, στο πέμπτο κεφάλαιο, η ανάλυση εστιάζει στη θεσμική εικόνα των ίδιων χωρών, εξετάζοντας την απόδοσή τους στους επιμέρους τομείς της διακυβέρνησης. Η παράλληλη αυτή παράθεση επιτρέπει στον αναγνώστη να αντιληφθεί το εύρος των αποκλίσεων μεταξύ των διαφορετικών οικονομικών μοντέλων.

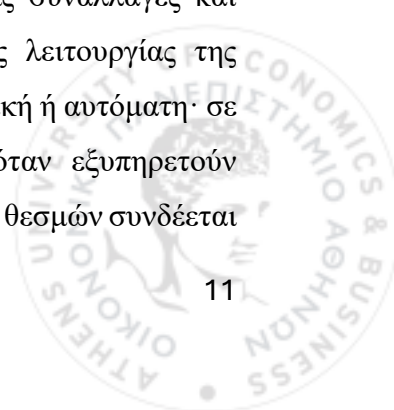
Η εργασία ολοκληρώνεται στο έκτο κεφάλαιο, το οποίο αποτελεί το επιστέγασμα της έρευνας. Στο κεφάλαιο αυτό επιχειρείται η συνολική σύνθεση των δεδομένων που προέκυψαν από την οικονομική και θεσμική ανάλυση, με σκοπό τη διατύπωση των τελικών συμπερασμάτων. Επιπλέον, το κεφάλαιο περιλαμβάνει την αξιολόγηση των προοπτικών για τις υπό μετάβαση οικονομίες, καθώς και τη διατύπωση προτάσεων πολιτικής που στοχεύουν στη θεσμική αναβάθμιση και την ενίσχυση της αναπτυξιακής δυναμικής.

Κεφάλαιο 2: Επισκόπηση βιβλιογραφίας

2.1 Η έννοια του θεσμού και της θεσμικής ποιότητας

Οι θεσμοί αποτελούν θεμέλιο της κοινωνικής και οικονομικής οργάνωσης κάθε κράτους δεδομένου ότι καθορίζουν το πλαίσιο μέσα στο οποίο εξελίσσονται οι ανθρώπινες σχέσεις και οι οικονομικές δραστηριότητες. Παρότι σαν έννοια ,εκ πρώτης όψεως, φαίνεται κατανοητή, ο σαφής προσδιορισμός του τι συνιστά έναν θεσμό είναι στην πραγματικότητα μια σύνθετη διαδικασία. Ο Hodgson (2006) προσεγγίζει τους θεσμούς ως «συστήματα καθιερωμένων κοινωνικών κανόνων που δομούν τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις». Οι θεσμοί, σύμφωνα με αυτή τη θεώρηση, δεν λειτουργούν μόνο ως μηχανισμός περιορισμού της συμπεριφοράς, αλλά και ως πλαίσια που καθοδηγούν και διευκολύνουν την ανθρώπινη δράση, παρέχοντας σταθερότητα και προβλεψιμότητα στις συναλλαγές και στις αλληλεπιδράσεις μεταξύ πολιτών, επιχειρήσεων και κράτους.

Ανάλογη προσέγγιση υιοθετεί και ο Douglass North (1990), ένας από τους κορυφαίους εκπροσώπους της Νέας Θεσμικής Οικονομικής και βραβευμένος με το Νόμπελ Οικονομικών το 1993, ο οποίος ανέδειξε τον καθοριστικό ρόλο των θεσμών στην οικονομική απόδοση των κοινωνιών. Στο έργο του *Institutions, Institutional Change and Economic Performance* (1990), υποστήριξε ότι οι θεσμοί είναι οι «κανόνες του παιχνιδιού» που διαμορφώνουν το πλαίσιο στο οποίο λαμβάνονται οικονομικές αποφάσεις. Οι θεσμοί, σύμφωνα με τον North, καθορίζουν τα κίνητρα των ατόμων και των επιχειρήσεων, μειώνουν την αβεβαιότητα στις συναλλαγές και λειτουργούν ως βασικός μηχανισμός οργάνωσης των αγορών και ομαλής λειτουργίας της οικονομίας. Για τον ίδιο, η θεσμική εξέλιξη δεν είναι απαραίτητα αποτελεσματική ή αυτόματη· σε πολλές περιπτώσεις, οι θεσμοί αναπαράγουν ανισότητες και αδιέξοδα, όταν εξυπηρετούν συγκεκριμένα συμφέροντα. Παρ' όλα αυτά, η ύπαρξη σταθερών και αξιόπιστων θεσμών συνδέεται

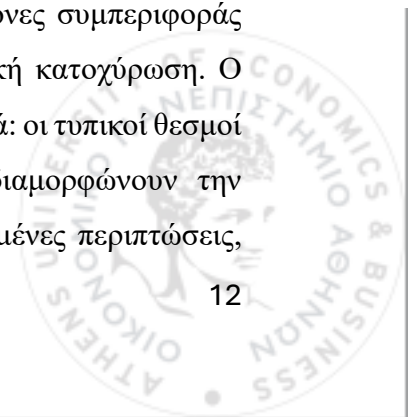
άμεσα με την οικονομική απόδοση και τη δυνατότητα μιας κοινωνίας να επιτύχει μακροχρόνια ανάπτυξη.

Η έννοια της θεσμικής ποιότητας αναφέρεται στο κατά πόσο οι θεσμοί επιτελούν αποτελεσματικά τις λειτουργίες τους, διασφαλίζοντας σταθερότητα, δικαιοσύνη και εμπιστοσύνη. Δεν αρκεί η τυπική ύπαρξη ενός θεσμικού πλαισίου· κρίσιμο στοιχείο αποτελεί η πρακτική εφαρμογή των κανόνων, η αμεροληψία, η συνέπεια και η διαφάνεια στη λειτουργία των θεσμών. Μια χώρα μπορεί να διαθέτει εκτεταμένο νομικό πλαίσιο και πολυάριθμους θεσμούς, ωστόσο, εάν αυτοί είναι διαβρωμένοι από διαφθορά ή αναποτελεσματικότητα, η συνολική θεσμική της ποιότητα παραμένει χαμηλή.

Στην οικονομική βιβλιογραφία, η θεσμική ποιότητα συνδέεται με το κράτος δικαίου, την αποτελεσματικότητα της διακυβέρνησης και την ικανότητα του κράτους να περιορίζει τη διαφθορά και να εφαρμόζει συνεκτικές και σταθερές δημόσιες πολιτικές που προάγουν την ευημερία. Οι χώρες με υψηλή θεσμική ποιότητα διαθέτουν ισχυρά δικαστικά συστήματα, προβλέψιμη και αξιόπιστη δημόσια διοίκηση, καθώς και μηχανισμούς λογοδοσίας που ενισχύουν την εμπιστοσύνη τόσο των πολιτών και όσο των επενδυτών.

Η θεσμική ποιότητα επηρεάζει άμεσα την οικονομική δραστηριότητα, καθώς θεσμοί που διασφαλίζουν τη σταθερότητα των κανόνων, την προβλεψιμότητα της πολιτικής και τη διαφάνεια στις διαδικασίες δημιουργούν συνθήκες εμπιστοσύνης και μειώνουν το κόστος των συναλλαγών. Το γεγονός αυτό προσελκύει επενδύσεις, ενθαρρύνει την καινοτομία και επιταχύνει την ανάπτυξη. Αντίθετα, θεσμοί που χαρακτηρίζονται από αυθαιρεσία ή αδιαφάνεια αποθαρρύνουν την επιχειρηματικότητα και εγκλωβίζουν τις οικονομίες σε χαμηλά επίπεδα ευημερίας.

Παράλληλα στο έργο του, ο North (1990) δίνει ιδιαίτερη έμφαση στον διαχωρισμό των θεσμών σε τυπικούς και άτυπους. Οι τυπικοί θεσμοί περιλαμβάνουν το σύνολο των γραπτών κανόνων και θεσμικών πλαισίων, όπως οι νόμοι, οι κανονισμοί, τα συντάγματα και οι διαδικασίες της δημόσιας διοίκησης, που θεσπίζονται και εφαρμόζονται από επίσημα όργανα. Αντίθετα, οι άτυποι θεσμοί αποτελούνται από κοινωνικές νόρμες, παραδόσεις, αξίες και άγραφους κανόνες συμπεριφοράς που ρυθμίζουν τις κοινωνικές και οικονομικές σχέσεις χωρίς επίσημη νομική κατοχύρωση. Ο North υποστηρίζει ότι οι δύο αυτοί τύποι θεσμών λειτουργούν συμπληρωματικά: οι τυπικοί θεσμοί παρέχουν το θεσμικό πλαίσιο της οικονομίας, ενώ οι άτυποι θεσμοί διαμορφώνουν την καθημερινή πρακτική εφαρμογή και ερμηνεία αυτού του πλαισίου. Σε ορισμένες περιπτώσεις,

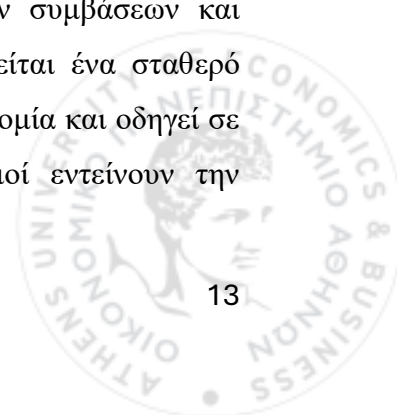
ισχυρές άτυπες πρακτικές μπορούν να αντισταθμίσουν αδυναμίες των τυπικών θεσμών, ενώ, αντίστροφα, η διάβρωση των άτυπων αξιών δύναται να υπονομεύσει ακόμη και ιδιαίτερα ανεπτυγμένα τυπικά θεσμικά συστήματα.

Στη συνέχεια της σχετικής βιβλιογραφίας, καθοριστική συμβολή στη μελέτη των θεσμών και της οικονομικής ανάπτυξης αποτελεί το έργο των Acemoglu, Johnson και Robinson (2001, 2005). Βασιζόμενοι σε ιστορικά και εμπειρικά δεδομένα, οι συγγραφείς υποστηρίζουν ότι η ποιότητα των θεσμών συνιστά τον βασικότερο προσδιοριστικό παράγοντα της μακροχρόνιας οικονομικής επίδοσης. Στο έργο τους, διακρίνουν τους θεσμούς σε συμπεριληπτικούς (inclusive) και απομυζητικούς (extractive). Οι συμπεριληπτικοί θεσμοί διασφαλίζουν δικαιώματα ιδιοκτησίας, ισότιμη πρόσβαση στις αγορές, ανεξάρτητη δικαιοσύνη και πολιτική συμμετοχή, προάγοντας την καινοτομία και την βιώσιμη ανάπτυξη. Αντίθετα, οι αποσπασματικοί θεσμοί συγκεντρώνουν την εξουσία και τους οικονομικούς πόρους σε ελίτ ομάδες, περιορίζοντας τις ευκαιρίες και διατηρώντας χαμηλά επίπεδα ανάπτυξης. Σύμφωνα με τους Acemoglu et al., οι θεσμοί που υιοθετεί μια χώρα δεν είναι τυχαίοι, αλλά αποτελούν προϊόν ιστορικών και πολιτικών διαδικασιών που αντανακλούν συγκρούσεις συμφερόντων και κατανομές ισχύος.

Οι θεωρητικές αυτές προσεγγίσεις θέτουν το αναγκαίο εννοιολογικό υπόβαθρο για την κατανόηση του τρόπου με τον οποίο η θεσμική ποιότητα επηρεάζει τις οικονομικές επιδόσεις. Στο επόμενο υποκεφάλαιο η ανάλυση επικεντρώνεται στη διερεύνηση της σχέσης μεταξύ θεσμικής ποιότητας και οικονομικής ανάπτυξης, μέσα από μια εμβληματική εμπειρική προσέγγιση της σχετικής βιβλιογραφίας.

2.2 Θεσμική και Οικονομική Ανάπτυξη

Η σχέση μεταξύ θεσμών και οικονομικής ανάπτυξης έχει αναδειχθεί ως κεντρικό ζήτημα στη σύγχρονη οικονομική βιβλιογραφία. Οι θεσμοί συγκροτούν το σύνολο των κανόνων και μηχανισμών εντός των οποίων διαμορφώνονται τα κίνητρα των οικονομικών δρώντων και καθορίζεται η λειτουργία των αγορών. Όταν οι θεσμοί είναι ισχυροί, διαφανείς και προβλέψιμοι, προστατεύουν τα δικαιώματα ιδιοκτησίας, διασφαλίζουν την τήρηση των συμβάσεων και περιορίζουν την αυθαιρεσία της εξουσίας. Με τον τρόπο αυτό, δημιουργείται ένα σταθερό περιβάλλον που ευνοεί τις εγχώριες και ξένες επενδύσεις, προάγει την καινοτομία και οδηγεί σε αύξηση της παραγωγικότητας. Αντίθετα, αδύναμοι ή αναξιόπιστοι θεσμοί εντείνουν την

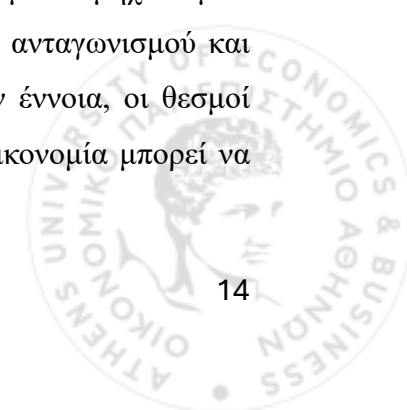

αβεβαιότητα, αυξάνουν το κόστος συναλλαγών και αποθαρρύνουν τις επενδυτικές αποφάσεις, εγκλωβίζοντας μια οικονομία σε χαμηλά επίπεδα ανάπτυξης.

Σημαντική συμβολή στη σχετική συζήτηση προσφέρει η εργασία των Rodrik, Subramanian και Trebbi (2004), οι οποίοι επιχείρησαν να απαντήσουν σε ένα θεμελιώδες ερώτημα: ποιος παράγοντας είναι καθοριστικότερος για τη μακροχρόνια ανάπτυξη μιας χώρας — οι θεσμοί, η γεωγραφία ή η ένταξη στο διεθνές εμπόριο. Χρησιμοποιώντας οικονομετρικές τεχνικές και διαστρωματικά δεδομένα από μεγάλο αριθμό χωρών, οι συγγραφείς διαπιστώνουν ότι η ποιότητα των θεσμών ασκεί σαφώς ισχυρότερη και πιο άμεση επίδραση στην οικονομική ανάπτυξη σε σύγκριση με τη γεωγραφική θέση ή το εμπόριο. Η γεωγραφία και η πρόσβαση σε φυσικούς πόρους μπορούν, υπό προϋποθέσεις, να προσφέρουν συγκριτικά πλεονεκτήματα, ωστόσο δεν αποτελούν από μόνες τους επαρκείς συνθήκες ανάπτυξης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Σιγκαπούρη, η οποία, παρά τις δυσμενείς γεωγραφικές συνθήκες και την έλλειψη φυσικών πόρων, κατάφερε να επιτύχει εντυπωσιακή οικονομική πρόοδο μέσω της οικοδόμησης θεσμών που ενισχύουν τη διαφάνεια, την αποτελεσματικότητα και τη σταθερότητα, δημιουργώντας ένα ιδιαίτερα ευνοϊκό επιχειρηματικό περιβάλλον.

Αντίστοιχα, η Νότια Κορέα και η Ταϊβάν, παρά τις αρχικές τους υστερήσεις σε φυσικούς πόρους, κατόρθωσαν μέσα σε λίγες δεκαετίες να μετατραπούν σε προηγμένες οικονομίες. Η εξέλιξη αυτή αποδίδεται, σε μεγάλο βαθμό, στη συγκρότηση θεσμών που ενίσχυσαν τη σταθερότητα, τη λογοδοσία και την επένδυση στο ανθρώπινο κεφάλαιο, δημιουργώντας τις προϋποθέσεις για μαζική βιομηχανική ανάπτυξη και έντονο εξαγωγικό προσανατολισμό. Αντιθέτως, χώρες πλούσιες σε φυσικούς πόρους, όπως η Βενεζουέλα, δεν κατάφεραν να επιτύχουν διατηρήσιμη ανάπτυξη, εξαιτίας αδύναμων θεσμών, εκτεταμένης διαφθοράς και αποσπασματικών πολιτικών παρεμβάσεων.

Οι Rodrik et al. (2004) υπογραμμίζουν, επιπλέον, ότι ακόμη και παράγοντες όπως το διεθνές εμπόριο επηρεάζουν την οικονομική ανάπτυξη κυρίως μέσω των θεσμών. Η ικανότητα μιας χώρας να αξιοποιήσει τα οφέλη της παγκοσμιοποίησης εξαρτάται από την ύπαρξη θεσμικών μηχανισμών που ρυθμίζουν αποτελεσματικά τις αγορές, διασφαλίζουν τους κανόνες του ανταγωνισμού και επιτρέπουν την αποδοτική και δίκαιη κατανομή των πόρων. Υπό αυτή την έννοια, οι θεσμοί λειτουργούν ως θεμελιώδης «υποδομή» που καθορίζει το κατά πόσο μια οικονομία μπορεί να ανταποκριθεί επιτυχώς στις διεθνείς προκλήσεις.

Το συμπέρασμα αυτό αποκτά ιδιαίτερη σημασία για περιοχές όπως τα Βαλκάνια, όπου η οικονομική υστέρηση αποδίδεται συχνά σε ιστορικούς ή γεωγραφικούς περιορισμούς. Ωστόσο, η διεθνής εμπειρία υποδηλώνει ότι οι αναπτυξιακές αποκλίσεις δεν είναι προκαθορισμένες, αλλά αντανακλούν κυρίως διαφορές στη θεσμική οργάνωση και στη δυνατότητα των κρατών να διαμορφώνουν συνεκτικές και αξιόπιστες δημόσιες πολιτικές.

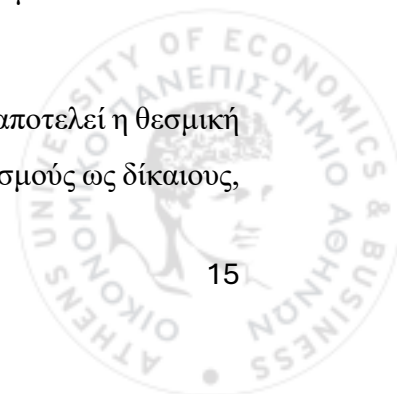
Υπό αυτή την οπτική, η εργασία των Rodrik, Subramanian και Trebbi συμβάλλει στη διαμόρφωση ενός ευρύτερου θεωρητικού πλαισίου, σύμφωνα με το οποίο η θεσμική ποιότητα λειτουργεί ως καταλυτικός παράγοντας για την αξιοποίηση των παραγωγικών δυνατοτήτων μιας χώρας και όχι απλώς ως συμπληρωματική μεταβλητή της οικονομικής ανάπτυξης.

2.3 Πολιτική σταθερότητα, διαφθορά και εμπιστοσύνη στους θεσμούς

Μεταξύ των επιμέρους διαστάσεων της θεσμικής ποιότητας, η πολιτική σταθερότητα συνιστά θεμελιώδες συστατικό της θεσμικής ποιότητας και έναν από τους πλέον καθοριστικούς παράγοντες για την οικονομική ανάπτυξη. Σε περιβάλλοντα όπου επικρατούν κυβερνητική αστάθεια, κοινωνικές αναταραχές και αβεβαιότητα ως προς τον σχεδιασμό και την εφαρμογή δημόσιας πολιτικής, οι οικονομικοί δρώντες τείνουν να αποθαρρύνονται από την ανάληψη επενδυτικού κινδύνου. Η έλλειψη συνέπειας στη λειτουργία της δημόσιας διοίκησης, σε συνδυασμό με τη δυσχέρεια προώθησης μεταρρυθμίσεων, εντείνει την αβεβαιότητα και περιορίζει τη συνολική αναπτυξιακή δυναμική της οικονομίας.

Σε αυτό το πλαίσιο, η εμπειρική μελέτη των Aisen και Veiga (2013) προσφέρει ισχυρές ενδείξεις σχετικά με τον ρόλο της πολιτικής σταθερότητας στη διαδικασία της οικονομικής ανάπτυξης. Αναλύοντας δεδομένα από 169 χώρες για την περίοδο 1960–2004, οι συγγραφείς καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι η πολιτική αστάθεια επηρεάζει αρνητικά και με στατιστικά σημαντικό τρόπο τους ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης. Η συχνή εναλλαγή κυβερνήσεων, οι συγκρούσεις εξουσίας και η απουσία συνέχειας στη χάραξη δημόσιας πολιτικής υπονομεύουν την εμπιστοσύνη και μειώνουν την αποτελεσματικότητα των θεσμών. Αντιθέτως, η πολιτική σταθερότητα ενισχύει την αξιοπιστία του κανονιστικού και θεσμικού πλαισίου, διευκολύνει τη λήψη μακροπρόθεσμων επενδυτικών αποφάσεων και συμβάλλει στη θεσμική ενδυνάμωση.

Εκτός από τη σταθερότητα, κρίσιμη διάσταση για την απόδοση των θεσμών αποτελεί η θεσμική εμπιστοσύνη, δηλαδή ο βαθμός στον οποίο οι πολίτες αντιλαμβάνονται τους θεσμούς ως δίκαιους,

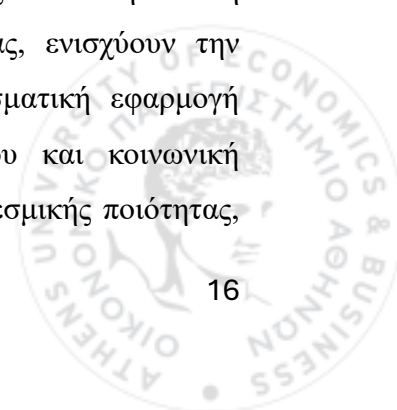

αξιόπιστους και αντιπροσωπευτικούς. Οι Fernandez και Tamayo (2017) υποστηρίζουν ότι η εμπιστοσύνη αυτή λειτουργεί ως διαμεσολαβητικός μηχανισμός μεταξύ θεσμικής ποιότητας και οικονομικής ανάπτυξης. Η απουσία εμπιστοσύνης, ακόμη και όταν οι θεσμοί εμφανίζονται τυπικά ισχυροί, μπορεί να περιορίσει τη συμμόρφωση των πολιτών, να ενισχύσει φαινόμενα όπως η φοροδιαφυγή και να αποδυναμώσει τη λειτουργία της δημοκρατίας. Οι συγγραφείς, βασισμένοι σε δεδομένα από αναδυόμενες οικονομίες, δείχνουν ότι η θεσμική εμπιστοσύνη αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για την κοινωνική αποδοχή των μεταρρυθμίσεων και την ενίσχυση της αποτελεσματικής διακυβέρνησης.

Η σημασία της εμπιστοσύνης και της αξιοπιστίας των θεσμών δεν περιορίζεται μόνο στη θεωρητική ή ακαδημαϊκή προσέγγιση. Ο Mark Carney (2021), πρώην διοικητής των κεντρικών τραπεζών του Καναδά και της Αγγλίας, προσφέρει μια σύγχρονη τεχνοκρατική οπτική, συνδέοντας τη θεσμική ποιότητα με την οικονομική ανθεκτικότητα και την κοινωνική συνοχή. Στο έργο του Value(s): Building a Better World for All, τονίζει ότι οι αγορές μπορούν να λειτουργήσουν αποτελεσματικά μόνο σε περιβάλλοντα που χαρακτηρίζονται από εμπιστοσύνη, προβλεψιμότητα και λογοδοσία — στοιχεία που προκύπτουν από τη λειτουργία ισχυρών και αξιόπιστων θεσμών. Υπογραμμίζει, επίσης, ότι η διάβρωση της εμπιστοσύνης οδηγεί σε κοινωνική αποσταθεροποίηση και αυξάνει τα μακροοικονομικά ρίσκα, ιδίως σε συνθήκες σύγχρονων προκλήσεων όπως η κλιματική κρίση, η ανισότητα και οι τεχνολογικές μεταβάσεις.

Συνολικά, η πολιτική σταθερότητα, η εμπιστοσύνη στους θεσμούς και η καταπολέμηση της διαφθοράς συνιστούν αλληλένδετες και συμπληρωματικές διαστάσεις της θεσμικής ποιότητας. Η ύπαρξη ισχυρών, προβλέψιμων και κοινωνικά νομιμοποιημένων θεσμών επιτρέπει στις οικονομίες να ανταποκρίνονται αποτελεσματικά τόσο σε εσωτερικές όσο και σε εξωτερικές προκλήσεις, δημιουργώντας τις αναγκαίες προϋποθέσεις για διατηρήσιμη οικονομική ανάπτυξη.

Από την πρώτη κιόλας επαφή με το υπό εξέταση θέμα, καθίσταται σαφές ότι η συγκριτική θεώρηση της σχετικής βιβλιογραφίας αναδεικνύει τη θεσμική ποιότητα ως θεμελιώδη παράγοντα για τη διαμόρφωση σταθερών και βιώσιμων συνθηκών οικονομικής ανάπτυξης. Η ποιότητα και η αξιοπιστία των θεσμών διαμορφώνουν συνθήκες μειωμένης αβεβαιότητας, ενισχύουν την εμπιστοσύνη των οικονομικών δρώντων και διευκολύνουν την αποτελεσματική εφαρμογή δημόσιων πολιτικών. Πολιτική σταθερότητα, διαφάνεια, κράτος δικαίου και κοινωνική νομιμοποίηση των θεσμών δεν λειτουργούν απλώς ως ενδεικτικοί δείκτες θεσμικής ποιότητας,

αλλά αποτελούν ταυτόχρονα μηχανισμούς που ενισχύουν την οικονομική ανθεκτικότητα και προάγουν τη μακροπρόθεσμη ευημερία. Υπό αυτό το πρίσμα, οι θεσμοί δεν συνιστούν έναν ακόμη προσδιοριστικό παράγοντα της ανάπτυξης, αλλά τη βασική δομική συνθήκη πάνω στην οποία οικοδομείται το αναπτυξιακό δυναμικό μιας χώρας.

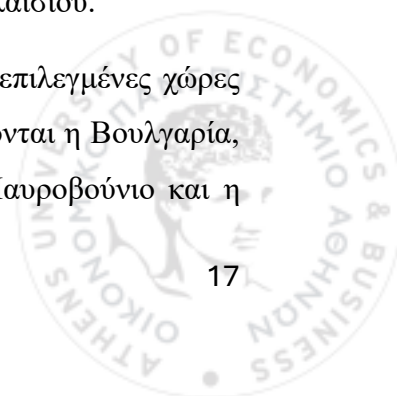
Κεφάλαιο 3: Θεωρητικό/Αναλυτικό πλαίσιο και μεθοδολογία της έρευνας

3.1 Επιλογή δείγματος και περιοχής μελέτης

Η παρούσα εργασία επιδιώκει να μελετήσει εμπειρικά τη σχέση μεταξύ θεσμικής ποιότητας και οικονομικής ανάπτυξης μέσα από μια συγκριτική προσέγγιση δύο διακριτών ομάδων ευρωπαϊκών χωρών: αφενός των χωρών της Ευρωζώνης, οι οποίες συνιστούν τον θεσμικό πυρήνα της ευρωπαϊκής ενοποίησης, και αφετέρου των χωρών των Δυτικών και Ανατολικών Βαλκανίων, οι οποίες ακολουθούν διαφορετικές θεσμικές και οικονομικές διαδρομές. Η επιλογή αυτής της συγκριτικής διάκρισης δεν στηρίζεται αποκλειστικά σε γεωγραφικά κριτήρια, αλλά εντάσσεται στη διαμόρφωση ενός ευρύτερου συγκριτικού πλαισίου που αποσκοπεί στην αποτύπωση διαφοροποιήσεων στη θεσμική ωρίμανση και στις οικονομικές επιδόσεις χωρών με κοινές ευρωπαϊκές αναφορές, αλλά ετερογενές ιστορικό, πολιτικό και οικονομικό υπόβαθρο.

Υπό αυτό το πρίσμα, το ευρύτερο συγκριτικό πλαίσιο της ανάλυσης περιλαμβάνει επιλεγμένες χώρες της Ευρωζώνης — μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται η Γερμανία, η Γαλλία, η Φινλανδία, η Ιταλία, η Ισπανία, η Ολλανδία, η Σλοβενία, η Αυστρία, η Ιρλανδία, η Πορτογαλία, η Ελλάδα κ.α. — οι οποίες λειτουργούν ως σημείο αναφοράς για την αποτύπωση και σύγκριση θεσμικών και μακροοικονομικών χαρακτηριστικών ανεπτυγμένων ευρωπαϊκών οικονομιών. Η επιλογή τους βασίστηκε στη σταθερή συμμετοχή τους στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση, στη διαθεσιμότητα συγκρίσιμων δεδομένων και στην εσωτερική ετερογένεια που παρουσιάζουν ως προς τη θεσμική ποιότητα και τη λειτουργία της δημόσιας διοίκησης, στοιχείο που καθιστά δυνατή την ενδοομάδικη σύγκριση εντός ενός κοινού ευρωπαϊκού θεσμικού πλαισίου.

Αντίστοιχα, στο ευρύτερο συγκριτικό πλαίσιο της ανάλυσης εντάσσονται επιλεγμένες χώρες των Δυτικών και Ανατολικών Βαλκανίων — μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται η Βουλγαρία, η Ρουμανία, η Κροατία, η Σερβία, η Βόρεια Μακεδονία, η Αλβανία, το Μαυροβούνιο και η

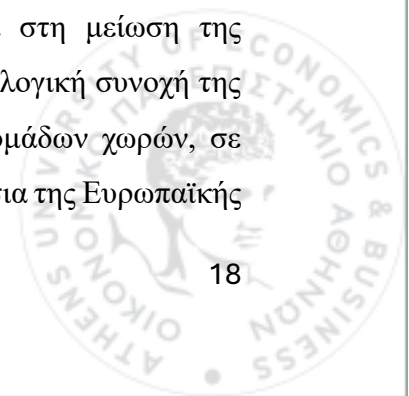

Βοσνία-Ερζεγοβίνη — οι οποίες χρησιμοποιούνται για την αποτύπωση θεσμικών και οικονομικών χαρακτηριστικών χωρών που βρίσκονται σε διαφορετικά στάδια θεσμικής και αναπτυξιακής σύγκλισης με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Οι χώρες αυτές επιλέχθηκαν λόγω της κοινής ιστορικής εμπειρίας μετα-σοσιαλιστικής μετάβασης, της συνεχιζόμενης προσπάθειας θεσμικού εκσυγχρονισμού και της πορείας —ή επιδίωξης— ένταξής τους στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ενώ ταυτόχρονα παρουσιάζουν ουσιώδεις διαφοροποιήσεις ως προς τη θεσμική σταθερότητα, τη λειτουργία της δημόσιας διοίκησης και την ποιότητα της διακυβέρνησης. Η ένταξή τους στο συγκριτικό πλαίσιο επιτρέπει τη σύγκριση αναπτυξιακών και θεσμικών διαδρομών εντός του ευρωπαϊκού χώρου, υπό συνθήκες διαφοροποιημένου βαθμού θεσμικής ωρίμανσης.

Εντός αυτού του ευρύτερου συγκριτικού πλαισίου, η εργασία προχωρά σε στοχευμένη ανάλυση έξι χωρών-περιπτώσεων (case studies), οι οποίες επιλέγονται ως χαρακτηριστικά παραδείγματα διαφορετικών συνδυασμών θεσμικής ποιότητας και οικονομικής επίδοσης. Από την ομάδα των χωρών της Ευρωζώνης εξετάζονται η Φινλανδία, η Σλοβενία και η Πορτογαλία, ενώ από την ομάδα των Δυτικών Βαλκανίων το Μαυροβούνιο, η Σερβία και η Αλβανία. Η επιλογή αυτή δεν αποσκοπεί στην τυπική αντιπροσωπευτικότητα, αλλά στην κάλυψη ενός ευρέος φάσματος θεσμικών και αναπτυξιακών επιδόσεων εντός κάθε ομάδας.

Ειδικότερα, η επιλογή των έξι χωρών αποσκοπεί στην κάλυψη διαφορετικών προφίλ θεσμικής ποιότητας και οικονομικής επίδοσης εντός των δύο ομάδων. Η Φινλανδία και το Μαυροβούνιο επιλέγονται ως περιπτώσεις χωρών που εμφανίζουν συγκριτικά υψηλό επίπεδο θεσμικής σταθερότητας και ευνοϊκές οικονομικές επιδόσεις στο πλαίσιο των αντίστοιχων περιφερειακών τους ομάδων. Η Σλοβενία και η Σερβία καταλαμβάνουν μια ενδιάμεση θέση, αντανακλώντας μικτό προφίλ θεσμικής αποτελεσματικότητας και οικονομικής δυναμικής. Αντίθετα, η Πορτογαλία και η Αλβανία εντάσσονται στην ανάλυση ως περιπτώσεις όπου οι θεσμικές αδυναμίες συνυπάρχουν με συγκριτικά χαμηλότερες αναπτυξιακές επιδόσεις. Η διαφοροποίηση αυτή επιτρέπει την εις βάθος διερεύνηση των τρόπων με τους οποίους η θεσμική ποιότητα συνδέεται με διαφορετικές οικονομικές πορείες, τόσο εντός όσο και μεταξύ των δύο ομάδων χωρών.

Τέλος, ο περιορισμός του δείγματος σε ευρωπαϊκές χώρες συμβάλλει στη μείωση της ετερογένειας που σχετίζεται με εξωγενείς παράγοντες, ενισχύοντας τη μεθοδολογική συνοχή της συγκριτικής προσέγγισης. Η γεωγραφική και πολιτική εγγύτητα των δύο ομάδων χωρών, σε συνδυασμό με τη συμμετοχή τους —σε διαφορετικό βαθμό— σε θεσμικά πλαίσια της Ευρωπαϊκής

Ένωσης, καθιστά τη σύγκριση μεθοδολογικά εύλογη και επιστημονικά παραγωγική. Ενώ οι χώρες της Ευρωζώνης έχουν υιοθετήσει πλήρως το ευρωπαϊκό θεσμικό και ρυθμιστικό κεκτημένο, οι βαλκανικές χώρες βρίσκονται σε φάση σταδιακής —και ενίοτε ασύμμετρης— θεσμικής ενσωμάτωσης. Η αντίστιξη αυτή επιτρέπει τη συστηματική διερεύνηση της σχέσης θεσμικής ποιότητας και οικονομικής ανάπτυξης σε ευρωπαϊκές χώρες που, παρά τις κοινές θεσμικές αναφορές, ακολουθούν διαφορετικές πορείες θεσμικής εξέλιξης.

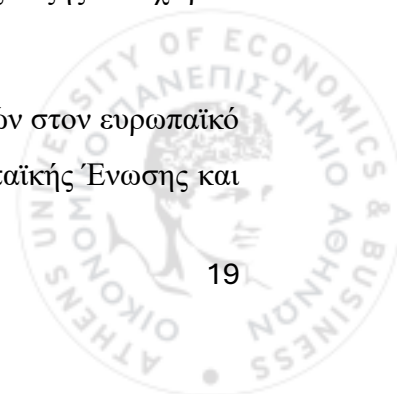
3.2 Χρονικό πλαίσιο της ανάλυσης

Η ανάλυση επικεντρώνεται στη χρονική περίοδο 2001–2020 καθώς προσφέρει ένα συνεκτικό και αναλυτικά πρόσφορο πλαίσιο για τη διερεύνηση της σχέσης μεταξύ θεσμικής ποιότητας και οικονομικής ανάπτυξης στον ευρωπαϊκό χώρο. Πρόκειται για μια εικοσαετία κατά την οποία καταγράφονται σημαντικές θεσμικές μεταβολές, φάσεις οικονομικής σύγκλισης και απόκλισης, καθώς και διαδοχικές κρίσεις, οι οποίες επιτρέπουν την αποτύπωση τόσο μακροχρόνιων τάσεων όσο και προσαρμοστικών μηχανισμών των θεσμών.

Το έτος 2001 λειτουργεί ως κατάλληλο σημείο εκκίνησης, καθώς σηματοδοτεί την απαρχή μιας νέας φάσης εμβάθυνσης της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Η μετάβαση προς τη φυσική κυκλοφορία του ευρώ (2002) ενίσχυσε τη θεσμική συνοχή της Ευρωζώνης και κατέστησε περισσότερο συγκρίσιμες τις οικονομικές επιδόσεις των κρατών-μελών υπό κοινό νομισματικό και κανονιστικό πλαίσιο (Kroet, 2014). Για τις χώρες της Ευρωζώνης που εξετάζονται στο Κεφάλαιο 4, η περίοδος αυτή επιτρέπει την αξιολόγηση της οικονομικής και θεσμικής τους πορείας σε συνθήκες πλήρους νομισματικής ενοποίησης.

Παράλληλα, για τις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων, η αρχή της δεκαετίας του 2000 συμπίπτει με την είσοδο σε μια πιο συστηματική διαδικασία θεσμικής ανασυγκρότησης και ευρωπαϊκού προσανατολισμού. Μετά το πέρας των συγκρούσεων της δεκαετίας του 1990, χώρες όπως η Σερβία, το Μαυροβούνιο και η Αλβανία εισέρχονται σε φάση πολιτικής σταθεροποίησης, θεσμικών μεταρρυθμίσεων και σταδιακής ευθυγράμμισης με το ευρωπαϊκό κεκτημένο. Η επιλογή του 2001 επιτρέπει, επομένως, την ανάλυση της θεσμικής και οικονομικής εξέλιξης των χωρών αυτών από ένα συγκρίσιμο σημείο αφετηρίας με τις χώρες ήδη μέλη της ΕΕ.

Η περίοδος 2004–2007 συμπίπτει με μια φάση έντονων θεσμικών μεταβολών στον ευρωπαϊκό χώρο, καθώς σηματοδοτεί τη μεγαλύτερη διεύρυνση στην ιστορία της Ευρωπαϊκής Ένωσης και

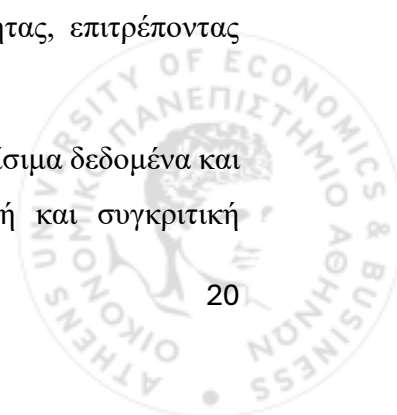

την περαιτέρω εμβάθυνση των διαδικασιών θεσμικής σύγκλισης μέσω του ευρωπαϊκού κεκτημένου. Για τις χώρες που εντάχθηκαν ή βρέθηκαν σε προχωρημένο στάδιο ένταξης κατά το διάστημα αυτό, η ενσωμάτωση ευρωπαϊκών κανόνων και πρακτικών συνοδεύτηκε από εκτεταμένες παρεμβάσεις στο κράτος δικαίου, στη λειτουργία της δημόσιας διοίκησης και στη κανονιστική ποιότητα. Παράλληλα, η απουσία σοβαρών μακροοικονομικών αναταράξεων καθιστά δυνατή την παρατήρηση της σχέσης μεταξύ θεσμικής ποιότητας και οικονομικής ανάπτυξης υπό συνθήκες σχετικής σταθερότητας, γεγονός που καθιστά την περίοδο αυτή χρήσιμο σημείο αναφοράς για την κατανόηση των εξελίξεων της επόμενης, περισσότερο ταραχώδους, δεκαετίας (European Parliament, 2025)

Φυσικά, το διάστημα που έχει επιλεγεί για ανάλυση δεν θα μπορούσε να μην περιλαμβάνει την παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση του 2008–2009 και την ευρωπαϊκή κρίση δημόσιου χρέους που ακολούθησε, οι οποίες αποτέλεσαν καίριες δοκιμασίες για την ανθεκτικότητα και τη λειτουργικότητα των θεσμών. Η χρηματοπιστωτική κρίση ανέδειξε σοβαρές ανεπάρκειες στη χρηματοπιστωτική εποπτεία και θεσμικές ανισορροπίες εντός της Ευρωζώνης, επηρεάζοντας αρνητικά τις αγορές, επιβαρύνοντας τα δημόσια οικονομικά και διευρύνοντας τις αποκλίσεις μεταξύ χωρών του ευρωπαϊκού κέντρου και της περιφέρειας. Η κρίση δημόσιου χρέους που εκδηλώθηκε την περίοδο 2009–2012 κατέστησε εμφανή την ανάγκη ενίσχυσης της θεσμικής αρχιτεκτονικής της ΟΝΕ και οδήγησε στη δημιουργία νέων μηχανισμών οικονομικής διακυβέρνησης, όπως ο Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Σταθερότητας και το Δημοσιονομικό Σύμφωνο (IMF, 2023). Οι διαφοροποιημένες επιδόσεις των χωρών της Ευρωζώνης και των Βαλκανίων κατά τη διάρκεια και μετά την κρίση προσφέρουν πολύτιμο υλικό για την αξιολόγηση του ρόλου της θεσμικής ποιότητας στη διαχείριση εξωτερικών σοκ και στη διατήρηση της μακροοικονομικής σταθερότητας.

Το 2020 συνιστά χρονικό όριο της μελέτης, καθώς σηματοδοτεί την έναρξη της πανδημίας COVID-19, ενός εξωγενούς και συμμετρικού σοκ που αλλοίωσε τις κανονικές σχέσεις μεταξύ θεσμών και οικονομικών επιδόσεων. Ο αποκλεισμός της μεταπανδημικής περιόδου διασφαλίζει ότι η ανάλυση επικεντρώνεται σε συνθήκες σχετικής θεσμικής κανονικότητας, επιτρέποντας καθαρότερη ερμηνεία των αποτελεσμάτων.

Συνολικά, η περίοδος 2001–2020 προσφέρει επαρκές χρονικό βάθος, συγκρίσιμα δεδομένα και κρίσιμες θεσμικές τομές, καθιστώντας την κατάλληλη για την εμπειρική και συγκριτική

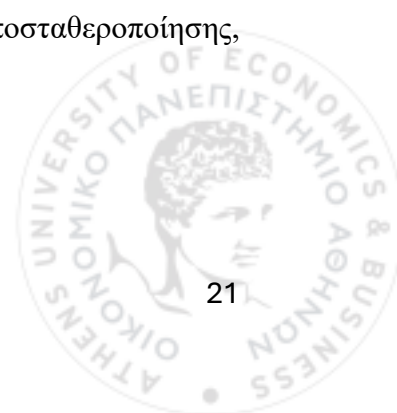
διερεύνηση της σχέσης μεταξύ θεσμικής ποιότητας και οικονομικής ανάπτυξης στις επιλεγμένες ευρωπαϊκές χώρες.

3.3 Πηγές δεδομένων

Η εμπειρική ανάλυση βασίζεται σε έγκυρες διαχρονικές και διεθνώς αναγνωρισμένες βάσεις δεδομένων, οι οποίες επιτρέπουν τη συστηματική αποτύπωση τόσο των θεσμικών χαρακτηριστικών όσο και των οικονομικών επιδόσεων των χωρών του δείγματος. Οι πηγές αυτές χρησιμοποιούνται ευρέως στη διεθνή βιβλιογραφία, καθώς διασφαλίζουν υψηλό βαθμό συγκρισιμότητας, μεθοδολογικής συνέπειας και χρονικής συνέχειας. Στο πλαίσιο αυτό, η παρούσα μελέτη αντλεί δεδομένα και αναλυτικό υλικό από διεθνώς αναγνωρισμένους οργανισμούς, όπως η Παγκόσμια Τράπεζα (World Bank), η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (European Commission), το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (European Parliament), το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (IMF) και ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (OECD), προκειμένου να διασφαλιστεί η αξιοπιστία των στοιχείων που χρησιμοποιούνται στην ανάλυση.

Η θεσμική ποιότητα αποτυπώνεται κυρίως μέσω των Δεικτών Παγκόσμιας Διακυβέρνησης (Worldwide Governance Indicators -WGI) της Παγκόσμιας Τράπεζας, οι οποίοι καλύπτουν την περίοδο από το 1996 έως σήμερα. Οι δείκτες αυτοί βασίζονται στη σύνθεση δεδομένων από περισσότερες από τριάντα πρωτογενείς πηγές, όπως έρευνες επιχειρήσεων, αξιολογήσεις εμπειρογνομόνων και θεσμικές εκθέσεις, και αποτελούν ένα από τα πιο ολοκληρωμένα εργαλεία μέτρησης της ποιότητας διακυβέρνησης σε διεθνές επίπεδο. Οι Δείκτες Παγκόσμιας Διακυβέρνησης περιλαμβάνουν έξι επιμέρους διαστάσεις θεσμικής ποιότητας, οι οποίες παρουσιάζονται συνοπτικά παρακάτω:

- **Ελευθερία λόγου και λογοδοσία (Voice and Accountability):** αποτυπώνει τον βαθμό της ελευθερίας της έκφρασης, τη λειτουργία των δημοκρατικών θεσμών και τη δυνατότητα συμμετοχής των πολιτών στις διαδικασίες πολιτικής λογοδοσίας και εκλογής.
- **Πολιτική σταθερότητα και απουσία βίας/τρομοκρατίας (Political Stability and Absence of Violence/Terrorism):** αξιολογεί την πιθανότητα πολιτικής αποσταθεροποίησης, πολιτικά υποκινούμενης βίας ή τρομοκρατικών ενεργειών.

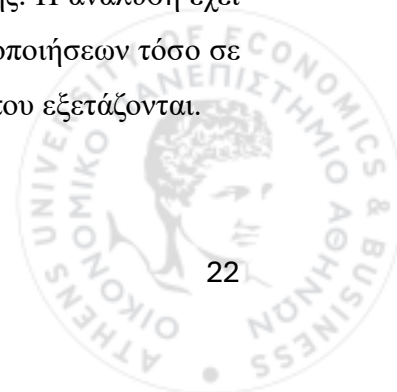
- **Αποτελεσματικότητα της Κυβέρνησης (Government Effectiveness):** εκτιμά την ποιότητα της δημόσιας διοίκησης, τη φερεγγυότητα της κυβέρνησης και την αποτελεσματικότητα στην παροχή δημόσιων υπηρεσιών.
- **Κανονιστική ποιότητα (Regulatory Quality):** μετρά την ικανότητα της κυβέρνησης να διαμορφώνει και να εφαρμόζει πολιτικές και ρυθμίσεις που προάγουν την ανάπτυξη του ιδιωτικού τομέα.
- **Κράτος Δικαίου (Rule of Law):** εξετάζει την εμπιστοσύνη στους νόμους, την ανεξαρτησία της δικαιοσύνης και την προστασία των περιουσιακών δικαιωμάτων.
- **Έλεγχος της διαφθοράς (Control of Corruption):** αποτυπώνει τον βαθμό στον οποίο ασκείται δημόσια εξουσία για ιδιωτικό όφελος και την ύπαρξη μηχανισμών περιορισμού της διαφθοράς.

Όσον αφορά τα οικονομικά δεδομένα, κύρια πηγή αποτελεί η βάση δεδομένων Δεικτών Παγκόσμιας Ανάπτυξης (World Development Indicators -WDI) της Παγκόσμιας Τράπεζας, η οποία παρέχει ένα ευρύ φάσμα μακροοικονομικών δεικτών που επιτρέπουν συγκρίσεις τόσο μεταξύ χωρών όσο και διαχρονικά. Συμπληρωματικά, αξιοποιούνται δεδομένα από τη Eurostat για την επαλήθευση και διασταύρωση επιμέρους στοιχείων. Οι δείκτες αυτοί χρησιμοποιούνται ευρέως στη διεθνή οικονομική βιβλιογραφία και διασφαλίζουν υψηλό βαθμό συγκρισιμότητας και αξιοπιστίας.

Η επιλογή των παραπάνω πηγών βασίζεται στην ακαδημαϊκή τους εγκυρότητα, τη διεθνή αναγνωρισιμότητα και την επαρκή κάλυψη της περιόδου 2001–2020 για το σύνολο των χωρών του δείγματος. Η συνδυαστική χρήση πολλαπλών δεικτών επιτρέπει τη διασταύρωση των αποτελεσμάτων και περιορίζει τον κίνδυνο συστηματικών σφαλμάτων μέτρησης.

3.4 Μεταβλητές της ανάλυσης

Στο παρόν υποκεφάλαιο ορίζονται οι βασικές μεταβλητές που χρησιμοποιούνται για τη διερεύνηση της σχέσης μεταξύ θεσμικής ποιότητας και οικονομικής ανάπτυξης. Η ανάλυση έχει περιγραφικό και συγκριτικό χαρακτήρα και εστιάζει στην αποτύπωση διαφοροποιήσεων τόσο σε επίπεδο μεμονωμένων χωρών όσο και μεταξύ των δύο γεωγραφικών ομάδων που εξετάζονται.

Ως εξαρτημένη μεταβλητή χρησιμοποιείται η οικονομική ανάπτυξη, η οποία προσεγγίζεται μέσω του κατά κεφαλήν Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος σε σταθερές τιμές 2015 (GDP per capita, constant 2015 USD), σύμφωνα με τα δεδομένα της βάσης World Development Indicators (WDI) της Παγκόσμιας Τράπεζας. Ο δείκτης αυτός επιλέγεται επειδή αποτυπώνει το επίπεδο οικονομικής ευημερίας με τρόπο συγκρίσιμο διαχρονικά και διακρατικά, περιορίζοντας τις στρεβλώσεις που προκαλούνται από τον πληθωρισμό.

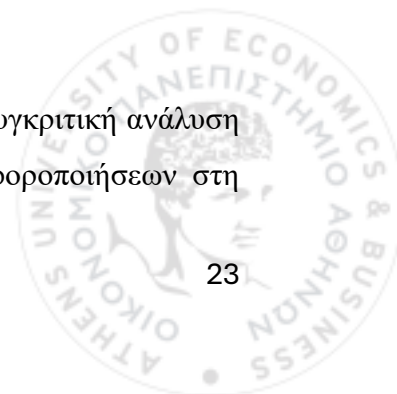
Οι ανεξάρτητες μεταβλητές αφορούν τη θεσμική ποιότητα και προέρχονται από το σύστημα Worldwide Governance Indicators (WGI) της Παγκόσμιας Τράπεζας. Ειδικότερα, αξιοποιούνται βασικές διαστάσεις διακυβέρνησης που θεωρούνται κρίσιμες για τη λειτουργία της οικονομίας, όπως η Πολιτική Σταθερότητα, η Αποτελεσματικότητα της Κυβέρνησης, η Κανονιστική Ποιότητα, το Κράτος Δικαίου και ο Έλεγχος της Διαφθοράς. Οι δείκτες αυτοί επιτρέπουν τη συστηματική αποτύπωση της θεσμικής επίδοσης των χωρών και τη σύγκρισή τους σε βάθος χρόνου.

Προκειμένου να εμπλουτιστεί η ερμηνεία των αποτελεσμάτων, αξιοποιούνται συμπληρωματικοί μακροοικονομικοί δείκτες που αποτυπώνουν τη δυναμική της οικονομικής δραστηριότητας και της επενδυτικής διαδικασίας. Ειδικότερα, πέραν του κατά κεφαλήν ΑΕΠ, εξετάζονται ο ρυθμός οικονομικής ανάπτυξης (GDP growth rate) και ο δείκτης ακαθάριστου σχηματισμού παγίου κεφαλαίου (Gross Capital Formation) ως ποσοστό του ΑΕΠ, οι οποίοι παρέχουν ενδείξεις για τη δυναμική της οικονομίας και το επίπεδο επενδυτικής δραστηριότητας. Τα δεδομένα αντλούνται κυρίως από τη βάση δεδομένων Δεικτών Παγκόσμιας Ανάπτυξης (World Development Indicators -WDI) της Παγκόσμιας Τράπεζας και χρησιμοποιούνται υποστηρικτικά στη συγκριτική ανάλυση.

Οι επιλεγμένες μεταβλητές παρουσιάζονται μέσω συγκεντρωτικών πινάκων, διαγραμμάτων και γραφικών απεικονίσεων, με στόχο την ανάδειξη διαφορών στη θεσμική ποιότητα και στις οικονομικές επιδόσεις μεταξύ των χωρών της Ευρωζώνης και των Βαλκανίων, καθώς και μεταξύ των επιμέρους χωρών-περιπτώσεων που εξετάζονται στο επόμενο κεφάλαιο.

3.5 Μεθοδολογική προσέγγιση

Η μεθοδολογική προσέγγιση της εργασίας βασίζεται σε περιγραφική και συγκριτική ανάλυση διαχρονικών δεδομένων, με στόχο την αποτύπωση και ερμηνεία των διαφοροποιήσεων στη

θεσμική ποιότητα και στην οικονομική ανάπτυξη μεταξύ χωρών της Ευρωζώνης και των Βαλκανίων κατά την περίοδο 2001–2020. Η επιλογή αυτή αντανακλά τον ερευνητικό στόχο, ο οποίος δεν κατευθύνεται στην οικονομετρική εκτίμηση αιτιωδών σχέσεων, αλλά στη συστηματική συγκριτική αποτύπωση προτύπων, τάσεων και σχετικών κατατάξεων.

Η ανάλυση αξιοποιεί διαχρονικά δεδομένα δίνοντας έμφαση στη συνδυαστική παρουσίαση θεσμικών και οικονομικών δεικτών. Κεντρικό ρόλο κατέχει η διαχρονική εξέλιξη του κατά κεφαλήν ΑΕΠ (GDP per capita, constant 2015 USD), καθώς και των βασικών δεικτών θεσμικής ποιότητας από το σύστημα Worldwide Governance Indicators, όπως το Κράτος Δικαίου, η Αποτελεσματικότητα της Κυβέρνησης, η Κανονιστική Ποιότητα και ο Έλεγχος της Διαφθοράς.

Η εμπειρική ανάλυση οργανώνεται σε τρία διακριτά και αλληλοσυμπληρούμενα επίπεδα. Πρώτον, πραγματοποιείται περιγραφική στατιστική αποτύπωση, μέσω μέσων όρων, διακυμάνσεων και διαχρονικών μεταβολών, με στόχο την ανάδειξη βασικών τάσεων και διαφοροποιήσεων μεταξύ χωρών και ομάδων χωρών. Δεύτερον, χρησιμοποιούνται οπτικά εργαλεία συγκριτικής ανάλυσης, όπως διαγράμματα και θερμικοί πίνακες (heatmaps), τα οποία επιτρέπουν την ταυτόχρονη απεικόνιση πολλαπλών διαστάσεων θεσμικής ποιότητας και οικονομικών επιδόσεων και διευκολύνουν τη συγκριτική αξιολόγηση των χωρών. Τρίτον, η σχέση μεταξύ θεσμών και οικονομικής ανάπτυξης διερευνάται μέσω διαγράμματος διασποράς εννοιολογικού χαρακτήρα (conceptual scatter plot), στο οποίο οι χώρες τοποθετούνται σε άξονες που αποτυπώνουν το επίπεδο θεσμικής ποιότητας και την οικονομική τους επίδοση.

Η προσέγγιση αυτή επιτρέπει την αξιολογική κατάταξη της σχέσης θεσμών και ανάπτυξης, δηλαδή την εξέταση του κατά πόσο χώρες με υψηλότερη θεσμική ποιότητα τείνουν να καταλαμβάνουν και υψηλότερες θέσεις ως προς την οικονομική τους επίδοση. Με τον τρόπο αυτό, η εμπειρική ανάλυση εντάσσεται στο θεωρητικό πλαίσιο που έχει ήδη αναπτυχθεί και συμβάλλει στη συστηματική σύγκριση των χωρών που εξετάζονται.

Κεφάλαιο 4: Ανάλυση θεσμικών και οικονομικών χαρακτηριστικών των επιλεγμένων χωρών της Ευρωζώνης και των Βαλκανίων

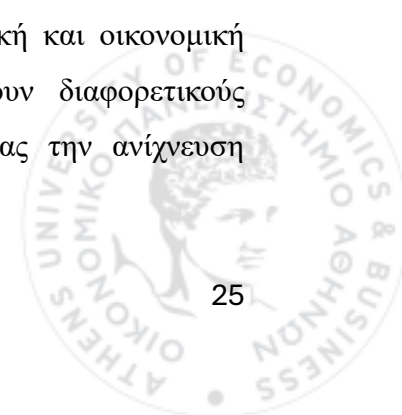
4.1 Εισαγωγή και κριτήρια επιλογής χωρών

Η παρούσα ενότητα επικεντρώνεται στην εμπειρική ανάλυση των θεσμικών και οικονομικών χαρακτηριστικών των επιλεγμένων χωρών της Ευρωζώνης και της περιοχής των Βαλκανίων κατά την περίοδο 2001–2020. Η επιλογή συγκεκριμένων χωρών ως «μελέτες περίπτωσης» (case studies) δεν είναι τυχαία, αλλά βασίζεται σε ορισμένα τυπολογικά και θεωρητικά κριτήρια, με στόχο τη διερεύνηση διαφοροποιημένων θεσμικών και αναπτυξιακών διαδρομών εντός του ευρωπαϊκού χώρου.

Σε πρώτο επίπεδο, η διάκριση μεταξύ χωρών της Ευρωζώνης και χωρών των Βαλκανίων αντανακλά διαφορετικά στάδια θεσμικής ωρίμανσης και βαθμούς ενσωμάτωσης στο ευρωπαϊκό θεσμικό πλαίσιο. Η Ευρωζώνη συνιστά ένα περιβάλλον αυξημένης θεσμικής δέσμευσης, στο οποίο οι χώρες υπόκεινται σε κοινό νομισματικό καθεστώς και σε ενισχυμένους μηχανισμούς δημοσιονομικής και θεσμικής εποπτείας. Αντιθέτως, οι βαλκανικές χώρες χαρακτηρίζονται από μεγαλύτερη ετερογένεια, καθώς περιλαμβάνουν κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, υποψήφιες προς ένταξη χώρες και χώρες σε προενταξιακό στάδιο, με διαφοροποιημένο επίπεδο θεσμικής σταθερότητας και οικονομικής σύγκλισης.

Σημαντικό κριτήριο επιλογής των χωρών αποτέλεσε η διαθεσιμότητα αξιόπιστων και συγκρίσιμων δεδομένων για ολόκληρη την εξεταζόμενη περίοδο. Όπως προαναφέρθηκε στο Κεφάλαιο 3, η ανάλυση βασίζεται σε διεθνώς αναγνωρισμένες βάσεις δεδομένων, όπως οι Worldwide Governance Indicators, οι World Development Indicators και η Eurostat, οι οποίες επιτρέπουν τη συστηματική και διαχρονική αποτύπωση θεσμικών και οικονομικών μεγεθών.

Η επιλογή των χωρών ανταποκρίνεται στη λογική της στοχευμένης επιλογής περιπτώσεων (purposeful case selection), όπως αυτή προτείνεται στη συγκριτική πολιτική και οικονομική ανάλυση. Οι εξεταζόμενες περιπτώσεις επιλέγονται ώστε να καλύπτουν διαφορετικούς συνδυασμούς θεσμικής ποιότητας και οικονομικής επίδοσης, επιτρέποντας την ανίχνευση μοτίβων και αποκλίσεων με αυξημένο αναλυτικό ενδιαφέρον.

Με βάση τα παραπάνω, το Κεφάλαιο 4 προχωρά στην παρουσίαση των θεσμικών και οικονομικών προφίλ των επιλεγμένων χωρών για την περίοδο 2001–2020. Η ανάλυση οργανώνεται ανά χώρα και ακολουθεί ιστορική και περιγραφική προσέγγιση.

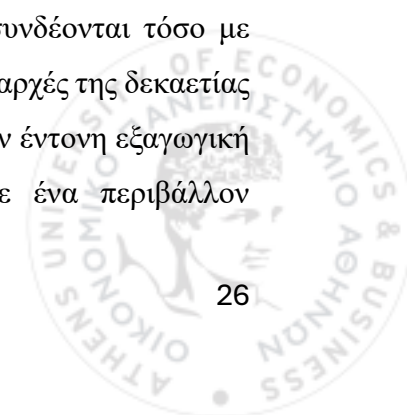
4.2 Χώρες της Ευρωζώνης – Θεσμικό και οικονομικό προφίλ

4.2.1 Φινλανδία

Η Φινλανδία αποτελεί ένα από τα πλέον χαρακτηριστικά παραδείγματα χώρας με υψηλή θεσμική ποιότητα στην Ευρωζώνη, αλλά και σε διεθνές επίπεδο. Το πολιτικό της σύστημα εδράζεται σε μια σταθερή κοινοβουλευτική δημοκρατία, με σαφή διάκριση των εξουσιών, υψηλό βαθμό διαφάνειας στη λήψη αποφάσεων και ισχυρή ανεξαρτησία της δικαιοσύνης. Σύμφωνα με τους δείκτες της Παγκόσμιας Τράπεζας (Worldwide Governance Indicators), η χώρα κατατάσσεται διαχρονικά στις πρώτες θέσεις παγκοσμίως ως προς το Κράτος Δικαίου, την Αποτελεσματικότητα της Κυβέρνησης και τον Έλεγχο της Διαφθοράς. Η διοικητική της κουλτούρα χαρακτηρίζεται από υψηλό επίπεδο εμπιστοσύνης, ενώ η συμμετοχή των πολιτών στους θεσμούς και στη δημόσια ζωή είναι έντονη και ουσιαστική, στοιχείο που ενισχύεται από τη λειτουργία της χώρας στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η θεσμική αυτή σταθερότητα έχει λειτουργήσει ως βασικό θεμέλιο για την οικονομική ανάπτυξη της χώρας. Η Φινλανδία διαθέτει ένα από τα υψηλότερα επίπεδα ΑΕΠ ανά κάτοικο στην Ευρωπαϊκή Ένωση, με μια οικονομία που συνδυάζει ισχυρή βιομηχανική βάση υψηλής τεχνολογίας, έντονο προσανατολισμό στην καινοτομία και εκτεταμένες δημόσιες επενδύσεις στην εκπαίδευση και την έρευνα. Το φινλανδικό μοντέλο κοινωνικού κράτους, με το εκτεταμένο δίκτυο πρόνοιας και τις ισχυρές πολιτικές κοινωνικής προστασίας, έχει συμβάλει καθοριστικά στη διατήρηση χαμηλών επιπέδων ανισότητας και στην ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής, ενώ η ένταξη στην ενιαία ευρωπαϊκή αγορά ενδυνάμωσε τη δυνατότητα μετατροπής της θεσμικής ποιότητας σε διατηρήσιμα αναπτυξιακά αποτελέσματα.

Κατά την περίοδο 2001–2020, η οικονομική πορεία της Φινλανδίας χαρακτηρίστηκε από σχετική σταθερότητα, αλλά και από σημαντικές διακυμάνσεις, οι οποίες συνδέονται τόσο με διεθνείς οικονομικές εξελίξεις όσο και με εσωτερικές δομικές μεταβολές. Στις αρχές της δεκαετίας του 2000, η χώρα επωφελήθηκε από την ισχυρή βιομηχανική της βάση και την έντονη εξαγωγική δραστηριότητα, παρουσιάζοντας ικανοποιητικούς ρυθμούς ανάπτυξης σε ένα περιβάλλον

αυξανόμενης οικονομικής ολοκλήρωσης εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 επηρέασε αρνητικά την οικονομία, οδηγώντας σε επιβράδυνση της ανάπτυξης και αύξηση της ανεργίας, ενώ η κατάρρευση της βιομηχανίας κινητής τηλεφωνίας, και ιδίως της φινλανδικής πολυεθνικής εταιρείας τεχνολογίας «Nokia», ανέδειξε την ανάγκη για ουσιαστική παραγωγική αναδιάρθρωση.

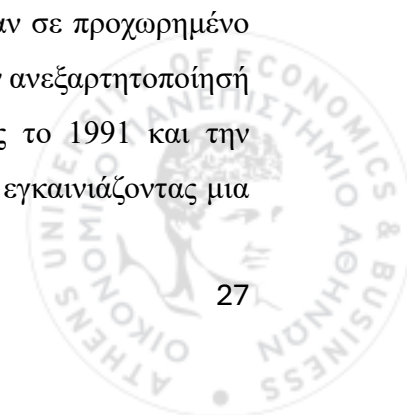
Παρά τις προκλήσεις που αντιμετώπισε, κατά τη δεκαετία του 2010 η Φινλανδία κατάφερε να προσαρμοστεί σταδιακά σε ένα νέο αναπτυξιακό πρότυπο, με έμφαση στην καινοτομία, στις υπηρεσίες υψηλής προστιθέμενης αξίας και στην πράσινη οικονομία. Η ισχυρή θεσμική της βάση, σε συνδυασμό με τη συμμετοχή της στις ευρωπαϊκές πολιτικές και στους διαθέσιμους χρηματοδοτικούς μηχανισμούς, συνέβαλε καθοριστικά στην απορρόφηση των οικονομικών κραδασμών και στη διατήρηση της μακροοικονομικής σταθερότητας, επιτρέποντας τον αποτελεσματικό σχεδιασμό και την εφαρμογή διαρθρωτικών πολιτικών, καθώς και τη διοχέτευση πόρων σε παραγωγικούς και καινοτόμους τομείς της οικονομίας (OECD, 2014)

Στη σύγχρονη περίοδο, η φινλανδική οικονομία παραμένει μία από τις πλέον ανεπτυγμένες στην Ευρωπαϊκή Ένωση, με υψηλό κατά κεφαλήν ΑΕΠ και αξιοσημείωτη ανθεκτικότητα απέναντι σε εξωτερικές κρίσεις. Ωστόσο, οι μελλοντικές προοπτικές ανάπτυξης μετριάζονται από διαρθρωτικές προκλήσεις, όπως η δημογραφική γήρανση και οι αυξημένες δημοσιονομικές πιέσεις, γεγονός που καθιστά αναγκαία τη συνέχιση μεταρρυθμίσεων και επενδύσεων σε βιώσιμους και καινοτόμους τομείς.

Στο πλαίσιο της παρούσας διπλωματικής εργασίας, η Φινλανδία λειτουργεί ως σημείο αναφοράς υψηλής θεσμικής ποιότητας, επιτρέποντας τη συγκριτική ανάλυση με χώρες τόσο της Ευρωζώνης όσο και των Βαλκανίων. Η περίπτωση της αναδεικνύει τον ρόλο των θεσμών, σε αλληλεπίδραση με το ευρωπαϊκό θεσμικό πλαίσιο, ως καθοριστικού παράγοντα για τη βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη και την κοινωνική ευημερία.

4.2.2 Σλοβενία

Κατά την περίοδο που εξετάζει η παρούσα εργασία, η Σλοβενία βρισκόταν σε προχωρημένο στάδιο της προενταξιακής διαδικασίας προς την Ευρωπαϊκή Ένωση. Μετά την ανεξαρτητοποίησή της από τη Σοσιαλιστική Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας το 1991 και την επίσημη διεθνή αναγνώρισή της το 1996, υπέβαλε αίτηση ένταξης στην ΕΕ, εγκαινιάζοντας μια

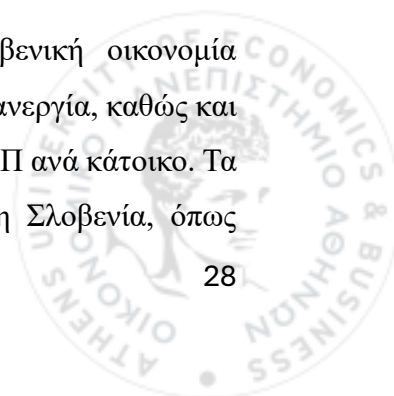
περίοδο εντατικών θεσμικών και οικονομικών μεταρρυθμίσεων, η οποία κορυφώθηκε με την πλήρη ένταξή της το 2004.

Σύμφωνα με μελέτη του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (2001), η Σλοβενία, «ως η πιο επιτυχημένη μεταβατική οικονομία στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη», είχε ήδη επιτύχει σημαντικό βαθμό σύγκλισης με την Ευρωπαϊκή Ένωση, γεγονός που αντανακλούσε την επιτυχημένη πορεία του οικονομικού και θεσμικού της μετασχηματισμού. Αντίστοιχη εικόνα αποτυπώνεται και στην Regular Report on Slovenia's Progress Towards Accession της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (2001), η οποία επισημαίνει ότι η χώρα «συνεχίζει να πληροί τα πολιτικά κριτήρια της Κοπεγχάγης αναφορικά με τη σταθερότητα των θεσμών που εγγυώνται τη δημοκρατία, το κράτος δικαίου, τα ανθρώπινα δικαιώματα και την προστασία των μειονοτήτων».

Η έκθεση υπογραμμίζει ότι ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 2000 η Σλοβενία είχε εξασφαλίσει σημαντική θεσμική εδραίωση, ενισχύοντας τη δημόσια διοίκηση και τη δικαστική ικανότητα, καθώς και προχωρώντας στην ουσιαστική ευθυγράμμιση του νομοθετικού και κανονιστικού της πλαισίου με το *acquis communautaire*. Η πρόοδος αυτή αποτέλεσε βασική προϋπόθεση τόσο για την ομαλή ένταξή της στην Ευρωπαϊκή Ένωση όσο και για τη μετέπειτα συμμετοχή της στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση.

Κατά την πρώτη δεκαετία μετά την ανεξαρτητοποίησή της, η Σλοβενία ανέπτυξε ένα από τα πλέον σταθερά και δυναμικά οικονομικά προφίλ μεταξύ των μεταβατικών οικονομιών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης. Η πολιτική σταθερότητα και η στρατηγική αξιοποίηση της γεωγραφικής της θέσης στην Κεντρική Ευρώπη συνέβαλαν στην προσέλκυση ξένων επενδύσεων και στην ενίσχυση της εξαγωγικής δραστηριότητας, καθιστώντας τη μία από τις ισχυρότερες οικονομίες της περιοχής, μετά την Τσεχία (IMF, 2001). Ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, η χώρα πέτυχε σημαντική αύξηση της παραγωγικότητας και ουσιαστική εισοδηματική σύγκλιση με τον ευρωπαϊκό βορρά, ενώ η προοπτική ένταξης στην Ευρωπαϊκή Ένωση λειτούργησε ως ισχυρός μοχλός μεταρρυθμίσεων, ενισχύοντας το επιχειρηματικό περιβάλλον, τη ρυθμιστική αποτελεσματικότητα και τη διεθνοποίηση της οικονομίας (OECD, 2002).

Στο πλαίσιο αυτό, κατά τις αρχές της δεκαετίας του 2000 η σλοβενική οικονομία χαρακτηριζόταν από σταθερούς ρυθμούς ανάπτυξης, χαμηλό πληθωρισμό και ανεργία, καθώς και συγκριτικά χαμηλό δημόσιο χρέος, ενώ διέθετε ήδη σχετικά υψηλό επίπεδο ΑΕΠ ανά κάτοικο. Τα στοιχεία του δείκτη πραγματικής αύξησης του κατά κεφαλήν ΑΕΠ για τη Σλοβενία, όπως

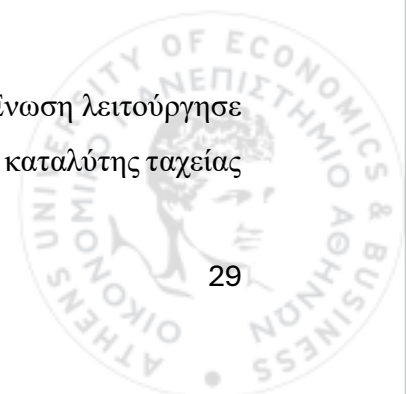
καταγράφονται από την Παγκόσμια Τράπεζα, δείχνουν ότι η μεταβολή του κατά κεφαλήν εισοδήματος ήταν θετική κατά τη διάρκεια της περιόδου 2001–2004, υποδηλώνοντας συνολική αύξηση του βιοτικού επιπέδου κατά τα πρώτα χρόνια της ευρωπαϊκής ενσωμάτωσης.

Η παραγωγική της βάση ήταν ανοικτή και εξαγωγικού προσανατολισμού, με ισχυρή βιομηχανική δραστηριότητα και αυξανόμενη ενσωμάτωση στις ευρωπαϊκές αλυσίδες αξίας, γεγονός που ενίσχυσε περαιτέρω την ανταγωνιστικότητά της. Παράλληλα, η χώρα ήταν ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 2000 επαρκώς προετοιμασμένη σε θεσμικό και πληροφοριακό επίπεδο για την υιοθέτηση του ευρώ, αν και δεν είχε ακόμη καλύψει πλήρως όλα τα κριτήρια της Συνθήκης του Μάαστριχτ.

Η ένταξη της Σλοβενίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση το 2004 και, αργότερα, στη ζώνη του ευρώ το 2007 αποτέλεσε επιβεβαίωση της επιτυχημένης οικονομικής και θεσμικής της πορείας, ενισχύοντας περαιτέρω τη διαδικασία σύγκλισης με τις ανεπτυγμένες οικονομίες της Ευρωζώνης. Ωστόσο, η αναπτυξιακή αυτή δυναμική δεν υπήρξε γραμμική. Η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 ανέδειξε διαρθρωτικές αδυναμίες, ιδίως στον τραπεζικό τομέα και στη χρηματοδότηση της οικονομίας, επιβραδύνοντας σημαντικά την αναπτυξιακή πορεία και οδηγώντας σε ύφεση, αύξηση της ανεργίας και επιδείνωση των δημοσιονομικών μεγεθών (IMF,2012).

Κατά τη δεκαετία του 2010, η Σλοβενία εισήλθε σε φάση θεσμικής και οικονομικής αναπροσαρμογής. Η ανάγκη συμμόρφωσης με το πλαίσιο δημοσιονομικής διακυβέρνησης της Ευρωζώνης και η εφαρμογή μεταρρυθμίσεων στον χρηματοπιστωτικό τομέα συνέβαλαν στη σταδιακή αποκατάσταση της μακροοικονομικής σταθερότητας και της εμπιστοσύνης. Σε αυτό το πλαίσιο, η συμμετοχή της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση λειτούργησε πρωτίστως ως μηχανισμός πειθαρχίας και θεσμικής εδραίωσης των μεταρρυθμίσεων, παρά ως άμεσος εξωτερικός μοχλός επιτάχυνσης της ανάπτυξης. Η μεταγενέστερη ανάκαμψη υπήρξε πιο μετριοπαθής σε σύγκριση με την προ κρίσης περίοδο, ωστόσο στηρίχθηκε σε πιο βιώσιμες βάσεις, όπως η ενίσχυση της εξωστρέφειας, η βελτίωση της χρηματοπιστωτικής εποπτείας και η σταδιακή αναβάθμιση της παραγωγικής δομής (European Commission, 2016).

Η Σλοβενία συνιστά ενδιάμεση περίπτωση σύγκλισης, όπου η Ευρωπαϊκή Ένωση λειτούργησε περισσότερο ως μηχανισμός θεσμικής πειθαρχίας και σταθεροποίησης παρά ως καταλύτης ταχείας ανάπτυξης.

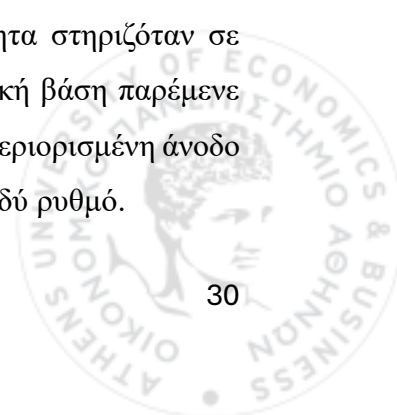

4.2.3 Πορτογαλία

Η περίπτωση της Πορτογαλίας διαφέρει ουσιωδώς από εκείνη των δύο προηγούμενων χωρών, καθώς η ένταξή της στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ) το 1986 πραγματοποιήθηκε σε μια περίοδο κατά την οποία η χώρα επιδίωκε τον εκσυγχρονισμό της οικονομίας της και την υπέρβαση διαρθρωτικών αδυναμιών που είχαν διαμορφωθεί κατά τη μεταπολιτευτική περίοδο. Η ευρωπαϊκή ένταξη αποτέλεσε κινητήριο παράγοντα για την υλοποίηση σειράς θεσμικών και οικονομικών μεταρρυθμίσεων, με στόχο τη σταθεροποίηση του μακροοικονομικού περιβάλλοντος, τον εκσυγχρονισμό της δημόσιας διοίκησης και τη βελτίωση της ρυθμιστικής λειτουργίας του κράτους. Στο πλαίσιο αυτής της διαδικασίας, η Πορτογαλία προχώρησε σε σημαντικές θεσμικές και δομικές παρεμβάσεις, επιδιώκοντας την εδραίωση των δημοκρατικών θεσμών και την εναρμόνιση του νομοθετικού και κανονιστικού της συστήματος με το ευρωπαϊκό κεκτημένο. Η συμμετοχή της στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση και η επίσημη υιοθέτηση του ευρώ το 2002 αποτέλεσαν κομβικά σημεία της ευρωπαϊκής της πορείας (European Commission, 2002).

Σε θεσμικό επίπεδο, η Πορτογαλία διέθετε σταθερό πολιτικό σύστημα και λειτουργικό κράτος δικαίου. Παρά ταύτα, διεθνείς οργανισμοί επισήμαιναν διαχρονικά αδυναμίες που σχετίζονταν με την αποτελεσματικότητα της δημόσιας διοίκησης, τη κανονιστική ποιότητα και την ταχύτητα εφαρμογής των δημόσιων πολιτικών. Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο υπογράμμισε ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 2000 ότι, παρά τη θεσμική σταθερότητα, η χώρα αντιμετώπιζε περιορισμένη διοικητική ικανότητα και δυσχέρειες στον συντονισμό και την υλοποίηση μεταρρυθμίσεων (IMF, 2001). Αντίστοιχα, εκθέσεις του ΟΟΣΑ ανέφεραν ότι η διοικητική επιβάρυνση και η χαμηλή αποδοτικότητα του δημόσιου τομέα συνιστούσαν διαρκή εμπόδια για την ενίσχυση της θεσμικής αποτελεσματικότητας (OECD, 2002).

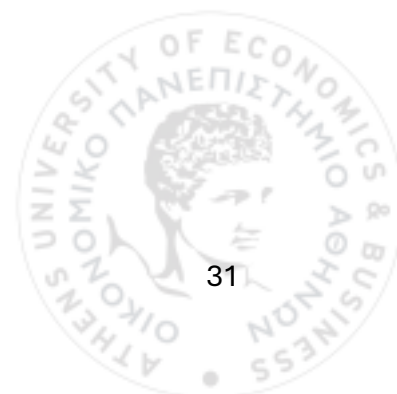
Σε οικονομικό επίπεδο, κατά τις αρχές της δεκαετίας του 2000 η πορτογαλική οικονομία παρουσίαζε χαμηλούς έως μέτριους ρυθμούς μεγέθυνσης, σε συνδυασμό με ασθενή αύξηση της παραγωγικότητας. Παρά τα οφέλη που απορρέουν από τη συμμετοχή στην ενιαία αγορά και τη νομισματική σταθερότητα που παρείχε το ευρώ, η οικονομική δραστηριότητα στηριζόταν σε μεγάλο βαθμό στην εγχώρια κατανάλωση και στον δανεισμό, ενώ η εξαγωγική βάση παρέμενε περιορισμένη (OECD, 2002). Ως αποτέλεσμα, το ΑΕΠ ανά κάτοικο σημείωνε περιορισμένη άνοδο και η σύγκλιση με τον μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης εξελισσόταν με βραδύ ρυθμό.

Η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 ανέδειξε τις συσσωρευμένες διαρθρωτικές αδυναμίες της πορτογαλικής οικονομίας. Η χώρα εισήλθε σε περίοδο παρατεταμένης ύφεσης, με σημαντική αύξηση της ανεργίας και επιδείνωση των δημοσιονομικών της μεγεθών, γεγονός που οδήγησε στην προσφυγή σε πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής το 2011. Η περίοδος 2011–2014 χαρακτηρίστηκε από την εφαρμογή εκτεταμένων μεταρρυθμίσεων στο πλαίσιο του προγράμματος στήριξης, με έμφαση στη δημοσιονομική εξυγίανση, τη μεταρρύθμιση της αγοράς εργασίας και την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας (IMF, 2014).

Μετά την ολοκλήρωση του προγράμματος προσαρμογής, η Πορτογαλία εισήλθε σε φάση σταδιακής οικονομικής ανάκαμψης. Κατά την περίοδο 2014–2019, η οικονομία κατέγραψε θετικές επιδόσεις, με μείωση της ανεργίας και βελτίωση της δημοσιονομικής της θέσης, ενώ ενισχύθηκε ο εξαγωγικός προσανατολισμός της. Παρά τη σαφή βελτίωση των μακροοικονομικών δεικτών, θεσμικές και διαρθρωτικές προκλήσεις συνέχισαν να υφίστανται, περιορίζοντας τις δυνατότητες ταχύτερης και βιώσιμης σύγκλισης. Έως το 2020, η Πορτογαλία είχε επιτύχει σημαντική μακροοικονομική σταθεροποίηση και μερική ενίσχυση της θεσμικής της αποτελεσματικότητας, χωρίς ωστόσο να έχει αντιμετωπίσει πλήρως τις βαθύτερες αδυναμίες του αναπτυξιακού της υποδείγματος (OECD, 2019)

Συνολικά, η περίπτωση της Πορτογαλίας αναδεικνύει τα όρια της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης ως αυτόματου μηχανισμού οικονομικής σύγκλισης. Παρά τη θεσμική σταθερότητα και τη μακρά συμμετοχή στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η αναπτυξιακή της πορεία παρέμεινε περιορισμένη από διαρθρωτικές αδυναμίες και ατελή θεσμική αποτελεσματικότητα. Υπό αυτή την έννοια, η Πορτογαλία προσφέρει ένα χρήσιμο αντιπαράδειγμα εντός της Ευρωζώνης, δείχνοντας ότι η θεσμική ένταξη από μόνη της δεν εγγυάται διατηρήσιμη αναπτυξιακή δυναμική χωρίς επαρκή εγχώρια θεσμική ικανότητα.

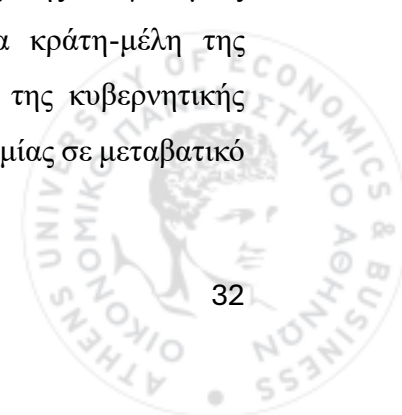

4.3 Χώρες των Δυτικών Βαλκανίων – Θεσμικό και οικονομικό προφίλ

4.3.1 Μαυροβούνιο

Κατά την περίοδο που εξετάζει η παρούσα εργασία, το Μαυροβούνιο βρισκόταν σε περίοδο καίριων μεταβολών και ολικού μετασχηματισμού με κύριο στόχο την συγκρότηση και εδραίωση των βασικών πολιτικών και οικονομικών του θεσμών. Έχοντας πρόσφατα ανεξαρτητοποιηθεί από την Σοσιαλιστική Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας, μόλις το 1992, αποτέλεσε, έως το 2006, μέρος της κρατικής ένωσης Σερβίας και Μαυροβουνίου, ενώ μετά το δημοψήφισμα ανεξαρτησίας του ίδιου έτους αναδείχθηκε σε πλήρως ανεξάρτητο κράτος. Ήδη από τα πρώτα χρόνια της ανεξαρτησίας του, το Μαυροβούνιο υιοθέτησε σαφή ευρωπαϊκό προσανατολισμό, υποβάλλοντας αίτηση ένταξης στην Ευρωπαϊκή Ένωση το 2008 και αποκτώντας καθεστώς υποψήφιας χώρας το 2010. Η επίσημη έναρξη της ενταξιακής διαδικασίας το 2012 λειτούργησε ως καθοριστικός εξωτερικός μοχλός για την προώθηση θεσμικών μεταρρυθμίσεων, ιδίως στο πλαίσιο της ευθυγράμμισης με το ευρωπαϊκό κεκτημένο (European Commission, 2019). Ωστόσο, η πρόοδος αυτή συνοδεύτηκε από αυξημένες απαιτήσεις εκ μέρους της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στην ουσιαστική εφαρμογή των κριτηρίων του κράτους δικαίου και όχι μόνο στη θεσμική τους υιοθέτηση. Στο πλαίσιο αυτό, αναδείχθηκαν διαχρονικές αδυναμίες στη λειτουργία των θεσμών, οι οποίες επιβράδυναν την ολοκλήρωση της ενταξιακής πορείας.

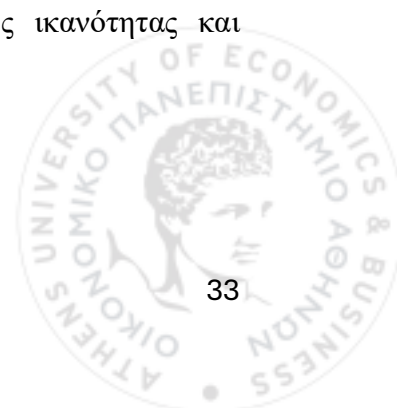
Η θεσμική συγκρότηση του κράτους αποτέλεσε μία από τις βασικές προκλήσεις της μεταβατικής περιόδου, καθώς η χώρα κλήθηκε να οικοδομήσει διοικητικές και ρυθμιστικές δομές σχεδόν από μηδενική βάση. Η θεσμική εδραίωση εξελίχθηκε με άνισους ρυθμούς, με διεθνείς οργανισμούς να επισημαίνουν διαχρονικά αδυναμίες στη δημόσια διοίκηση, στην ανεξαρτησία της δικαιοσύνης και στην αποτελεσματική εφαρμογή του κράτους δικαίου. Οι αδυναμίες αυτές αντανakλώνται και στην ενταξιακή διαδικασία, όπου τα κεφάλαια που σχετίζονται με το κράτος δικαίου, τα θεμελιώδη δικαιώματα και την καταπολέμηση της διαφθοράς αποτέλεσαν κρίσιμους παράγοντες για την πρόοδο των διαπραγματεύσεων, με την εξέλιξη στους τομείς αυτούς να παραμένει περιορισμένη. Σύμφωνα με τους δείκτες θεσμικής ποιότητας της Παγκόσμιας Τράπεζας, η χώρα εμφάνιζε χαμηλότερες επιδόσεις σε σύγκριση με τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ιδίως στους τομείς του ελέγχου της διαφθοράς και της κυβερνητικής αποτελεσματικότητας, γεγονός που αντικατόπτριζε τις προκλήσεις μιας οικονομίας σε μεταβατικό στάδιο.

Σε οικονομικό επίπεδο, η αναπτυξιακή δυναμική του Μαυροβουνίου βασίστηκε σε μεγάλο βαθμό σε τομείς μη εμπορεύσιμων αγαθών και υπηρεσιών, γεγονός που περιόριζε τη δυνατότητα διατηρήσιμης μακροχρόνιας μεγέθυνσης. Η έντονη εξάρτηση από τις εισροές ξένων κεφαλαίων και την εξωτερική ζήτηση ενίσχυσε τις κυκλικές διακυμάνσεις της οικονομικής δραστηριότητας, ενώ η περιορισμένη παραγωγική διαφοροποίηση περιόριζε την ανθεκτικότητα της οικονομίας απέναντι σε διεθνείς κρίσεις. Παράλληλα, η διόγκωση του τομέα των κατασκευών και της αγοράς ακινήτων συνέβαλε στη δημιουργία μακροοικονομικών ανισορροπιών, αυξάνοντας την έκθεση της οικονομίας σε χρηματοπιστωτικούς και εξωτερικούς κινδύνους. Οι διαρθρωτικές αυτές αδυναμίες κατέστησαν εμφανείς τους περιορισμούς του αναπτυξιακού υποδείγματος της χώρας, ιδίως κατά την περίοδο της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης που ακολούθησε. (IMF, 2015).

Η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 λειτούργησε ως καταλύτης για την εκδήλωση των προϋπαρχουσών μακροοικονομικών ανισορροπιών στο Μαυροβούνιο, οδηγώντας σε βαθιά ύφεση και απότομη συρρίκνωση της επενδυτικής δραστηριότητας. Η πτώση των κεφαλαιακών εισροών και η κατάρρευση της αγοράς ακινήτων είχαν άμεσες επιπτώσεις στη δημοσιονομική θέση της χώρας, περιορίζοντας τα δημόσια έσοδα και αυξάνοντας τις ανάγκες χρηματοδότησης. Κατά τη δεκαετία που ακολούθησε, το δημόσιο χρέος αυξήθηκε αισθητά, αντανακλώντας τόσο τις επιπτώσεις της ύφεσης όσο και τη χρηματοδότηση μεγάλων έργων υποδομής με στόχο τη στήριξη της οικονομικής δραστηριότητας. Από τα μέσα της δεκαετίας του 2010, η οικονομία εισήλθε σε φάση σταδιακής ανάκαμψης, η οποία στηρίχθηκε κυρίως στον τουρισμό· ωστόσο, οι ρυθμοί ανάπτυξης παρέμειναν ασταθείς, υποδηλώνοντας ότι οι βασικές διαρθρωτικές αδυναμίες δεν είχαν πλήρως αρθεί (World Bank, 2020).

Συνολικά, έως το 2020, το Μαυροβούνιο είχε επιτύχει πρόοδο στη θεσμική του συγκρότηση και στη μακροοικονομική σταθεροποίηση, χωρίς ωστόσο να έχει υπερβεί τις βασικές διαρθρωτικές και θεσμικές αδυναμίες που περιόριζαν τη βιωσιμότητα της οικονομικής του ανάπτυξης και καθυστερούσαν την ολοκλήρωση της ενταξιακής του πορείας στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η ευρωπαϊκή προοπτική εξακολουθούσε να αποτελεί τον βασικό άξονα μεταρρυθμίσεων, αναδεικνύοντας τη στενή σχέση μεταξύ θεσμικής ποιότητας, διοικητικής ικανότητας και οικονομικής επίδοσης στη μεταβατική πορεία της χώρας.

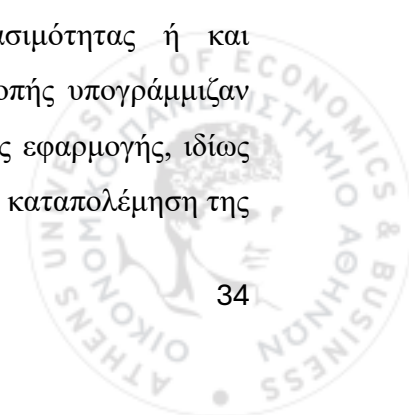

4.3.2 Σερβία

Στις αρχές της δεκαετίας του 2000, η Σερβία διένυε μια οικονομική και θεσμική πορεία έντονα επηρεασμένη από την κληρονομιά του γιουγκοσλαβικού συστήματος και τις στρεβλώσεις που αυτό είχε επιφέρει, καθώς και από τις συνέπειες των αιματηρών συγκρούσεων της δεκαετίας του 1990. Υπό αυτές τις συνθήκες, η πτώση του καθεστώτος Μιλόσεβιτς το 2000 σηματοδότησε την έναρξη μιας νέας φάσης πολιτικής και οικονομικής μετάβασης και τον επαναπροσδιορισμό των σχέσεων της χώρας με την Ευρώπη και τη διεθνή κοινότητα. Παρότι η ευρωπαϊκή προοπτική αναδείχθηκε σταδιακά σε κεντρικό στρατηγικό στόχο της χώρας, με την υποβολή αίτησης ένταξης στην Ευρωπαϊκή Ένωση το 2009, την απόκτηση καθεστώτος υποψήφιας χώρας το 2012 και την έναρξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων το 2014, η αναπτυξιακή της πορεία κατά τα επόμενα χρόνια δεν υπήρξε γραμμική. Αντίθετα, παρουσίασε έντονες διακυμάνσεις, συνδεδεμένες τόσο με εσωτερικές θεσμικές αδυναμίες όσο και με εξωτερικούς κλυδωνισμούς. (European Commission, 2019).

Σε αντίθεση με άλλα κράτη των Δυτικών Βαλκανίων, οι θεσμικές προκλήσεις της Σερβίας δεν συνδέονταν ολιστικά με την απουσία κρατικών δομών, αλλά με τη λειτουργία και την ποιότητα των υφιστάμενων θεσμών. Κατά την εξεταζόμενη περίοδο, η χώρα διέθετε τυπικά ανεπτυγμένο θεσμικό πλαίσιο, ωστόσο η πρακτική εφαρμογή του κράτους δικαίου χαρακτηριζόταν από περιορισμένη ανεξαρτησία της δικαιοσύνης, πολιτικοποίηση της δημόσιας διοίκησης και ασθενείς μηχανισμούς ελέγχου και ισορροπιών. Οι θεσμικές αυτές αδυναμίες δεν αντανάκλουσαν τόσο ελλείψεις στο νομοθετικό επίπεδο, όσο δυσλειτουργίες στην εφαρμογή και επιβολή των κανόνων, γεγονός που περιόριζε την αποτελεσματικότητα της δημόσιας διοίκησης και υπονόμειε τη διαφάνεια στη διαδικασία λήψης αποφάσεων (European Commission, 2020). Παράλληλα, η συγκέντρωση εξουσιών στην εκτελεστική εξουσία και η περιορισμένη θεσμική αυτονομία ανεξάρτητων αρχών συνέβαλαν στη διατήρηση ενός πλαισίου ασθενών θεσμικών αντίβαρων, επηρεάζοντας αρνητικά τη συνολική ποιότητα διακυβέρνησης.

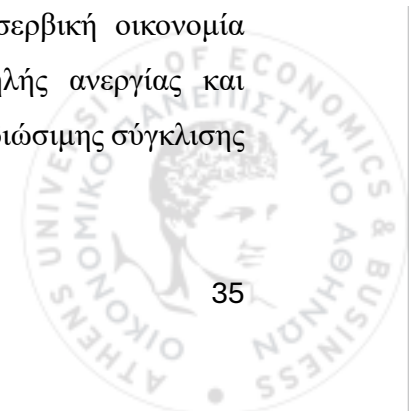
Η ενταξιακή διαδικασία στην Ευρωπαϊκή Ένωση λειτούργησε ως πλαίσιο θεσμικής ευθυγράμμισης, χωρίς όμως να αποτρέψει φαινόμενα θεσμικής στασιμότητας ή και οπισθοδρόμησης σε επιμέρους τομείς. Οι εκθέσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής υπογράμμιζαν επανειλημμένα το χάσμα μεταξύ νομοθετικής προσαρμογής και ουσιαστικής εφαρμογής, ιδίως στα κεφάλαια που αφορούν τη δικαιοσύνη, τα θεμελιώδη δικαιώματα και την καταπολέμηση της

διαφθοράς (European Commission, 2019· 2020). Παρά την υιοθέτηση μεταρρυθμιστικών νομοθετικών πλαισίων, η εφαρμογή τους στην πράξη παρέμενε περιορισμένη, λόγω πολιτικών παρεμβάσεων, αδύναμων μηχανισμών εποπτείας και ανεπαρκούς θεσμικής ανεξαρτησίας. Ως αποτέλεσμα, η ενταξιακή πρόοδος δεν συνοδεύτηκε από αντίστοιχη βελτίωση στη λειτουργία των θεσμών, γεγονός που αποτυπώθηκε και στους δείκτες θεσμικής ποιότητας της Παγκόσμιας Τράπεζας, οι οποίοι κατέγραφαν χαμηλές και στάσιμες επιδόσεις στην κυβερνητική αποτελεσματικότητα και στον έλεγχο της διαφθοράς καθ' όλη τη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου (Kaufmann, Kraay & Mastruzzi, 2010). Η απόκλιση αυτή μεταξύ τυπικής συμμόρφωσης και ουσιαστικής θεσμικής λειτουργίας ανέδειξε τα όρια της ενταξιακής διαδικασίας ως μηχανισμού θεσμικής πειθαρχίας στη σερβική περίπτωση.

Σε οικονομικό επίπεδο, η Σερβία αποτέλεσε τη μεγαλύτερη και πιο διαφοροποιημένη οικονομία των Δυτικών Βαλκανίων, ωστόσο η αναπτυξιακή της πορεία χαρακτηρίστηκε από διαρθρωτικές ανισοροπίες και περιορισμένη παραγωγικότητα. Κατά την πρώτη δεκαετία μετά το 2000, η οικονομική μεγέθυνση στηρίχθηκε σε διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, εκτεταμένες ιδιωτικοποιήσεις και εισροές άμεσων ξένων επενδύσεων, οι οποίες ενίσχυσαν συγκεκριμένους εξαγωγικούς κλάδους και συνέβαλαν στη βελτίωση των μακροοικονομικών συνθηκών και στην επανένταξη της χώρας στις διεθνείς αγορές. Ωστόσο, η αναπτυξιακή αυτή δυναμική δεν συνοδεύτηκε από ευρύτερη αναβάθμιση της παραγωγικής βάσης, καθώς η οικονομική δραστηριότητα παρέμεινε συγκεντρωμένη σε τομείς χαμηλής προστιθέμενης αξίας.

Η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 είχε σημαντικό αντίκτυπο στη σερβική οικονομία, οδηγώντας σε ύφεση, αύξηση της ανεργίας και επιδείνωση των δημόσιων οικονομικών. Η οικονομική μεγέθυνση αποδείχθηκε ιδιαίτερα ευάλωτη σε εξωτερικούς κλυδωνισμούς, γεγονός που ανέδειξε τις υφιστάμενες διαρθρωτικές αδυναμίες. Από το 2014 και έπειτα, η χώρα εφάρμοσε πρόγραμμα δημοσιονομικής προσαρμογής και διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων με τη στήριξη διεθνών οργανισμών, το οποίο συνέβαλε στη μακροοικονομική σταθεροποίηση και στη σταδιακή επιστροφή σε θετικούς ρυθμούς ανάπτυξης (IMF, 2016· IMF, 2018). Παρά τη βελτίωση των βασικών μακροοικονομικών δεικτών, η σερβική οικονομία συνέχισε να αντιμετωπίζει προβλήματα χαμηλής παραγωγικότητας, υψηλής ανεργίας και εξάρτησης από τις εξαγωγές και τις επενδύσεις, περιορίζοντας τις προοπτικές βιώσιμης σύγκλισης με την Ευρωπαϊκή Ένωση.

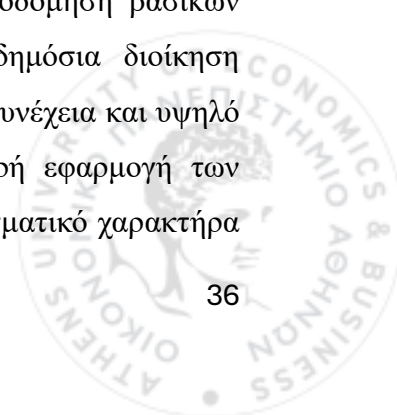
Συνολικά, έως το 2020, η Σερβία είχε επιτύχει σχετική πρόοδο στη μακροοικονομική σταθεροποίηση και στην τυπική θεσμική ευθυγράμμιση με την Ευρωπαϊκή Ένωση, χωρίς ωστόσο να έχει αντιμετωπίσει αποτελεσματικά τις επίμονες διαρθρωτικές και θεσμικές αδυναμίες που συνέχισαν να επηρεάζουν τη λειτουργία της οικονομίας και των θεσμών. Η συνύπαρξη μακροοικονομικής σταθερότητας με περιορισμένη θεσμική αποτελεσματικότητα διαμόρφωσε ένα σύνθετο αναπτυξιακό περιβάλλον για την περίοδο 2001-2020 (European Commission, 2020).

4.3.3 Αλβανία

Κατά την εξεταζόμενη περίοδο, η Αλβανία βρισκόταν σε διαδικασία εκτεταμένου μετασχηματισμού πολιτικών, θεσμικών και οικονομικών δομών, η οποία ξεκίνησε μετά την κατάρρευση του απομονωμένου κομμουνιστικού καθεστώτος στις αρχές της δεκαετίας του 1990. Σε αντίθεση με άλλα κράτη της περιοχής, η μεταβατική της πορεία δεν επιβαρύνθηκε από ένοπλες συγκρούσεις, ωστόσο χαρακτηρίστηκε από έντονη θεσμική αστάθεια, αδύναμη κρατική ικανότητα και καθυστερημένη οικονομική αναδιάρθρωση. Η ευρωπαϊκή προοπτική αποτέλεσε σταδιακά βασικό σημείο αναφοράς για τη χάραξη πολιτικής, με την Αλβανία να υποβάλλει αίτηση ένταξης στην Ευρωπαϊκή Ένωση το 2009 και να αποκτά καθεστώς υποψήφιας χώρας το 2014, θέτοντας τα θεμέλια για τη σταδιακή αξιολόγηση και το άνοιγμα κεφαλαίων διαπραγματεύσεων με βάση δεσμεύσεις και πρόοδο σε συγκεκριμένους τομείς (European Commission, 2025).

Σε θεσμικό επίπεδο, η Αλβανία παρουσίασε τις πιο έντονες και επίμονες αδυναμίες μεταξύ των χωρών των Δυτικών Βαλκανίων που εξετάζονται στην παρούσα εργασία. Σε αντίθεση με τη Σερβία, όπου το βασικό ζήτημα αφορούσε τη λειτουργία και την ποιότητα υφιστάμενων θεσμών, και το Μαυροβούνιο, το οποίο κλήθηκε να συγκροτήσει κρατικές δομές σε σύντομο χρονικό διάστημα μετά την ανεξαρτησία του, η αλβανική περίπτωση χαρακτηρίστηκε από διαχρονικά χαμηλή κρατική ικανότητα και αδύναμη θεσμική εδραίωση.

Στις αρχές του 2000, η χώρα προχώρησε σε εκτεταμένες μεταρρυθμίσεις προκειμένου να εναρμονιστεί με τα ευρωπαϊκά πρότυπα ιδίως στους τομείς του κράτους δικαίου, της δημόσιας διοίκησης και της καταπολέμησης της διαφθοράς. Παρά τη σταδιακή οικοδόμηση βασικών θεσμών, η λειτουργία τους στην πράξη παρέμεινε περιορισμένη. Η δημόσια διοίκηση χαρακτηριζόταν από χαμηλή αποτελεσματικότητα, περιορισμένη διοικητική συνέχεια και υψηλό βαθμό πολιτικοποίησης, στοιχεία που υπονόμευαν τη συνεπή και σταθερή εφαρμογή των μεταρρυθμίσεων. Ως αποτέλεσμα, οι θεσμικές αλλαγές συχνά είχαν αποσπασματικό χαρακτήρα

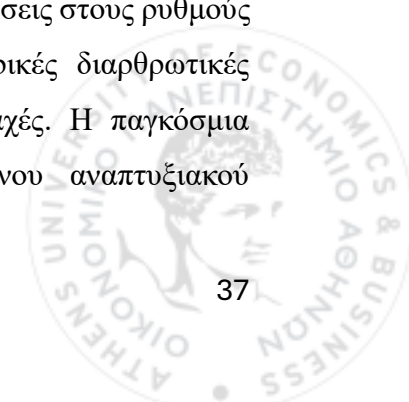
και παρήγαγαν ανομοιογενή αποτελέσματα, παραμένοντας σε μεγάλο βαθμό εξαρτημένες από εξωτερική εποπτεία, χωρίς να ενσωματώνονται πλήρως στη λειτουργία του κράτους (OECD, 2019).

Στο πλαίσιο αυτό, από τη μία πλευρά καταγράφηκε πρόοδος σε επιμέρους τομείς, όπως η ενίσχυση των πολιτικών κατά της διαφθοράς, η βελτίωση της κανονιστικής ικανότητας της δημόσιας διοίκησης και η λειτουργία βασικών θεσμών της αγοράς. Από την άλλη πλευρά, οι εκθέσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής επισήμαναν ότι η εφαρμογή των θεσμικών μεταρρυθμίσεων παρέμενε ατελής και υπό συνεχή παρακολούθηση, με καθυστερήσεις και λειτουργικές δυσχέρειες να περιορίζουν τον ουσιαστικό τους αντίκτυπο (European Commission, 2025).

Ιδιαίτερη σημασία είχε η μεταρρύθμιση της δικαιοσύνης η οποία αποτέλεσε τον κεντρικό πυλώνα της θεσμικής ατζέντας, αποσκοπώντας στην αποκατάσταση της ανεξαρτησίας και της αξιοπιστίας του δικαστικού συστήματος. Ωστόσο, σε αντίθεση με άλλες χώρες της περιοχής, η εφαρμογή της ανέδειξε έντονα τα δομικά όρια της διοικητικής και θεσμικής ικανότητας της χώρας. Η διαδικασία επανελέγχου δικαστικών λειτουργιών, αν και κρίσιμη σε θεσμικό επίπεδο, συνοδεύτηκε από παρατεταμένες καθυστερήσεις, προσωρινή αποδυνάμωση της δικαστικής λειτουργίας και συσσώρευση εκκρεμοτήτων, περιορίζοντας την αποτελεσματικότητα του συστήματος στο μεταβατικό στάδιο.

Συνολικά, οι δείκτες θεσμικής ποιότητας αποτύπωναν αυτή τη μικτή εικόνα. Αν και η Αλβανία παρουσίασε βελτιώσεις σε ορισμένους δείκτες πολιτικής, όπως η απασχόληση και η εκπαίδευση, καθώς και σε επιμέρους πτυχές της διακυβέρνησης, οι συνολικές της επιδόσεις παρέμεναν αισθητά χαμηλότερες από εκείνες των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, υποδηλώνοντας ότι οι διαρθρωτικές θεσμικές αδυναμίες εξακολουθούσαν να επηρεάζουν τη διαδικασία σύγκλισης (OECD, 2024).

Σε οικονομικό επίπεδο, η Αλβανία παρουσίαζε μεταβλητή αλλά συνολικά βελτιωμένη μακροοικονομική εικόνα, ιδίως μετά τα μέσα της δεκαετίας του 2010. Κατά την περίοδο 2001–2010, η αναπτυξιακή της δυναμική χαρακτηρίστηκε από σημαντικές διακυμάνσεις στους ρυθμούς αύξησης του ΑΕΠ και στην απασχόληση, αντανακλώντας τόσο εσωτερικές διαρθρωτικές αδυναμίες όσο και την ευπάθεια της οικονομίας σε εξωτερικές διαταραχές. Η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 ανέδειξε τα όρια του υφιστάμενου αναπτυξιακού

υποδείγματος, χωρίς ωστόσο να οδηγήσει σε παρατεταμένη μακροοικονομική αποσταθεροποίηση.

Από τα μέσα της δεκαετίας του 2010 και έπειτα, η υιοθέτηση πολιτικών μακροοικονομικής σταθεροποίησης και η στήριξη από διεθνείς χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς συνέβαλαν στη βελτίωση βασικών δημοσιονομικών δεικτών, στη σταδιακή μείωση του δημόσιου χρέους και στη διατήρηση θετικών, αν και μέτριων, ρυθμών οικονομικής μεγέθυνσης (IMF, 2025). Παράλληλα, η ενίσχυση του τομέα των υπηρεσιών, ιδίως μέσω του τουρισμού, καθώς και η περιορισμένη ανάπτυξη του μεταποιητικού τομέα βελτίωσαν τη διάρθρωση του ΑΕΠ και ενίσχυσαν την εξωτερική οικονομική δραστηριότητα.

Ωστόσο, η βελτίωση της μακροοικονομικής σταθερότητας δεν συνοδεύτηκε από αντίστοιχη αναβάθμιση της παραγωγικής βάσης και της συνολικής παραγωγικότητας της οικονομίας. Η αναπτυξιακή διαδικασία παρέμεινε σε μεγάλο βαθμό εξαρτημένη από εξωτερικές χρηματοροές, εμβάσματα και κατανάλωση, ενώ η υψηλή έκταση της άτυπης απασχόλησης, η περιορισμένη παραγωγική διαφοροποίηση και οι αδυναμίες στην εφαρμογή των μεταρρυθμίσεων περιόριζαν τη διάχυση των αναπτυξιακών οφελών στην οικονομία. Ως αποτέλεσμα, παρά τη σχετική σύγκλιση ορισμένων μακροοικονομικών δεικτών, οι προοπτικές βιώσιμης και ποιοτικής σύγκλισης με τον μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης παρέμειναν περιορισμένες κατά την εξεταζόμενη περίοδο (IMF, 2025· OECD, 2024).

Συνολικά, έως το 2020, η οικονομική και θεσμική πορεία της Αλβανίας χαρακτηρίστηκε από πρόοδο στη μακροοικονομική σταθερότητα και από βελτιώσεις σε επιμέρους τομείς πολιτικής, χωρίς όμως να συνοδευτεί από αντίστοιχη ενίσχυση της κρατικής ικανότητας και ουσιαστική αναδιάρθρωση του αναπτυξιακού υποδείγματος. Η αδυναμία πλήρους ενσωμάτωσης των θεσμικών μεταρρυθμίσεων στη λειτουργία της δημόσιας διοίκησης, σε συνδυασμό με τη χαμηλή παραγωγικότητα και την εκτεταμένη άτυπη οικονομία, περιόρισε τη δυνατότητα μετατροπής της σταθεροποίησης σε διατηρήσιμη οικονομική ανάπτυξη κατά την εξεταζόμενη περίοδο.

Κεφάλαιο 5: Συγκριτική ανάλυση θεσμικής ποιότητας και οικονομικής ανάπτυξης

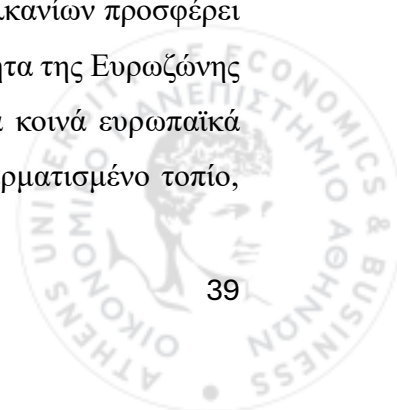
5.1 Εισαγωγή

Οι ενότητες που ακολουθούν επικεντρώνονται στη συγκριτική και περιγραφική ανάλυση της σχέσης μεταξύ θεσμικής ποιότητας και οικονομικής ανάπτυξης στις χώρες του δείγματος, με έμφαση στη διάκριση μεταξύ χωρών της Ευρωζώνης και χωρών των Βαλκανίων. Στόχος του κεφαλαίου είναι, μέσω αυτής της χαρτογράφησης, να αποτυπώσει τις σχετικές θέσεις των χωρών ως προς τις βασικές θεσμικές και οικονομικές διαστάσεις και να εξετάσει κατά πόσο τα εμπειρικά μοτίβα που παρατηρούνται συνάδουν με τις θεωρητικές προσδοκίες που αναπτύχθηκαν στα προηγούμενα κεφάλαια.

Αποκλίνοντας από την πλειονότητα των εμπειρικών μελετών, οι οποίες βασίζονται αμιγώς σε οικονομετρικά υποδείγματα, η παρούσα ανάλυση υιοθετεί μια μη οικονομετρική, περιγραφική προσέγγιση, δίνοντας έμφαση στην οπτική και εννοιολογική ερμηνεία των δεδομένων. Η επιλογή αυτή εναρμονίζεται με τον σκοπό της διπλωματικής εργασίας, ο οποίος υπερβαίνει την στατιστική τεκμηρίωση αιτιωδών σχέσεων, στοχεύοντας κυρίως στην κατανόηση του τρόπου με τον οποίο η θεσμική ποιότητα συνδέεται με την οικονομική επίδοση και αλληλοεπιδρούν στο πλαίσιο διαφορετικών θεσμικών και αναπτυξιακών καθεστώτων.

Έχοντας αποσαφηνίσει το πολυδιάστατο περιεχόμενο της θεσμικής ποιότητας, γίνεται αντιληπτικό ότι το Κράτος Δικαίου, η Αποτελεσματικότητα της Κυβέρνησης, ο Έλεγχος της Διαφθοράς, η Κανονιστική Ποιότητα, η Πολιτική Σταθερότητα και η Λογοδοσία δεν αποτελούν απλώς δείκτες αλλά θεμελιώδεις παράγοντες που επενεργούν άμεσα στον οικονομικό ιστό. Οι θεσμικές αυτές συνιστώσες λειτουργούν ως κρίσιμοι παράγοντες για τη διαμόρφωση του επενδυτικού περιβάλλοντος και της επιχειρηματικής δραστηριότητας, επηρεάζοντας τις προοπτικές μακροχρόνιας οικονομικής ανάπτυξης.

Στο πλαίσιο αυτό, η αντιπαράβολή των χωρών της Ευρωζώνης και των Βαλκανίων προσφέρει ένα εξαιρετικό πεδίο μελέτης των θεσμικών ανισοτήτων. Η θεσμική σταθερότητα της Ευρωζώνης αποτελεί το επιστέγασμα μιας σταδιακής εξέλιξης και ευθυγράμμισης με τα κοινά ευρωπαϊκά πρότυπα. Αντιθέτως, οι χώρες των Βαλκανίων παρουσιάζουν ένα πιο κατακερματισμένο τοπίο,

όπου οι μεταβατικές διαδικασίες συχνά προσκρούουν σε εγγενείς αδυναμίες της δημόσιας διοίκησης και σε ελλείμματα στην αποτελεσματικότητα των θεσμών.

Προκειμένου να αποτυπωθούν οι εν λόγω διαφοροποιήσεις, υιοθετούνται οπτικές μέθοδοι ανάλυσης, και συγκεκριμένα θερμικός χάρτης (heatmap) και εννοιολογικό διάγραμμα διασποράς (conceptual scatter plot). Οι μέθοδοι αυτές επιτρέπουν την ταυτόχρονη παρουσίαση πολλαπλών δεικτών θεσμικής ποιότητας και οικονομικής ανάπτυξης, διευκολύνοντας την αναγνώριση προτύπων και συσχετίσεων που δεν αναδεικνύονται με ευκρίνεια μέσω μιας απλής περιγραφής αριθμητικών τιμών. Ωστόσο, για λόγους πληρότητας και μεθοδολογικής τεκμηρίωσης, η οπτική αυτή προσέγγιση πλαισιώνεται από συνοπτικούς πίνακες, οι οποίοι λειτουργούν συμπληρωματικά, παρέχοντας τις ακριβείς τιμές των επιμέρους δεικτών. Οι πίνακες αυτοί διασφαλίζουν τη δυνατότητα για μια λεπτομερή διαχρονική και διακρατική σύγκριση, προσφέροντας το απαραίτητο υπόβαθρο για την επαλήθευση των παρατηρούμενων τάσεων.

Ειδικότερα, η απεικόνιση μέσω θερμικού πίνακα παρέχει μια πανοραμική εικόνα των σχετικών επιδόσεων κάθε χώρας, επιτρέποντας τον άμεσο εντοπισμό τόσο των ενδοομαδικών διαφοροποιήσεων όσο και των ευρύτερων διακρατικών αποκλίσεων στους επιμέρους δείκτες. Συνδυαστικά, το εννοιολογικό διάγραμμα διασποράς επιτρέπει τη χωρική τοποθέτηση των χωρών σε ένα κοινό θεσμικό–αναπτυξιακό πλαίσιο· με τον τρόπο αυτό, καθίσταται ευκρινέστερη η δυναμική σχέση μεταξύ της θεσμικής ποιότητας και του επιπέδου οικονομικής ανάπτυξης, αναδεικνύοντας τη σχετική θέση κάθε χώρας στον υπό εξέταση χάρτη.

Συνολικά, η ανάλυση που ακολουθεί λειτουργεί ως συνδεδεμένος κρίκος μεταξύ της λεπτομερούς παρουσίασης των χωρών και των τελικών συμπερασμάτων της διπλωματικής εργασίας. Τα ευρήματα της συγκριτικής αυτής προσέγγισης δεν αποσκοπούν σε μια απλή γενίκευση, αλλά στη συνθετική ερμηνεία των δεδομένων, ενισχύοντας τη θεωρητική συζήτηση γύρω από τη σημασία της θεσμικής ποιότητας για την οικονομική ανάπτυξη και προετοιμάζοντας το έδαφος για την ολοκλήρωση της μελέτης.

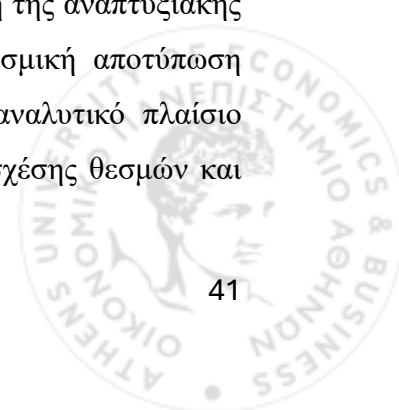
5.2 Συγκριτική θεσμική αποτύπωση

Η εμπειρική διερεύνηση της σχέσης μεταξύ θεσμικής ποιότητας και οικονομικής ανάπτυξης προϋποθέτει τη συστηματική μέτρηση και συγκριτική αξιολόγηση των βασικών διαστάσεων της διακυβέρνησης. Στη σχετική βιβλιογραφία, οι θεσμοί ορίζονται ως το σύνολο των κανόνων, των διαδικασιών και των μηχανισμών που διαμορφώνουν τα κίνητρα των οικονομικών και πολιτικών δρώντων, επηρεάζοντας καθοριστικά τη σταθερότητα, την προβλεψιμότητα και την αποτελεσματικότητα του οικονομικού περιβάλλοντος. Η ποσοτικοποίηση αυτών των χαρακτηριστικών καθίσταται δυνατή μέσω σύνθετων δεικτών διακυβέρνησης, με πλέον διαδεδομένους τους Δείκτες Παγκόσμιας Διακυβέρνησης (Worldwide Governance Indicators – WGI) της Παγκόσμιας Τράπεζας.

Στο πλαίσιο αυτό, η συγκριτική θεσμική αποτύπωση οργανώνεται σε τρία αλληλοσυμπληρούμενα στάδια. Αρχικά, επιχειρείται η αποσαφήνιση του εννοιολογικού περιεχομένου των επιλεγμένων δεικτών — Κράτος Δικαίου (Rule of Law), Αποτελεσματικότητα της Κυβέρνησης (Government Effectiveness), Κανονιστική Ποιότητα (Regulatory Quality) και Έλεγχος της Διαφθοράς (Control of Corruption) — ώστε η εμπειρική ανάλυση να εδράζεται σε σαφές θεωρητικό υπόβαθρο και να καθίσταται ερμηνεύσιμη η σημασία των μεταβολών τους.

Στη συνέχεια, παρουσιάζεται η διαστρωματική εικόνα των χωρών για το έτος 2019 μέσω θερμικού χάρτη (heatmap), ο οποίος καθιστά εφικτή τη συγκριτική αποτύπωση των επιπέδων θεσμικής ποιότητας. Η συγκεκριμένη απεικόνιση αποσκοπεί στην ανάδειξη του θεσμικού χάσματος μεταξύ των χωρών της Ευρωζώνης και των Δυτικών Βαλκανίων, παρέχοντας ένα αντιπροσωπευτικό «στιγμιότυπο» μιας θεσμικά ώριμης περιόδου, το οποίο ενισχύει την αναλυτική κατανόηση των σχετικών επιδόσεων.

Η ανάλυση ολοκληρώνεται με την εξέταση της διαχρονικής εξέλιξης των δεικτών για τα έτη 2002, 2010 και 2020, καθώς και η συνολική μεταβολή τους καθ' όλη την περίοδο μελέτης. Η εισαγωγή της χρονικής διάστασης επιτρέπει την αξιολόγηση της δυναμικής των θεσμών και τη διερεύνηση πιθανών τάσεων σύγκλισης ή απόκλισης, στοιχείο κρίσιμο για την κατανόηση της αναπτυξιακής πορείας των εξεταζόμενων χωρών. Με τον τρόπο αυτό, η συγκριτική θεσμική αποτύπωση υπερβαίνει την περιγραφική παρουσίαση δεδομένων και συγκροτεί ένα αναλυτικό πλαίσιο ερμηνείας, το οποίο λειτουργεί ως βάση για τη συστηματική εξέταση της σχέσης θεσμών και οικονομικής ανάπτυξης που ακολουθεί.

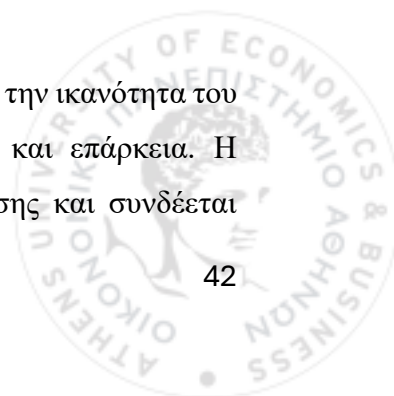
5.2.1 Δείκτες θεσμικής ποιότητας (WGI)

Για τη συγκριτική θεσμική αποτύπωση των χωρών της μελέτης επιστρατεύονται επιλεγμένες διαστάσεις των Δεικτών Παγκόσμιας Διακυβέρνησης (Worldwide Governance Indicators -WGI), οι οποίοι αναγνωρίζονται ως ένα από τα πλέον έγκυρα και διαδεδομένα εργαλεία μέτρησης της ποιότητας της διακυβέρνησης σε διεθνές επίπεδο. Η αξία των συγκεκριμένων δεικτών έγκειται στο ότι δεν περιορίζονται στην τυπική καταγραφή μεμονωμένων πολιτικών ή θεσμικών παρεμβάσεων, αλλά αντανακλούν τη συνολική λειτουργικότητα του θεσμικού περιβάλλοντος. Η εν λόγω προσέγγιση βασίζεται στις αντιλήψεις οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών δρώντων, ενσωματώνοντας μια πληθώρα πηγών και αξιολογήσεων που διασφαλίζουν την πολυφωνία των δεδομένων.

Στο πλαίσιο της παρούσας ανάλυσης, προκρίνονται εκείνες οι διαστάσεις των δεικτών WGI που παρουσιάζουν την αμεσότερη συνάφεια με την οικονομική ανάπτυξη και τη λειτουργία της αγοράς. Συγκεκριμένα, η μελέτη εστιάζει σε ένα επιλεγμένο σύνολο τεσσάρων δεικτών – Κράτος Δικαίου, Αποτελεσματικότητα της Κυβέρνησης, Κανονιστική Ποιότητα και Έλεγχος της Διαφθοράς – καθώς αυτοί αποτυπώνουν με μεγαλύτερη ακρίβεια το θεσμικό υπόβαθρο της αναπτυξιακής διαδικασίας, παρακάμπτοντας μεταβλητές που αφορούν περισσότερο το αμιγώς πολιτικό πλαίσιο. Η επιλογή των συγκεκριμένων μεταβλητών εναρμονίζεται με τον στόχο για μια συγκριτική αξιολόγηση της θεσμικής επίδοσης των χωρών, παρακάμπτοντας μια εξαντλητική θεωρητική ανάλυση των επιμέρους εννοιών, η οποία υπερβαίνει τα όρια της εμπειρικής αυτής διερεύνησης.

Το Κράτος Δικαίου (Rule of Law) αποτυπώνει τον βαθμό στον οποίο οι κανόνες εφαρμόζονται με συνέπεια και προβλεψιμότητα, διαμορφώνοντας ένα περιβάλλον ασφάλειας δικαίου για τις οικονομικές συναλλαγές. Η συμβολή της συγκεκριμένης διάστασης στην οικονομική δραστηριότητα έχει αναδειχθεί εκτενώς στη διεθνή βιβλιογραφία, καθώς συνδέεται με τον περιορισμό της αβεβαιότητας, την προστασία των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας και τη διευκόλυνση των επενδύσεων. Υπό το πρίσμα της συγκριτικής ανάλυσης, η εν λόγω παράμετρος συνιστά τον βασικό άξονα αξιολόγησης της θεσμικής αξιοπιστίας κάθε χώρας.

Η Αποτελεσματικότητα της Κυβέρνησης (Government Effectiveness) αφορά την ικανότητα του κράτους να σχεδιάζει και να εφαρμόζει δημόσιες πολιτικές με συνέπεια και επάρκεια. Η συγκεκριμένη διάσταση αναδεικνύει τη λειτουργική πτυχή της διακυβέρνησης και συνδέεται

άρρηκτα με τη δυνατότητα υλοποίησης μακροπρόθεσμων αναπτυξιακών στρατηγικών. Στη διεθνή εμπειρική βιβλιογραφία, η κυβερνητική αποτελεσματικότητα συσχετίζεται με υψηλότερα επίπεδα παραγωγικότητας και βέλτιστη αξιοποίηση των δημόσιων πόρων, καθιστώντας τον δείκτη ένα ιδιαίτερα χρήσιμο εργαλείο για τη συγκριτική αξιολόγηση της κρατικής ικανότητας.

Η Κανονιστική Ποιότητα (Regulatory Quality) αντανακλά τον βαθμό στον οποίο το θεσμικό και κανονιστικό πλαίσιο ευνοεί τη λειτουργία των αγορών και την ανάπτυξη της επιχειρηματικής δραστηριότητας. Ένα σταθερό και προβλέψιμο κανονιστικό περιβάλλον θεωρείται κρίσιμο για τη λήψη επενδυτικών αποφάσεων και τη μακροχρόνια οικονομική μεγέθυνση. Στο πλαίσιο της εμπειρικής διερεύνησης, η κανονιστική ποιότητα εξετάζεται συγκριτικά, ως ένδειξη της θεσμικής ικανότητας κάθε χώρας να προάγει και να στηρίζει την ιδιωτική οικονομική δραστηριότητα.

Τέλος, ο Έλεγχος της Διαφθοράς (Control of Corruption) αποτυπώνει τον βαθμό στον οποίο η δημόσια εξουσία ασκείται προς όφελος του κοινωνικού συμφέροντος και όχι για την εξυπηρέτηση ιδιωτικών σκοπών. Η διαφθορά αναγνωρίζεται ως ένας από τους κρισιμότερους ανασταλτικούς παράγοντες της ανάπτυξης, καθώς υπονομεύει την εμπιστοσύνη προς το κράτος και προκαλεί σημαντικές στρεβλώσεις στην κατανομή των πόρων. Στο πλαίσιο της συγκριτικής αξιολόγησης, η συγκεκριμένη παράμετρος επιτρέπει την ανάδειξη διαφορών που συχνά δεν γίνονται ορατές μέσω της ανάλυσης των τυπικών μακροοικονομικών μεγεθών.

Η συνδυαστική εξέταση των επιλεγμένων παραμέτρων προσφέρει μια ολοκληρωμένη αποτύπωση του θεσμικού επιπέδου των υπό μελέτη χωρών. Στο πλαίσιο της παρούσας διερεύνησης, οι δείκτες WGI δεν επιστρατεύονται ως εργαλεία αιτιώδους ανάλυσης, αλλά ως απαραίτητο υπόβαθρο για τη συγκριτική αξιολόγηση της θεσμικής θέσης των κρατών και για την οπτική αποτύπωση των αποκλίσεων που αναλύονται στην συνέχεια.

5.2.2 Οπτική συγκριτική αποτύπωση θεσμικής ποιότητας

Χώρα	Κράτος Δικαίου	Αποτελεσματικότητα της Κυβέρνησης	Κανονιστική Ποιότητα	Έλεγχος της Διαφθοράς
Φινλανδία	93.3	93.1	86.3	92
Σλοβενία	72.7	76	68.8	65
Πορτογαλία	76.2	71	70.6	64
Μαυροβούνιο	58.3	55.2	59.5	46.6
Σερβία	55.8	52.6	55.9	40.5
Αλβανία	52	51.9	56.3	37

Πίνακας 5.1 1 :Θερμικός χάρτης επιλεγμένων δεικτών θεσμικής ποιότητας στις εξεταζόμενες χώρες (2019)

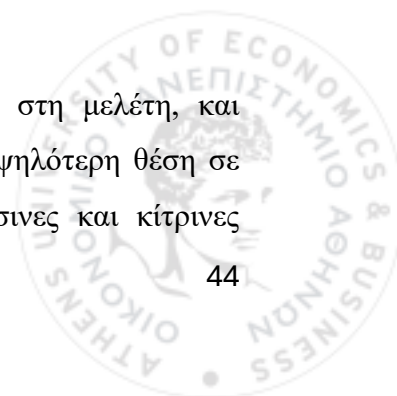
Σημείωση: Percentile rank (0–100), όπου υψηλότερες τιμές υποδηλώνουν καλύτερη θεσμική επίδοση.

Πηγή: World Bank, *Worldwide Governance Indicators (2019)*. Σημείωση: Ο πλήρης πίνακας δεδομένων για το σύνολο των 49 χωρών παρατίθεται στο Παράρτημα [σελ.71](#).

Η συγκριτική θεσμική αποτύπωση των χωρών της μελέτης παρουσιάζεται μέσω θερμικού χάρτη (heatmap), στον οποίο απεικονίζονται οι επιδόσεις κάθε κράτους στους τέσσερις επιλεγμένους δείκτες θεσμικής ποιότητας της Παγκόσμιας Τράπεζας για το έτος 2019, αποτυπώνοντας τη διαμορφωμένη και σχετικά παγιωμένη θεσμική εικόνα των χωρών πριν από τις πιο πρόσφατες εξελίξεις. Η χρήση της χρωματικής κλίμακας δεν αποτελεί απλώς μια εναλλακτική παρουσίαση δεδομένων, αλλά επιτρέπει μια άμεση και διαισθητική σύγκριση της σχετικής θεσμικής θέσης των χωρών, αναδεικνύοντας μια σαφή χρωματική πόλωση που αντιστοιχεί σε διαφορετικά επίπεδα θεσμικής ωριμότητας.

Από την οπτική απεικόνιση προκύπτει μια ξεκάθαρη ιεραρχία, η οποία εκτείνεται από το «βαθύ πράσινο» της θεσμικής αριστείας έως το «έντονο κόκκινο» της δομικής υστέρησης. Στην κορυφή αυτής της κλίμακας, η Φινλανδία λειτουργεί ως σημείο αναφοράς υψηλής θεσμικής ωριμότητας (benchmark). Η χρωματική της ομοιογένεια υποδηλώνει ένα συνεκτικό θεσμικό οικοδόμημα, όπου το Κράτος Δικαίου, η Αποτελεσματικότητα της Κυβέρνησης, η Κανονιστική Ποιότητα και ο Έλεγχος της Διαφθοράς λειτουργούν συμπληρωματικά, διαμορφώνοντας ένα περιβάλλον μέγιστης ασφάλειας και προβλεψιμότητας.

Στην ενδιάμεση ζώνη, οι χώρες της Ευρωζώνης που περιλαμβάνονται στη μελέτη, και συγκεκριμένα η Σλοβενία και η Πορτογαλία, καταλαμβάνουν μια σαφώς υψηλότερη θέση σε σύγκριση με την ομάδα των χωρών των Βαλκανίων, εμφανίζοντας πράσινες και κίτρινες

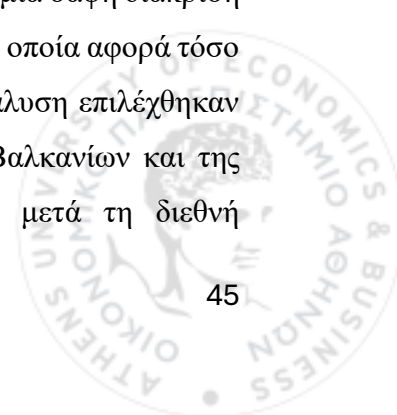
αποχρώσεις. Παρόλα αυτά, ο θερμικός χάρτης αναδεικνύει και επιμέρους διαφοροποιήσεις που εντοπίζονται μεταξύ των δύο χωρών ανά δείκτη. Ο χάρτης τονίζει την μη-μονοδιάστατη φύση της θεσμικής ποιότητας: η υπεροχή της Σλοβενίας στην επιχειρησιακή ικανότητα (κυβερνητική αποτελεσματικότητα) και της Πορτογαλίας στο νομικό πλαίσιο (κράτος δικαίου) καταδεικνύει ότι ακόμη και εντός της Ευρωζώνης, η θεσμική ποιότητα παρουσιάζει διαφοροποιήσεις ως προς τις επιμέρους διαστάσεις της, διατηρώντας ωστόσο ένα κοινό υψηλό επίπεδο λειτουργικότητας.

Αντιθέτως, οι χώρες των Δυτικών Βαλκανίων καταλαμβάνουν το φάσμα των θερμών χρωμάτων (πορτοκαλί και κόκκινο), αποτυπώνοντας οπτικά το εύρος του θεσμικού χάσματος. Οι υστερήσεις εδώ είναι οριζόντιες, με πλέον κρίσιμη την εικόνα στον δείκτη του Ελέγχου της Διαφθοράς. Το έντονο κόκκινο χρώμα που κυριαρχεί στη Σερβία και, ακόμη εντονότερα, στην Αλβανία, υπογραμμίζει ότι η διαφθορά δεν αποτελεί μια μεμονωμένη δυσλειτουργία, αλλά ένα δομικό εμπόδιο που διαβρώνει την εμπιστοσύνη στους θεσμούς και στρεβλώνει την αναπτυξιακή διαδικασία. Στο ενδιαμέσο της ομάδας αυτής τοποθετείται το Μαυροβούνιο, το οποίο εμφανίζει μέτριες επιδόσεις στους περισσότερους δείκτες, υποδηλώνοντας μια παρατεταμένη διαδικασία θεσμικής μετάβασης. Παρά τη σχετικώς καλύτερη θέση του σε σύγκριση με τις λοιπές χώρες των Βαλκανίων, η προσπάθεια θεσμικής σύγκλισης με την Ευρώπη εξακολουθεί να προσκρούει σε χαμηλές επιδόσεις στους τομείς της ακεραιότητας και της διοικητικής αποτελεσματικότητας.

Συνολικά, η απεικόνιση μέσω θερμικού χάρτη καθιστά εμφανές ότι η απόσταση που χωρίζει τις δύο ομάδες χωρών δεν είναι απλώς ποσοτική αλλά ποιοτική. Η μετάβαση από τα έντονα ψυχρά χρώματα της Βόρειας Ευρώπης στις θερμές αποχρώσεις των Βαλκανίων λειτουργεί ως μια συμπυκνωμένη σύνοψη της θεσμικής ανομοιογένειας, προετοιμάζοντας το έδαφος για τη διαχρονική ανάλυση των τάσεων που ακολουθεί.

5.2.3 Συγκριτική Ανάλυση και Διαχρονικές Τάσεις των Δεικτών Θεσμικής Ποιότητας

Η διαχρονική εξέταση των δεικτών για την περίοδο 2001-2020 αποκαλύπτει μια σαφή διάκριση μεταξύ χωρών υψηλής θεσμικής ωριμότητας και χωρών θεσμικής μετάβασης, η οποία αφορά τόσο το επίπεδο όσο και τη δυναμική μεταβολής των επιδόσεών τους. Για την ανάλυση επιλέχθηκαν τρία έτη-σταθμοί · το 2002 ως αφετηρία της ενταξιακής προοπτικής των Βαλκανίων και της κυκλοφορίας του ευρώ, το 2010 ως δείκτης θεσμικής ανθεκτικότητας μετά τη διεθνή

χρηματοπιστωτική κρίση, και το 2020 ως η πλέον πρόσφατη αποτύπωση των σύγχρονων θεσμικών τάσεων.

Η δεκαετής αυτή περιοδικότητα επιτρέπει τον εντοπισμό μακροχρόνιων τάσεων σύγκλισης ή απόκλισης, προσφέροντας ένα στέρεο υπόβαθρο για τη συγκριτική αξιολόγηση των δύο ομάδων. Στο υποκεφάλαιο που ακολουθεί, παρατίθενται πίνακες διαχρονικής εξέλιξης για καθεμία από τις τέσσερις θεσμικές διαστάσεις, ενώ η ανάλυση ολοκληρώνεται με έναν συγκεντρωτικό πίνακα που αποτιμά τη συνολική μεταβολή της εικοσαετίας, προσφέροντας σφαιρική εικόνα της θεσμικής πορείας κάθε χώρας.

RULE OF LAW			
Χώρα	2002	2010	2020
Φινλανδία	92.0	90.4	93.3
Σλοβενία	71.1	71.2	73.1
Πορτογαλία	78.3	72.1	77.3
Μαυροβούνιο	61.0	55.2	58.9
Σερβία	41.6	49.8	54.6
Αλβανία	44.0	51.5	52.6

Πίνακας 5.1 2: Διαχρονική Μεταβολή Θεσμικής Ποιότητας – Κράτος Δικαίου (Rule of Law)

Πηγή: World Bank, *Worldwide Governance Indicators (2002-2010-2020)* Σημείωση: Ο πλήρης πίνακας δεδομένων για το σύνολο των 49 χωρών παρατίθεται στο Παράρτημα [σελ.72](#).

Στον Πίνακα 5.1 2 παρουσιάζεται η διαχρονική πορεία του δείκτη Κράτους Δικαίου (Rule of Law) για τις έξι χώρες του δείγματος κατά τα έτη 2002, 2010 και 2020. Η εξέλιξη του δείκτη αναδεικνύει μια σαφή διαφοροποίηση στη δυναμική μεταξύ χωρών με θεσμική ωριμότητα και χωρών που βρίσκονται σε διαδικασία θεσμικής μετάβασης. Οι χώρες της Ευρωζώνης διατηρούν σταθερά υψηλό επίπεδο θεσμικής ποιότητας, με περιορισμένες διακυμάνσεις κατά την εξεταζόμενη περίοδο, γεγονός που υποδηλώνει θεσμική σταθερότητα και εδραίωση του νομικού και δικαστικού πλαισίου.

Αντιθέτως, στις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων παρατηρείται μεγαλύτερη κινητικότητα και μεταβλητότητα, η οποία αντανακλά την διαδικασία προσαρμογής και σταδιακής θεσμικής αναδιάρθρωσης. Οι μεταβολές που καταγράφονται δεν είναι ομοιόμορφες μεταξύ των χωρών,

αλλά συνολικά υποδηλώνουν μια τάση ενίσχυσης της θεσμικής λειτουργίας. Η δυναμική αυτή παραπέμπει σε φαινόμενο «θεσμικής σύγκλισης από χαμηλή αφετηρία» (institutional convergence from a low starting point), όπου οι μεταβολές είναι εντονότερες ακριβώς επειδή το αρχικό επίπεδο ήταν χαμηλότερο. Παράλληλα, η πορεία ορισμένων χωρών καταδεικνύει ότι η θεσμική πρόοδος δεν ακολουθεί πάντοτε γραμμική τροχιά, αλλά μπορεί να συνοδεύεται από περιόδους στασιμότητας ή ήπιων υποχωρήσεων.

Παρά τη θετική κατεύθυνση σε ορισμένες περιπτώσεις, το θεσμικό χάσμα δεν εξαλείφεται. Οι χώρες υψηλής θεσμικής ποιότητας εξακολουθούν να διατηρούν σημαντική απόσταση, γεγονός που υποδηλώνει ότι η σύγκλιση είναι μερική και όχι πλήρης. Η πορεία αυτή δείχνει ότι η θεσμική βελτίωση απαιτεί μακροχρόνια σταθερότητα και συνέπεια εφαρμογής κανόνων, στοιχεία που δεν μεταβάλλονται ριζικά σε σύντομο χρονικό διάστημα. Από αναπτυξιακή σκοπιά, η εικόνα είναι ιδιαίτερα κρίσιμη. Όπως προαναφέρθηκε, το Κράτος Δικαίου σχετίζεται με τη δικαστική ασφάλεια, την προστασία δικαιωμάτων ιδιοκτησίας και τη συμβατική αξιοπιστία — παράγοντες που επηρεάζουν άμεσα το επενδυτικό περιβάλλον. Συνεπώς, η θεσμική σταθερότητα των χωρών της Ευρωζώνης ενισχύει τη μακροοικονομική προβλεψιμότητα, ενώ η βελτίωση στις χώρες μετάβασης δημιουργεί προϋποθέσεις ενίσχυσης της οικονομικής τους δυναμικής, χωρίς όμως να έχει ακόμη γεφυρώσει πλήρως το θεσμικό κενό.

Η συνολική εικόνα, επομένως, δεν υποδηλώνει θεσμική ομογενοποίηση, αλλά μια διαδικασία σταδιακής προσέγγισης με διατηρούμενες διαφοροποιήσεις, οι οποίες είναι πιθανό να αντικατοπτρίζονται και στις διαφορές οικονομικής επίδοσης που θα εξεταστούν στη συνέχεια.

GOVERNMENT EFFECTIVENESS			
Χώρα	2002	2010	2020
Φινλανδία	96.5	93.1	92.9
Σλοβενία	64.0	66.8	78.0
Πορτογαλία	72.7	65.6	72.7
Μαυροβούνιο	N/A	44.8	53.1
Σερβία	42.3	46.8	52.3
Αλβανία	38.6	45.6	51.7

Πίνακας 5.1 3: Διαχρονική Μεταβολή Θεσμικής Ποιότητας – Αποτελεσματικότητα της Κυβέρνησης (Government Effectiveness)

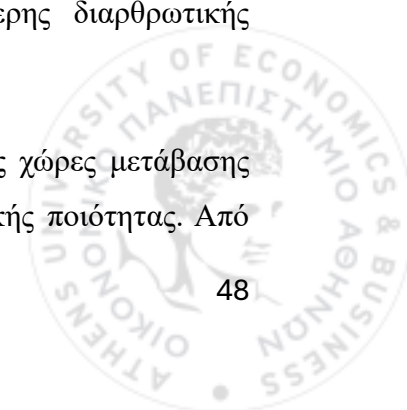
Πηγή: World Bank, Worldwide Governance Indicators (2002-2010-2020) Σημείωση: Ο πλήρης πίνακας δεδομένων για το σύνολο των 49 χωρών παρατίθεται στο Παράρτημα [σελ.73](#).

Στον Πίνακα 5.1 3 αποτυπώνεται η διαχρονική εξέλιξη του δείκτη Αποτελεσματικότητας της Κυβέρνησης για τις χώρες του δείγματος. Η εικόνα που προκύπτει διαφοροποιείται σε σχέση με το Κράτος Δικαίου, καθώς εδώ η κινητικότητα είναι εντονότερη, ιδίως στις χώρες που ξεκινούν από χαμηλότερη θεσμική βάση.

Οι χώρες της Ευρωζώνης διατηρούν υψηλό επίπεδο διοικητικής αποτελεσματικότητας καθ' όλη την περίοδο. Η Φινλανδία διατηρεί την πρώτη θέση παρά τη μικρή κάμψη, ενώ η Σλοβενία καταγράφει τη σημαντικότερη βελτίωση μεταξύ των χωρών της Ευρωζώνης. Από την άλλη πλευρά, η Πορτογαλία εμφανίζει περιορισμένες μεταβολές, γεγονός που αντανακλά τη σχετική σταθερότητα και την ήδη εδραιωμένη ποιότητα των διοικητικών της θεσμών.

Αντιθέτως, οι χώρες των Δυτικών Βαλκανίων εμφανίζουν σαφή και συστηματική βελτίωση, με την Σερβία και την Αλβανία να καταγράφουν αξιοσημείωτη άνοδο. Η άνοδος της διοικητικής αποτελεσματικότητας υποδηλώνει διαδικασία θεσμικής αναδιοργάνωσης, ενίσχυσης της κρατικής ικανότητας και σταδιακής προσαρμογής σε ευρωπαϊκά διοικητικά πρότυπα. Η μεταβολή είναι εξελικτική και όχι συγκυριακή, ενισχύοντας την ένδειξη μιας βαθύτερης διαρθρωτικής προσαρμογής.

Παρά τη θετική τάση, το επίπεδο διοικητικής αποτελεσματικότητας στις χώρες μετάβασης παραμένει υπολογίσιμα χαμηλότερο από εκείνο των χωρών υψηλής θεσμικής ποιότητας. Από

αναπτυξιακή σκοπιά, η Αποτελεσματικότητα της Κυβέρνησης αποτελεί κρίσιμη διάσταση, καθώς σχετίζεται με την ποιότητα εφαρμογής πολιτικών και τη διοικητική ικανότητα υλοποίησης μεταρρυθμίσεων. Συνεπώς, η διαχρονική βελτίωση που παρατηρείται στις βαλκανικές χώρες ενδέχεται να λειτουργεί ως καταλύτης για ενίσχυση της οικονομικής τους απόδοσης, υπό την προϋπόθεση ότι η θεσμική αναβάθμιση μεταφράζεται σε αποτελεσματική εφαρμογή πολιτικών και όχι μόνο σε τυπική θεσμική προσαρμογή.

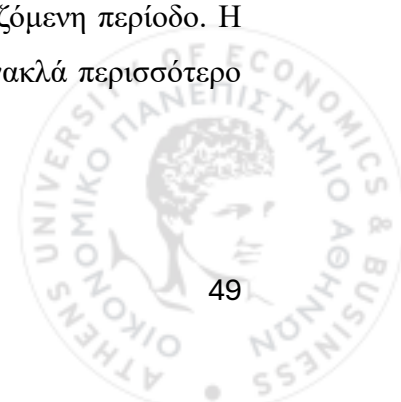
Η συνολική εικόνα δείχνει ότι, σε αντίθεση με το Κράτος Δικαίου όπου κυριαρχεί σχετική σταθερότητα, στην Αποτελεσματικότητα της Κυβέρνησης διακρίνεται εντονότερη δυναμική σύγκλισης μεταξύ των χωρών. Το στοιχείο αυτό αναδεικνύει τον συγκεκριμένο δείκτη ως κρίσιμο παράγοντα για την κατανόηση των διαφοροποιήσεων στην αναπτυξιακή τους πορεία.

REGULATORY QUALITY			
Χώρα	2002	2010	2020
Φινλανδία	87.9	85.8	86.0
Σλοβενία	67.7	67.7	67.8
Πορτογαλία	75.0	69.8	67.5
Μαυροβούνιο	N/A	54.1	58.8
Σερβία	40.4	50.4	55.9
Αλβανία	48.0	56.6	54.6

Πίνακας 5.1 4: Διαχρονική Μεταβολή Θεσμικής Ποιότητας – Κανονιστική Ποιότητα (Regulatory Quality)

Πηγή: World Bank, *Worldwide Governance Indicators (2002-2010-2020)* Σημείωση: Ο πλήρης πίνακας δεδομένων για το σύνολο των 49 χωρών παρατίθεται στο Παράρτημα [σελ.74](#).

Η διαχρονική εξέλιξη του δείκτη της Κανονιστικής Ποιότητας παρουσιάζει πιο σύνθετη εικόνα σε σύγκριση με τους προηγούμενους δείκτες. Οι χώρες της Ευρωζώνης διατηρούν συνολικά υψηλότερα επίπεδα του δείκτη, με περιορισμένες μεταβολές κατά την εξεταζόμενη περίοδο. Η Φινλανδία και η Πορτογαλία εμφανίζουν οριακή υποχώρηση, η οποία αντανακλά περισσότερο σταθεροποίηση παρά ουσιαστική μεταβολή του κανονιστικού περιβάλλοντος.

Στις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων η εικόνα χαρακτηρίζεται από εντονότερη βελτίωση, αν και με διακυμάνσεις. Η θετική μεταβολή στη κανονιστική ποιότητα, με τη Σερβία να ηγείται της ανόδου, αντανακλά τις προσπάθειες εκσυγχρονισμού του κανονιστικού πλαισίου και εναρμόνισης με τα ευρωπαϊκά πρότυπα. Η βελτίωση αυτή δεν είναι ομοιόμορφη, αλλά η συνολική τάση είναι ανοδική, ιδίως σε χώρες που βρίσκονται σε διαδικασία θεσμικής και ευρωπαϊκής προσαρμογής.

Παρά τη θετική δυναμική, το επίπεδο κανονιστικής ποιότητας στις χώρες μετάβασης, όπως το Μαυροβούνιο, εξακολουθεί να υπολείπεται εκείνου των χωρών υψηλής θεσμικής ωριμότητας. Η σύγκλιση παραμένει περιορισμένη, καθώς το θεσμικό χάσμα μεταξύ των δύο ομάδων χωρών εξακολουθεί να υφίσταται.

Από αναπτυξιακή σκοπιά, ο συγκεκριμένος δείκτης έχει ιδιαίτερη σημασία, καθώς σχετίζεται άμεσα με τη λειτουργία της αγοράς, τη μείωση διοικητικών εμποδίων και την προβλεψιμότητα του επιχειρηματικού περιβάλλοντος. Η βελτίωση που παρατηρείται στις βαλκανικές χώρες μπορεί να θεωρηθεί ένδειξη δημιουργίας ευνοϊκότερων συνθηκών για επενδύσεις και οικονομική δραστηριότητα. Ωστόσο, η διατήρηση θεσμικού χάσματος υποδηλώνει ότι η ποιότητα εφαρμογής και η σταθερότητα του κανονιστικού πλαισίου παραμένουν κρίσιμες προκλήσεις.

Συνολικά, η Κανονιστική Ποιότητα αποτελεί τον δείκτη όπου διαφαίνεται πιο καθαρά η διαδικασία θεσμικής προσαρμογής των οικονομιών μετάβασης, στοιχείο που καθιστά τη συγκεκριμένη διάσταση ιδιαίτερα σημαντική για την ερμηνεία πιθανών διαφορών στην οικονομική τους επίδοση.

CONTROL OF CORRUPTION			
Χώρα	2002	2010	2020
Φινλανδία	95.7	89.9	93.1
Σλοβενία	63.7	62.6	63.6
Πορτογαλία	73.5	62.9	64.0
Μαυροβούνιο	44.2	36.5	47.1
Σερβία	24.3	40.5	40.4
Αλβανία	27.6	37.7	34.5

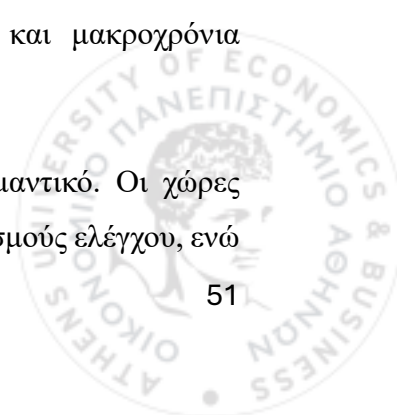
Πίνακας 5.1 5: Διαχρονική Μεταβολή Θεσμικής Ποιότητας – Έλεγχος της Διαφθοράς (Control of Corruption)

Πηγή: World Bank, Worldwide Governance Indicators (2002-2010-2020) Σημείωση: Ο πλήρης πίνακας δεδομένων για το σύνολο των 49 χωρών παρατίθεται στο Παράρτημα [σελ.75](#).

Η διαχρονική πορεία του δείκτη Ελέγχου της Διαφθοράς αναδεικνύει τη μεγαλύτερη θεσμική διαφοροποίηση μεταξύ των χωρών του δείγματος. Οι χώρες της Ευρωζώνης διατηρούν υψηλότερα επίπεδα ελέγχου της διαφθοράς καθ' όλη την περίοδο, γεγονός που υποδηλώνει εδραιωμένους μηχανισμούς λογοδοσίας και διοικητικής διαφάνειας. Ωστόσο, η εξέλιξη δεν είναι ομοιόμορφα ανοδική: σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως σε αυτή της Φινλανδίας και της Πορτογαλίας παρατηρείται υποχώρηση σε σχέση με τις αρχές της περιόδου, στοιχείο που δείχνει ότι ακόμη και σε ώριμα θεσμικά περιβάλλοντα η διατήρηση της διοικητικής διαφάνειας απαιτεί συνεχή εγρήγορση.

Αντίθετα, στις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων διακρίνεται εντονότερη κινητικότητα. Παρότι εκκινούν από σαφώς χαμηλότερη βάση, η τάση σε αρκετές περιπτώσεις είναι βελτιωτική, ιδίως κατά την πρώτη δεκαετία της περιόδου. Η εξέλιξη αυτή αντανακλά προσπάθειες ενίσχυσης θεσμών λογοδοσίας και περιορισμού πρακτικών που υπονομεύουν τη διαφάνεια της δημόσιας διοίκησης. Παρά ταύτα, η βελτίωση δεν είναι γραμμική ούτε ομοιόμορφη, γεγονός που υποδηλώνει ότι η καταπολέμηση της διαφθοράς αποτελεί διαρθρωτική και μακροχρόνια πρόκληση.

Παρά τις προσπάθειες ενίσχυσης των θεσμών, το χάσμα παραμένει σημαντικό. Οι χώρες υψηλής θεσμικής ποιότητας εξακολουθούν να διαθέτουν ισχυρότερους μηχανισμούς ελέγχου, ενώ

οι χώρες μετάβασης, παρά τη βελτίωση, δεν έχουν επιτύχει πλήρη σύγκλιση. Αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία για την αναπτυξιακή διάσταση, καθώς η διαφθορά επηρεάζει άμεσα την αποτελεσματική κατανομή πόρων, το επενδυτικό κλίμα και την εμπιστοσύνη στις δημόσιες πολιτικές.

Συνεπώς, ο δείκτης Ελέγχου της Διαφθοράς καταδεικνύει ότι, παρότι παρατηρείται πρόοδος σε ορισμένες οικονομίες μετάβασης, η ποιότητα των μηχανισμών λογοδοσίας παραμένει καθοριστικός παράγοντας διαφοροποίησης μεταξύ των χωρών του δείγματος. Η εξέλιξη αυτή ενδέχεται να λειτουργεί ως κρίσιμος προσδιοριστικός παράγοντας της αναπτυξιακής τους πορείας, στοιχείο που θα διερευνηθεί περαιτέρω στην επόμενη ενότητα.

5.2.4 Συνολική αποτίμηση μεταβολών (2002–2020)

Χώρα	Rule of Law	Government Effectiveness	Regulatory Quality	Control of Corruption
Φινλανδία	+1.3	-3.6	-1.9	-2.6
Σλοβενία	+2.0	+14.0	+0.1	-0.1
Πορτογαλία	-0.9	+0.1	-7.5	-9.5
Μαυροβούνιο	-2.1	-0.7	+9.2	+2.9
Σερβία	+13.0	+9.9	+15.5	+16.1
Αλβανία	+8.6	+13.1	+6.6	+6.9

Για το Μαυροβούνιο, η μεταβολή υπολογίζεται για την περίοδο 2006-2020 λόγω διαθεσιμότητας δεδομένων

Πίνακας 5.1 6: Συνολική Μεταβολή Θεσμικών Δεικτών (2002–2020)

Πηγή: World Bank, *Worldwide Governance Indicators (2002-2010-2020)* Σημείωση: Ο πλήρης πίνακας δεδομένων για το σύνολο των 49 χωρών παρατίθεται στο Παράρτημα [σελ.76](#).

Ο συγκεντρωτικός πίνακας μεταβολών αποτυπώνει με σαφήνεια τις διαφοροποιήσεις στη θεσμική δυναμική των χωρών του δείγματος, αναδεικνύοντας μια διττή εικόνα.

Οι χώρες της Ευρωζώνης εμφανίζουν συνολικά περιορισμένη θεσμική κινητικότητα κατά την εξεταζόμενη περίοδο. Η θεσμική τους ποιότητα παραμένει σε υψηλά επίπεδα, χωρίς να παρουσιάζει σημαντικές μεταβολές. Σε ορισμένες διαστάσεις καταγράφονται αρνητικές μεταβολές σε σχετικούς όρους, οι οποίες αντανακλούν ανακατατάξεις εντός ώριμων θεσμικών πλαισίων και όχι αποδυνάμωση της θεσμικής λειτουργίας. Ενδεικτική είναι η περίπτωση της Πορτογαλίας, όπου παρατηρούνται αρνητικές μεταβολές στους δείκτες του Ελέγχου της

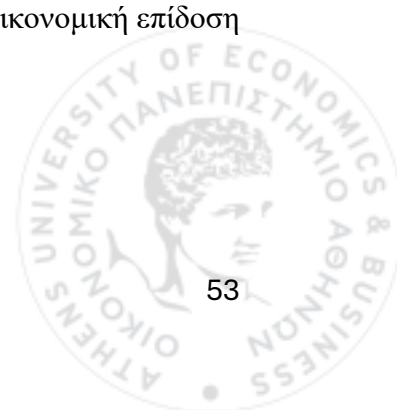
Διαφθοράς και της Κανονιστικής Ποιότητας κατά την εξεταζόμενη εικοσαετία. Η εικόνα αυτή συνάδει με τη λειτουργία ώριμων θεσμικών συστημάτων, τα οποία διατηρούν υψηλό επίπεδο ποιότητας, αλλά εμφανίζουν περιορισμένα περιθώρια περαιτέρω βελτίωσης.

Αντίθετα, οι χώρες των Δυτικών Βαλκανίων παρουσιάζουν σαφώς εντονότερη θεσμική κινητικότητα. Η βελτίωση που καταγράφεται σε πολλαπλούς δείκτες —ιδίως στη Κανονιστική Ποιότητα και στον Έλεγχο της Διαφθοράς— υποδηλώνει διαδικασία θεσμικής αναβάθμισης και προσαρμογής. Συγκεκριμένα, η Σερβία αναδεικνύεται ως η χώρα με τη μεγαλύτερη πρόοδο, σημειώνοντας διψήφια ποσοστά βελτίωσης στον Έλεγχο της Διαφθοράς, στη Κανονιστική Ποιότητα και στο Κράτος Δικαίου. Αντίστοιχα, η Αλβανία παρουσιάζει συστηματική άνοδο, ιδίως στην Αποτελεσματικότητα της Κυβέρνησης. Η δυναμική αυτή, εντονότερη σε χώρες που εκκινούν από χαμηλότερη βάση, συνάδει με το φαινόμενο της «θεσμικής σύγκλισης υπό όρους» (conditional institutional convergence).

Ωστόσο, η θετική μεταβολή δεν συνεπάγεται πλήρη εξάλειψη του θεσμικού χάσματος, καθώς οι χώρες μετάβασης εξακολουθούν να υπολείπονται σε απόλυτο επίπεδο. Η σύγκλιση παραμένει σχετική και όχι πλήρης, ενώ η ταχύτητα προσαρμογής διαφέρει μεταξύ δεικτών.

Από την οπτική της οικονομικής ανάπτυξης, το κρίσιμο εύρημα είναι ότι οι χώρες που βελτιώνουν συστηματικά τη θεσμική τους ποιότητα είναι εκείνες που επιχειρούν να ενισχύσουν τη λειτουργία των αγορών, την αποτελεσματικότητα της δημόσιας διοίκησης και τη διαφάνεια. Οι μεταβολές αυτές δύνανται να δημιουργούν ευνοϊκότερες συνθήκες για επενδύσεις και οικονομική σταθερότητα, υπό την προϋπόθεση ότι η θεσμική βελτίωση είναι διατηρήσιμη και όχι συγκυριακή.

Συνολικά, η εικόνα δεν καταδεικνύει ομογενοποίηση των θεσμικών επιπέδων, αλλά διαφοροποίηση ως προς τη δυναμική: σταθερότητα υψηλού επιπέδου στις ανεπτυγμένες οικονομίες και εντονότερη κινητικότητα σύγκλισης στις οικονομίες μετάβασης. Το εύρημα αυτό θέτει το αναλυτικό πλαίσιο για τη διερεύνηση του κατά πόσο η θεσμική ποιότητα —τόσο ως επίπεδο όσο και ως δυναμική μεταβολής— συνδέεται με τις αποκλίσεις στην οικονομική επίδοση των χωρών, ζήτημα που εξετάζεται στην επόμενη ενότητα.

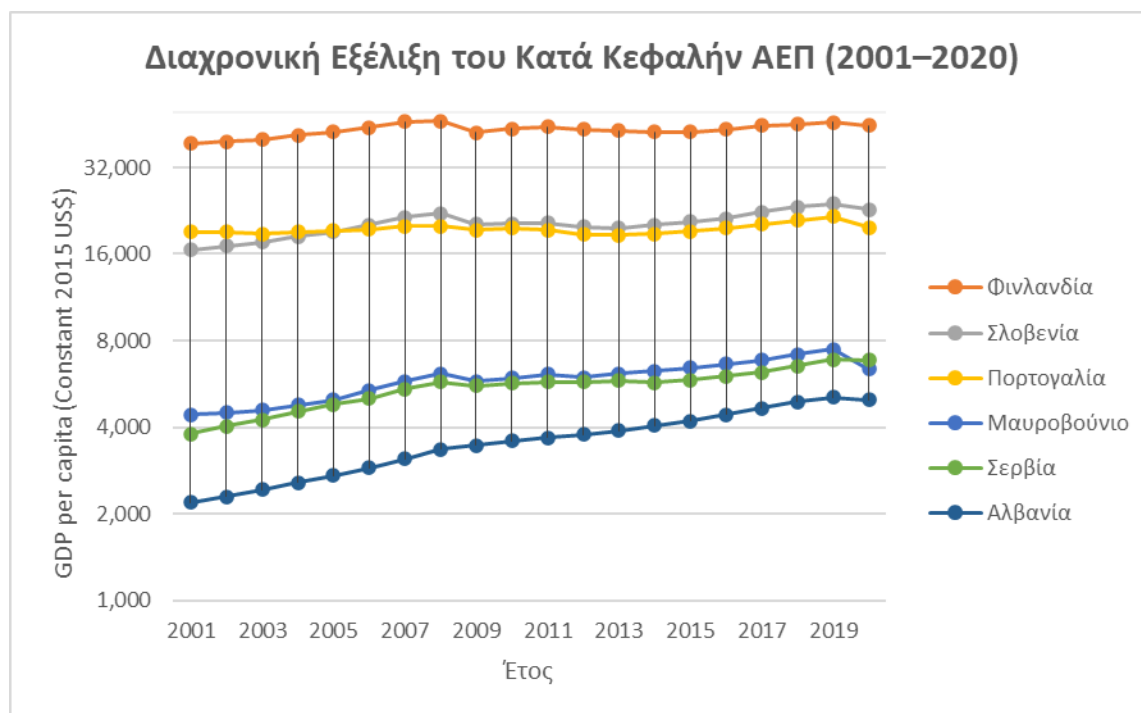
5.3 Οικονομική ανάπτυξη, σταθερότητα και επενδυτική δραστηριότητα

Η διερεύνηση της θεσμικής δυναμικής ολοκληρώνεται με τη μετατόπιση του ενδιαφέροντος στο μακροοικονομικό επίπεδο, προκειμένου να χαρτογραφηθούν οι επιδόσεις των χωρών του δείγματος ως προς την ανάπτυξη, τη σταθερότητα των ρυθμών μεγέθυνσης και την επενδυτική δραστηριότητα. Η ανάλυση που ακολουθεί υπερβαίνει την απλή παράθεση των επιπέδων ανάπτυξης, εστιάζοντας στα ποιοτικά χαρακτηριστικά της οικονομικής πορείας και στις διαρθρωτικές αποκλίσεις που εμφανίζουν οι οικονομίες διαφορετικής θεσμικής ωριμότητας.

Η δομή της ενότητας ακολουθεί μια κλιμακούμενη προσέγγιση, συνδέοντας τα θεσμικά ευρήματα με τη μακροοικονομική πραγματικότητα. Αρχικά στο υποκεφάλαιο 5.3.1, χαρτογραφείται η διαχρονική εξέλιξη του κατά κεφαλήν ΑΕΠ (GDP per capita) για την περίοδο 2001-2020, προκειμένου να αποτιμηθεί το επίπεδο οικονομικής ευημερίας και το αναπτυξιακό χάσμα μεταξύ των χωρών του δείγματος. Στην συνέχεια (5.3.2), η ανάλυση εστιάζει στους ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης (GDP growth) της ίδιας εικοσαετίας, αξιολογώντας τη μεταβλητότητά τους και την ανθεκτικότητα των κρατών απέναντι σε εξωτερικούς κλυδωνισμούς, όπως η διεθνής χρηματοπιστωτική κρίση. Η διερεύνηση ολοκληρώνεται στο 5.3.3 με την εξέταση του ακαθάριστου σχηματισμού κεφαλαίου (Gross Capital Formation), αναδεικνύοντας τον ρόλο των επενδύσεων ως κινητήριο μοχλό της αναπτυξιακής διαδικασίας και τη συνάφειά τους με τη θεσμική ωριμότητα κάθε οικονομίας.

Η συνδυαστική ανάλυση των παραπάνω διαστάσεων επιτρέπει μια πληρέστερη κατανόηση της αναπτυξιακής διαδικασίας, καθώς καθίσταται δυνατή η διάκριση μεταξύ οικονομιών που εμφανίζουν υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης μέσω εντατικής συσσώρευσης κεφαλαίου και εκείνων που βασίζονται περισσότερο στη σταθερότητα και την παραγωγικότητα. Με αυτόν τον τρόπο, διαμορφώνεται το απαραίτητο υπόβαθρο για τη συσχέτιση της θεσμικής ποιότητας με την οικονομική ευημερία, η οποία αποτελεί και τον κεντρικό πυρήνα της μελέτης.

5.3.1 Επίπεδα οικονομικής ανάπτυξης

Διάγραμμα 5. 1: Διαχρονική εξέλιξη του κατά κεφαλήν ΑΕΠ στις χώρες του δείγματος (2001–2020).

Πηγή: World Bank, *Worldwide Governance Indicators (2002-2010-2020)* Σημείωση: Το πλήρες διάγραμμα δεδομένων για το σύνολο των 49 χωρών παρατίθεται στο Παράρτημα [σελ.77](#).

Το Διάγραμμα 5.1 παρουσιάζει τη διαχρονική εξέλιξη του κατά κεφαλήν ΑΕΠ (GDP per capita) για τις χώρες του δείγματος κατά την περίοδο 2001–2020 και αποτελεί βασικό εργαλείο για τη συγκριτική αποτύπωση των επιπέδων οικονομικής ανάπτυξης. Η χρήση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε σταθερές τιμές (constant US\$ 2015) επιτρέπει τη διαχρονικά συγκρίσιμη αποτύπωση της οικονομικής ανάπτυξης, καθώς εξαλείφει την επίδραση του πληθωρισμού και καθιστά δυνατή την ανάλυση των πραγματικών μεταβολών στο επίπεδο εισοδήματος.

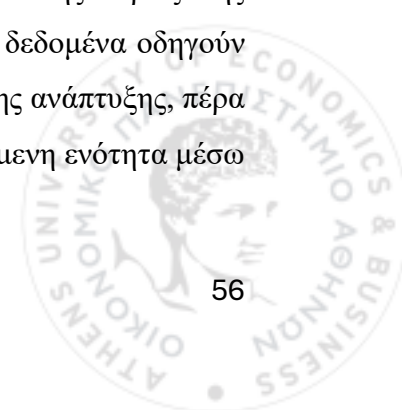
Η γραφική απεικόνιση αναδεικνύει με σαφήνεια τη διαχρονική διαφοροποίηση μεταξύ των χωρών της Ευρωζώνης και των χωρών των Δυτικών Βαλκανίων. Οι οικονομίες της Ευρωζώνης (Φινλανδία, Σλοβενία και Πορτογαλία) εμφανίζουν σταθερά υψηλότερα επίπεδα κατά κεφαλήν εισοδήματος σε όλη την εξεταζόμενη περίοδο, γεγονός που αντανάκλα υψηλότερο βαθμό παραγωγικότητας, ανεπτυγμένες αγορές και μακροχρόνια θεσμική και οικονομική σταθερότητα. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η Φινλανδία εδραιώνεται ως η κορυφαία οικονομία του δείγματος, την ίδια στιγμή που η Σλοβενία επιτυγχάνει σταδιακή προσέγγιση των επιδόσεων της Πορτογαλίας,

μειώνοντας τη μεταξύ τους απόσταση. Ωστόσο, η γενική εικόνα των χωρών της Ευρωζώνης υποδηλώνει ότι το επίπεδο ευημερίας των χωρών αυτών παραμένει σταθερά ανώτερο σε σύγκριση με τις υπόλοιπες χώρες του δείγματος παρά τις επιμέρους διακυμάνσεις που καταγράφονται, ιδίως μετά το 2008.

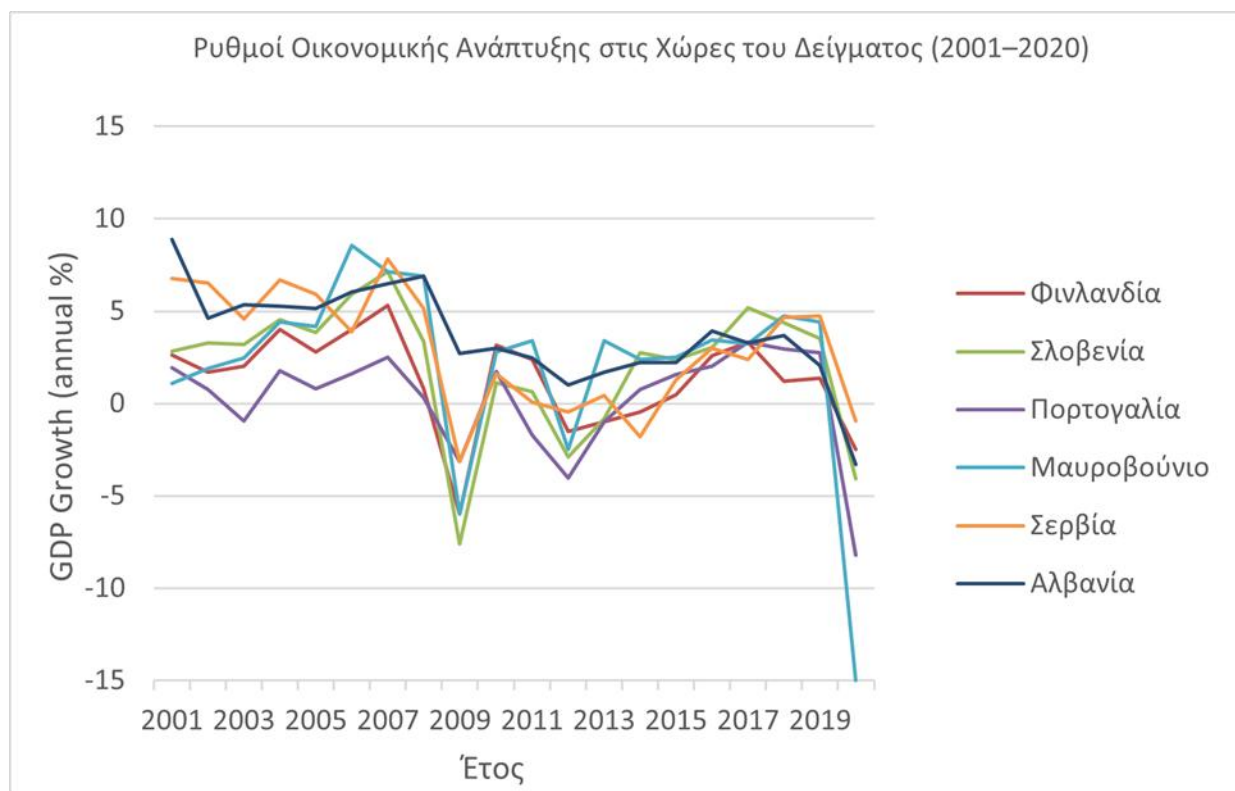
Στον αντίποδα, οι χώρες των Δυτικών Βαλκανίων (Μαυροβούνιο, Σερβία, Αλβανία) εκκινούν από αισθητά χαμηλότερα επίπεδα κατά κεφαλήν ΑΕΠ. Η υστέρηση αυτή αντανακλά διαρθρωτικές αδυναμίες, περιορισμένη θεσμική ωριμότητα και χαμηλότερες επιδόσεις στους δείκτες του Κράτους δικαίου και του Ελέγχου της Διαφθοράς, παράγοντες που ιστορικά περιόρισαν την προσέλκυση επενδύσεων και την παραγωγική αποδοτικότητα. Ωστόσο, οι οικονομίες αυτές παρουσιάζουν εντονότερη δυναμική αύξησης σε μακροχρόνιο ορίζοντα. Η εξέλιξη αυτή υποδηλώνει μια διαδικασία σταδιακής σύγκλισης, η οποία εκκινεί από χαμηλότερη αφετηρία και συνοδεύεται από μεγαλύτερη μεταβλητότητα —στοιχείο που αποτυπώνεται στον υπερδιπλασιασμό των τιμών για τη Σερβία και την Αλβανία μέσα σε μία εικοσαετία. Παρά τη θετική αυτή πορεία, το αναπτυξιακό χάσμα μεταξύ των δύο ομάδων δεν εξαλείφεται έως το τέλος της περιόδου, γεγονός που καταδεικνύει την ανθεκτικότητα των δομικών διαφοροποιήσεων που εξακολουθούν να χαρακτηρίζουν τις οικονομίες αυτές.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι κοινές χρονικές διακυμάνσεις που παρατηρούνται στο σύνολο των χωρών, με σημαντική επιβράδυνση ή στασιμότητα κατά την περίοδο της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης και εκ νέου επιβράδυνση της οικονομικής δραστηριότητας το 2020. Οι εξελίξεις αυτές υπογραμμίζουν τον ρόλο των εξωτερικών οικονομικών σοκ και αναδεικνύουν τις διαφορές στον βαθμό ανθεκτικότητας των οικονομιών, στοιχείο που συνδέεται άμεσα με την οικονομική δομή και το θεσμικό περιβάλλον κάθε χώρας. Η ταχύτητα ανάκαμψης των πιο ώριμων θεσμικά οικονομιών μετά το 2010 αποτελεί μια πρώτη ένδειξη της σημασίας της θεσμικής θωράκισης έναντι των κρίσεων.

Συνολικά, το διάγραμμα καταδεικνύει ότι, παρότι όλες οι χώρες εμφανίζουν βελτίωση των επιπέδων κατά κεφαλήν εισοδήματος μακροχρόνια, η σύγκλιση μεταξύ χωρών της Ευρωζώνης και χωρών των Δυτικών Βαλκανίων παραμένει περιορισμένη. Τα παραπάνω δεδομένα οδηγούν στην ανάγκη διερεύνησης των παραγόντων που καθορίζουν τη βιωσιμότητα της ανάπτυξης, πέρα από το απόλυτο επίπεδό της —ένα ζήτημα που εξετάζεται διεξοδικά στην επόμενη ενότητα μέσω της ανάλυσης των ρυθμών μεγέθυνσης.

5.3.2 Ρυθμοί ανάπτυξης και οικονομική σταθερότητα

Διάγραμμα 5. 2: Ρυθμοί οικονομικής ανάπτυξης στις χώρες του δείγματος (2001–2020).

Πηγή: World Bank, *Worldwide Governance Indicators (2002-2010-2020)* Σημείωση: Το πλήρες διάγραμμα δεδομένων για το σύνολο των 49 χωρών παρατίθεται στο Παράρτημα [σελ.78](#).

Η διαχρονική εξέλιξη των ρυθμών οικονομικής ανάπτυξης στις χώρες του δείγματος αναδεικνύει σαφείς διαφοροποιήσεις τόσο ως προς τη δυναμική της μεγέθυνσης όσο και ως προς τον βαθμό οικονομικής σταθερότητας. Όπως αποτυπώνεται στο Διάγραμμα 5.2, όλες οι χώρες καταγράφουν θετικούς ρυθμούς ανάπτυξης κατά το μεγαλύτερο μέρος της περιόδου πριν από τη διεθνή χρηματοπιστωτική κρίση, ωστόσο η ένταση των διακυμάνσεων και η ανθεκτικότητα σε περιόδους ύφεσης παρουσιάζουν έντονη ανομοιογένεια.

Οι χώρες της Ευρωζώνης εμφανίζουν, κατά κανόνα, πιο συγκρατημένους ρυθμούς μεγέθυνσης, συνοδευόμενους όμως από χαμηλότερη μεταβλητότητα. Παρά τις επιμέρους υφέσεις, η πορεία τους χαρακτηρίζεται από σχετική σταθερότητα, γεγονός που υποδηλώνει ισχυρότερους μηχανισμούς απορρόφησης εξωτερικών κλυδωνισμών και μεγαλύτερη μακροοικονομική ανθεκτικότητα. Αντίθετα, οι χώρες των Βαλκανίων χαρακτηρίζονται από εντονότερη

μεταβλητότητα: καταγράφουν υψηλές επιδόσεις σε περιόδους οικονομικής άνθησης (π.χ. Μαυροβούνιο 10,7% το 2007), οι οποίες όμως εναλλάσσονται με απότομες υφέσεις.

Η κρίση του 2008 λειτούργησε ως σημείο καμπής, ανακόπτοντας την αναπτυξιακή πορεία και οδηγώντας όλες τις οικονομίες του δείγματος σε αρνητικούς ρυθμούς μεγέθυνσης. Παρά την γενικευμένη κρίση, η ένταση της ύφεσης και η ταχύτητα ανάκαμψης διέφεραν αισθητά μεταξύ των χωρών. Ενώ η Σλοβενία και η Φινλανδία υπέστησαν ισχυρούς κλυδωνισμούς το 2009, η Αλβανία επέδειξε αξιοσημείωτη ανθεκτικότητα, αποφεύγοντας την ύφεση και διατηρώντας οριακά θετικούς ρυθμούς μεγέθυνσης. Η εξέλιξη αυτή δεν υποδηλώνει ανώτερη θεσμική θωράκιση, αλλά πηγάζει από τον περιορισμένο βαθμό ενσωμάτωσης της χώρας στο παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα, γεγονός που περιόρισε τη διάχυση των εξωτερικών κραδασμών στην εγχώρια οικονομία. Συνεπώς η σημαντικό ρόλο έχει και ο διαφορετικός βαθμός έκθεσης των οικονομιών στο διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα και το εμπόριο. Στα έτη που ακολούθησαν, οι οικονομίες με χαμηλότερο επίπεδο θεσμικής ωριμότητας εμφάνισαν μεγαλύτερη αστάθεια, γεγονός που υποδηλώνει περιορισμένη δυνατότητα σταθεροποίησης μέσω των υφιστάμενων μηχανισμών.

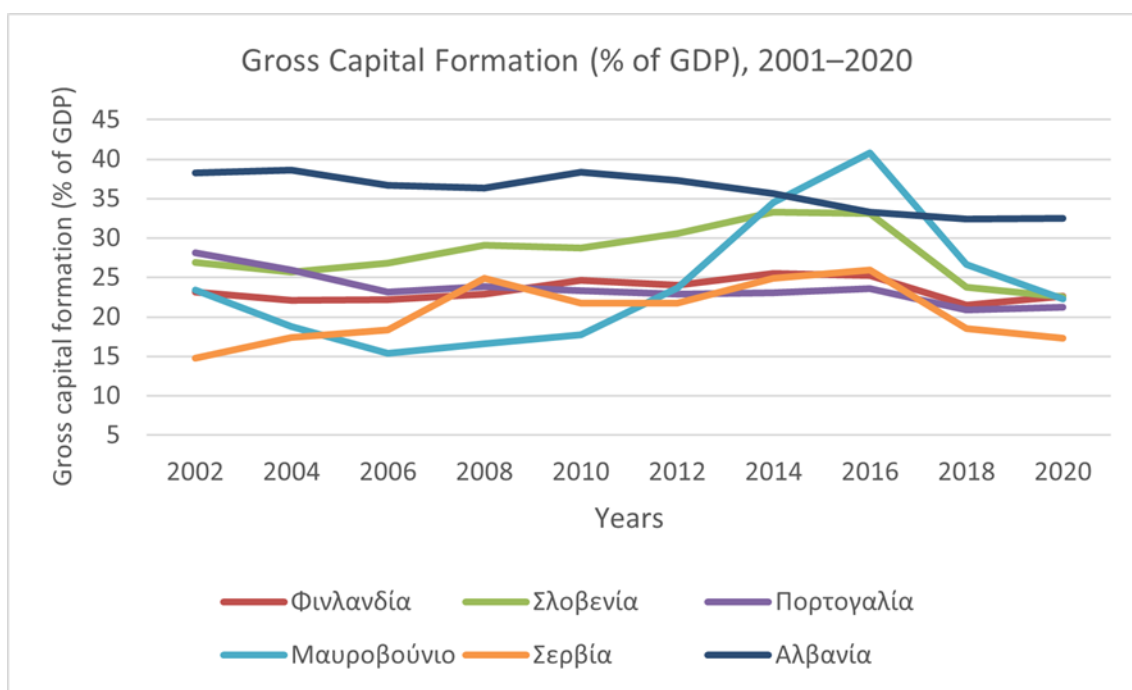
Αντίστοιχα, η κρίση της πανδημίας το 2020 επιβεβαιώνει τον ρόλο της οικονομικής σταθερότητας ως κρίσιμου παράγοντα ανθεκτικότητας. Παρότι όλες οι χώρες επηρεάζονται αρνητικά, οι διακυμάνσεις είναι εντονότερες στις οικονομίες των Βαλκανίων, με το Μαυροβούνιο να υφίσταται τη μεγαλύτερη καθίζηση του δείγματος (-15,3%) , γεγονός που αναδεικνύει την ευάλωτη δομή της οικονομίας του.

Συνολικά, η ανάλυση των ρυθμών ανάπτυξης καταδεικνύει ότι η οικονομική μεγέθυνση δεν συνδέεται μόνο με το ύψος των αναπτυξιακών επιδόσεων, αλλά και με τη σταθερότητα αυτών διαχρονικά. Η παρατηρούμενη διαφοροποίηση μεταξύ Ευρωζώνης και Βαλκανίων ενισχύει την υπόθεση ότι η θεσμική ποιότητα και η μακροοικονομική σταθερότητα αποτελούν κρίσιμους παράγοντες για βιώσιμη και λιγότερο ευάλωτη οικονομική ανάπτυξη, στοιχείο που θα διερευνηθεί συστηματικότερα στη συνέχεια.

5.3.3 Παραγωγικότητα και επενδυτική δραστηριότητα

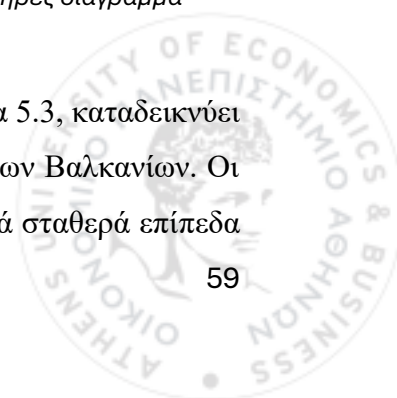
Η επενδυτική δραστηριότητα αποτελεί κεντρικό μηχανισμό διαμόρφωσης της παραγωγικότητας και της μακροχρόνιας αναπτυξιακής δυναμικής μιας οικονομίας. Η ανάλυση της συσσώρευσης κεφαλαίου αποτελεί κρίσιμο συμπλήρωμα της εξέτασης των ρυθμών ανάπτυξης, καθώς επηρεάζει άμεσα τη μελλοντική παραγωγική δυναμικότητα. Για τον σκοπό αυτό, εξετάζεται ο δείκτης Ακαθάριστου Σχηματισμού Κεφαλαίου ως ποσοστό του ΑΕΠ (Gross Capital Formation, % of GDP), ο οποίος αποτυπώνει το επίπεδο των συνολικών επενδύσεων στην οικονομία. Ο δείκτης αυτός αντικατοπτρίζει το μέρος του παραγόμενου προϊόντος που διοχετεύεται στην ενίσχυση του παγίου κεφαλαίου και των αποθεμάτων, αποτελώντας κεντρικό δείκτη για την αναπτυξιακή δυναμική μιας χώρας.

Διάγραμμα 5. 3: Επενδυτική Δραστηριότητα και Ακαθάριστος Σχηματισμός Κεφαλαίου (% του ΑΕΠ), 2001–2020.

Πηγή: World Bank, *Worldwide Governance Indicators (2002-2010-2020)* Σημείωση: Το πλήρες διάγραμμα δεδομένων για το σύνολο των 49 χωρών παρατίθεται στο Παράρτημα Α [σελ. 78](#).

Η συγκριτική αποτύπωση των δεδομένων, όπως εμφανίζεται στο Διάγραμμα 5.3, καταδεικνύει σαφείς διαφοροποιήσεις μεταξύ των χωρών της Ευρωζώνης και των χωρών των Βαλκανίων. Οι οικονομίες της Ευρωζώνης εμφανίζουν, κατά κανόνα, πιο συγκερατημένα αλλά σταθερά επίπεδα

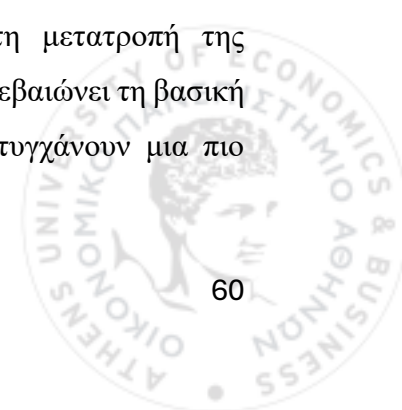

επενδυτικής δραστηριότητας. Η εικόνα αυτή είναι συμβατή με τον ώριμο χαρακτήρα των οικονομιών τους, όπου η ανάπτυξη βασίζεται λιγότερο στην εντατική συσσώρευση φυσικού κεφαλαίου και περισσότερο στην τεχνολογική πρόοδο και τη βελτίωση της παραγωγικότητας των συντελεστών παραγωγής. Η σταθερότητα αυτή υποδηλώνει ένα περιβάλλον υψηλής θεσμικής προβλεψιμότητας, όπου οι επενδυτικές αποφάσεις ενσωματώνουν χαμηλότερο κανονιστικό κίνδυνο.

Στον αντίποδα, οι βαλκανικές οικονομίες παρουσιάζουν συχνά υψηλότερα ποσοστά επενδύσεων, ιδίως σε περιόδους οικονομικής επέκτασης, γεγονός που αντανακλά τη δομική ανάγκη κάλυψης του κεφαλαιακού ελλείμματος (capital deepening) που χαρακτηρίζει τις οικονομίες υπό μετάβαση. Ειδικά στην περίπτωση της Αλβανίας, οι υψηλοί δείκτες επενδύσεων αντικατοπτρίζουν την προσπάθεια κάλυψης του κεφαλαιακού χάσματος της χώρας, αν και η ποιότητα και η απόδοση των εν λόγω επενδύσεων παραμένουν ζητούμενα. Ωστόσο, η επενδυτική δραστηριότητα στα Βαλκάνια χαρακτηρίζεται από έντονη μεταβλητότητα, με πλέον χαρακτηριστική την περίπτωση του Μαυροβουνίου, όπου παρατηρείται μια απότομη κορύφωση πριν από τη διεθνή χρηματοπιστωτική κρίση, ακολουθούμενη από βίαιη προσαρμογή. Το μοτίβο αυτό υποδηλώνει ότι οι επενδύσεις στις εν λόγω οικονομίες είναι περισσότερο εκτεθειμένες στις οικονομικές συγκυρίες και λιγότερο ενσωματωμένες σε ένα σταθερό αναπτυξιακό πλαίσιο.

Η επίδραση των κρίσεων αποδεικνύεται ιδιαίτερα έντονη στον τομέα των επενδύσεων, καθώς η αβεβαιότητα πλήττει άμεσα τις προσδοκίες των οικονομικών φορέων. Κατά τη διάρκεια της χρηματοπιστωτικής κρίσης, παρατηρείται απότομη συρρίκνωση της επενδυτικής δραστηριότητας στο σύνολο του δείγματος, με τις οικονομίες χαμηλότερης θεσμικής ποιότητας να εμφανίζουν βαθύτερη και πιο παρατεταμένη κάμψη. Η αδυναμία ταχείας επαναφοράς των επενδυτικών μεγεθών υποδηλώνει περιορισμένη εμπιστοσύνη στο θεσμικό και κανονιστικό πλαίσιο.

Συνολικά, τα ευρήματα υποδεικνύουν ότι το ύψος των επενδύσεων δεν αποτελεί από μόνο του επαρκή συνθήκη για τη διασφάλιση της ευημερίας. Η αποτελεσματικότητα των επενδύσεων εξαρτάται καθοριστικά από το θεσμικό πλαίσιο, το οποίο επιτρέπει τη μετατροπή της συσσώρευσης κεφαλαίου σε διατηρήσιμα παραγωγικά οφέλη. Η ανάλυση επιβεβαιώνει τη βασική υπόθεση της εργασίας, ότι οι χώρες με υψηλότερη θεσμική ποιότητα επιτυγχάνουν μια πιο

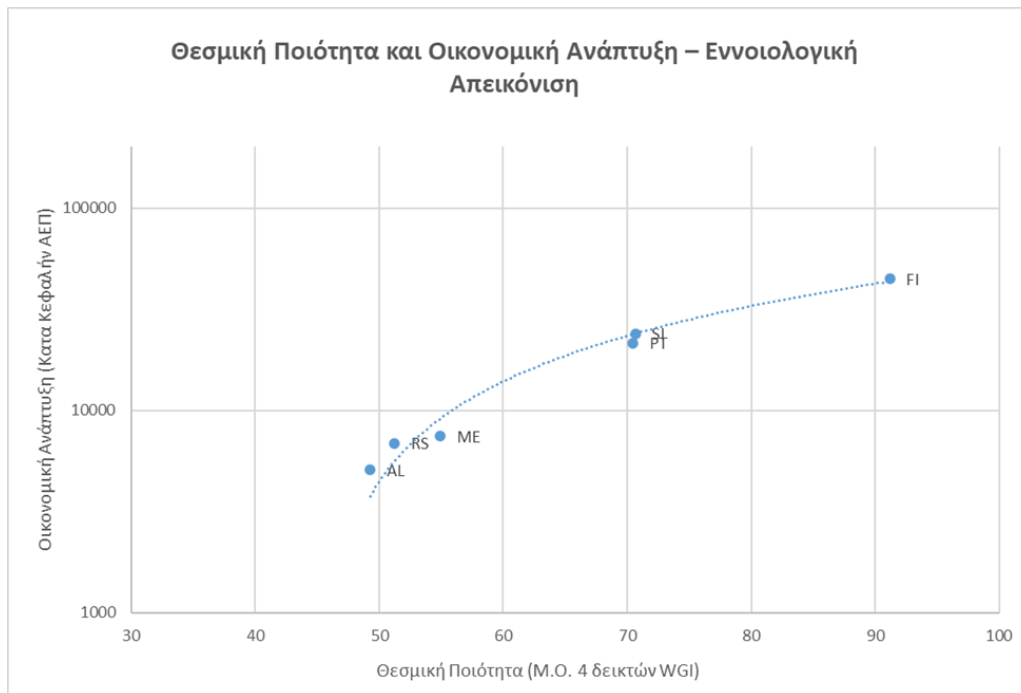

ορθολογική και ανθεκτική αξιοποίηση των πόρων τους, μειώνοντας την ευπάθεια τους σε εξωτερικούς κλυδωνισμούς.

5.4 Συσχέτιση θεσμών και οικονομικής ανάπτυξης

5.4.1 Διαγραμματική Απεικόνιση της σχέσης (Conceptual Scatter Plot)

Η γραφική απεικόνιση της σχέσης μεταξύ θεσμικής ποιότητας και οικονομικής ανάπτυξης, μέσω ενός εννοιολογικού διαγράμματος διασποράς (conceptual scatter plot), αποτελεί το πρώτο στάδιο επαλήθευσης της κεντρικής υπόθεσης της εργασίας. Στον διδιάστατο αυτό χώρο, η τοποθέτηση των χωρών δεν είναι τυχαία, αλλά διαγράφει μια σαφή διαγώνιο πορεία, η οποία τεκμηριώνει οπτικά την ισχυρή θετική συνάφεια μεταξύ των δύο μεγεθών. Με τον οριζόντιο άξονα να αποτυπώνει τη θεσμική ποιότητα και τον κάθετο το επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης, η απεικόνιση υιοθετεί μια σχετική (ordinal) αξιολόγηση. Στόχος δεν είναι η αυστηρή ποσοτική μέτρηση ή ο οικονομετρικός προσδιορισμός της σχέσης, αλλά η ανάδειξη της δομικής αλληλεξάρτησης μεταξύ θεσμικών επιδόσεων και της αναπτυξιακής τροχιάς των υπό εξέταση οικονομιών.

Διάγραμμα 5. 4: Θεσμική Ποιότητα και Οικονομική Ανάπτυξη – Εννοιολογική Απεικόνιση (Έτος Αναφοράς: 2019)

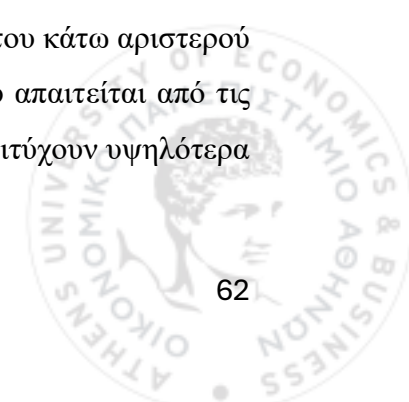
Πηγή: World Bank, *Worldwide Governance Indicators (2002-2010-2020)* Σημείωση: Το πλήρες διάγραμμα δεδομένων για το σύνολο των 49 χωρών παρατίθεται στο Παράρτημα [σελ.79](#).

Όπως αποτυπώνεται στο Διάγραμμα 5.4 η κατανομή των χωρών αναδεικνύει την ύπαρξη ενός «θεσμικού-αναπτυξιακού συνεχούς». Στο άνω άκρο, η Φινλανδία, η Σλοβενία και η Πορτογαλία επιβεβαιώνουν το πρότυπο της "ενάρετης κυκλικότητας", όπου η θεσμική αρτιότητα λειτουργεί ως καταλύτης για την οικονομική ευημερία. Ιδιαίτερα, η Φινλανδία, καταλαμβάνοντας την ανώτατη δεξιά θέση, οριοθετεί το επίπεδο αναφοράς για το σύνολο του δείγματος και αποτελεί την απόλυτη σύζευξη υψηλής θεσμικής ποιότητας και οικονομικής ανάπτυξης. Αντίστοιχα, η τοποθέτηση της Σλοβενίας στο διάγραμμα, σε απόσταση αναπνοής από τις επιδόσεις της Πορτογαλίας, υπογραμμίζει την επιτυχή θεσμική και οικονομική της μετάβαση. Η σύγκλιση αυτή επιβεβαιώνει ότι η οικοδόμηση ισχυρών θεσμών επιτρέπει σε οικονομίες υπό μετάβαση να εξισώνονται σταδιακά με τις παραδοσιακές οικονομίες της Ευρωζώνης

Το Μαυροβούνιο τοποθετείται στον ενδιάμεσο χώρο, λειτουργώντας ως συνδετικός κρίκος μεταξύ των δύο ομάδων, γεγονός που υποδηλώνει ότι οι θεσμικές βελτιώσεις έχουν ξεκινήσει αλλά δεν επαρκούν ακόμη για τη μετάβαση στο επίπεδο των ανεπτυγμένων οικονομιών. Στον αντίποδα, η Σερβία και η Αλβανία καταλαμβάνουν το χαμηλότερο εύρος του άξονα, καταδεικνύοντας πώς η θεσμική υστέρηση καθηλώνει τις οικονομικές προοπτικές και εμποδίζει την έξοδο από την κατάσταση χαμηλής ανάπτυξης.

Η Πορτογαλία και το Μαυροβούνιο τοποθετούνται στον ενδιάμεσο χώρο του διαγράμματος, καταδεικνύοντας ότι η ανεπαρκής θεσμική θωράκιση μπορεί να αποτελέσει τροχοπέδη για τη μετάβαση σε υψηλότερα επίπεδα οικονομικής ευημερίας. Αντιθέτως, η κατάταξη της Σερβίας και Αλβανίας στο χαμηλότερο εύρος του άξονα καταδεικνύει τον τρόπο με τον οποίο το ελλιπές θεσμικό πλαίσιο καθηλώνει τις οικονομικές προοπτικές, εμποδίζοντας την έξοδο από μια κατάσταση χαμηλής ανάπτυξης.

Συνολικά, η οπτικοποίηση αυτή δεν αποτελεί απλώς μια στατική κατάταξη, αλλά τεκμηριώνει την ύπαρξη ενός δομικού χάσματος. Η απόσταση μεταξύ του άνω δεξιού και του κάτω αριστερού τμήματος του διαγράμματος αντικατοπτρίζει το εύρος της προσπάθειας που απαιτείται από τις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων, ώστε μέσω θεσμικών μεταρρυθμίσεων να επιτύχουν υψηλότερα επίπεδα οικονομικής ανάπτυξης.

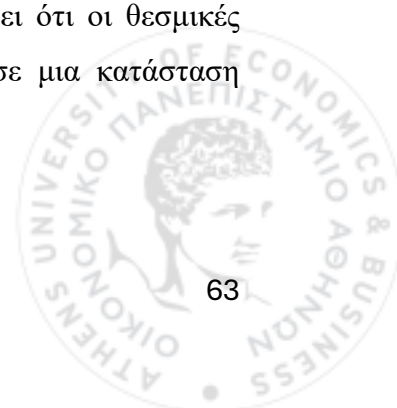
5.4.2 Ερμηνεία της Σχέσης (Συνδυαστική Αξιολόγηση)

Η αξιολόγηση της σχέσης μεταξύ θεσμικής ποιότητας και οικονομικής ανάπτυξης, μέσω της συνδυαστικής προσέγγισης, επιβεβαιώνει ότι η σχετική ιεραρχία των χωρών παραμένει ακλόνητη και στις δύο διαστάσεις. Η συνδυαστική εξέταση των δεδομένων αποδεικνύει ότι η θεσμική υπεροχή μεταφράζεται άμεσα σε οικονομική ισχύ, καθώς οι δείκτες διακυβέρνησης λειτουργούν ως ο κύριος προσδιοριστικός παράγοντας της αναπτυξιακής δυναμικής.

Εξετάζοντας τους δείκτες που αξιολογήθηκαν στις προηγούμενες ενότητες τοποθετούμε στην κορυφή του δείγματος την Φινλανδία η οποία αποτελεί και το πρότυπο θεσμικής αναφοράς για τη μελέτη. Η σκανδιναβική χώρα του δείγματος είναι πρώτη σε δείκτες όπως ο Έλεγχος της Διαφθοράς και η Αποτελεσματικότητα της Κυβέρνησης κάτι το οποίο συμβαδίζει απόλυτα με το υψηλό κατά κεφαλήν ΑΕΠ που εμφανίζει στα οικονομικά της στοιχεία. Η θεσμική αυτή αρτιότητα διασφαλίζει ένα περιβάλλον χαμηλού ρίσκου και υψηλής εμπιστοσύνης, το οποίο αντανάκλαται στη μακροχρόνια σταθερότητα των μεγεθών της.

Ακολουθεί η Σλοβενία, η οποία αποτελεί την πλέον επιτυχημένη περίπτωση μετάβασης. Η υψηλή της κατάταξη στον δείκτη του Κράτους Δικαίου και στην Ποιότητα του Ρυθμιστικού Πλαισίου λειτούργησε ως μοχλός για την προσέλκυση ποιοτικών επενδύσεων και την πλήρη οργανική της ένταξη στην ευρωπαϊκή οικονομική πραγματικότητα. Η σύγκλιση του ΑΕΠ με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο δεν είναι τυχαία, αλλά αποτέλεσμα της ικανότητας της να ευθυγραμμίζει τους θεσμούς της με τα δυτικά πρότυπα ταχύτερα από οποιαδήποτε άλλη χώρας της περιοχής.

Στην τρίτη θέση της κατάταξης τοποθετείται η Πορτογαλία, η οποία, αν και διατηρεί σαφές προβάδισμα έναντι των οικονομιών των Δυτικών Βαλκανίων, παρουσιάζει ενδείξεις μιας ιδιότυπης «θεσμικής κόπωσης». Ενώ το θεσμικό της υπόβαθρο παραμένει ισχυρό, η καταγεγραμμένη στασιμότητα σε κρίσιμους δείκτες, όπως η Κυβερνητική Αποτελεσματικότητα, φαίνεται να λειτουργεί ανασχετικά στην αναπτυξιακή της πορεία. Η αδυναμία αυτή να ακολουθήσει τους ρυθμούς μεγέθυνσης του ευρωπαϊκού πυρήνα υποδηλώνει ότι οι θεσμικές δυσλειτουργίες επενεργούν ως τροχοπέδη, εγκλωβίζοντας την οικονομία σε μια κατάσταση μέτριας ανάπτυξης και περιορίζοντας τη δυναμική περαιτέρω σύγκλισης.

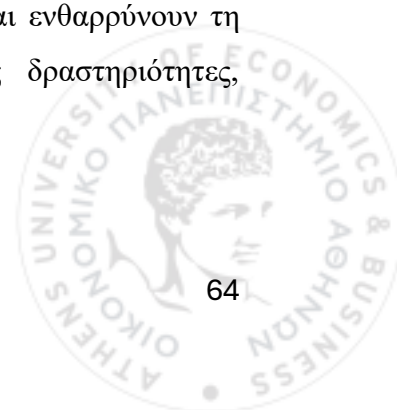
Στην ομάδα των Δυτικών Βαλκανίων, το Μαυροβούνιο καταλαμβάνει την ενδιάμεση θέση. Παρόλο που παρουσιάζει καλύτερες επιδόσεις στο κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε σχέση με τη Σερβία και την Αλβανία, οι θεσμικές του επιδόσεις παραμένουν σε μέτρια επίπεδα. Αυτό υποδηλώνει ότι η ανάπτυξη του πατάει σε εύθραυστες βάσεις. Η αναντιστοιχία αυτή υπογραμμίζει ότι η οικονομική μεγέθυνση χωρίς βαθιές θεσμικές τομές παραμένει ευάλωτη σε εξωτερικούς κλυδωνισμούς.

Στον αντίποδα, η Σερβία και η Αλβανία εικονογραφούν την «παγίδα» της θεσμικής υστέρησης. Η χαμηλή τους κατάταξη στο σύνολο των δεικτών WGI –με ιδιαίτερη έμφαση στις ελλείψεις στον Έλεγχο της Διαφθοράς– συμβαδίζει με τα χαμηλότερα επίπεδα κατά κεφαλήν εισοδήματος. Η συστηματική αυτή υστέρηση αποδεικνύει ότι οι δομικές αδυναμίες στη διακυβέρνηση λειτουργούν ως «ταβάνι», εμποδίζοντας την αξιοποίηση του παραγωγικού τους δυναμικού.

Συνολικά, η συγκριτική αξιολόγηση καταδεικνύει ότι η οικονομική ευημερία δεν μπορεί να επιτευχθεί μέσω αποσπασματικών παρεμβάσεων, αλλά απαιτεί μακροπρόθεσμη προσήλωση σε δομικές θεσμικές μεταρρυθμίσεις. Η σχεδόν τέλεια ταύτιση της κατάταξης στους δείκτες θεσμικής ποιότητας με την κατάταξη στο δείκτη ΑΕΠ τεκμηριώνει ότι η θεσμική θωράκιση είναι η βασική προϋπόθεση για τη δημιουργία πλούτου και, κυρίως, για τη διατήρησή του σε βάθος χρόνου.

5.4.3 Σύνδεση με τη διεθνή βιβλιογραφία

Τα εμπειρικά ευρήματα της παρούσας μελέτης, όπως αποτυπώθηκαν στο εννοιολογικό διάγραμμα διασποράς και στην παραπάνω συγκριτική αξιολόγηση ευθυγραμμίζονται και επιβεβαιώνουν τη θεμελιώδη θέση της σύγχρονης θεσμικής ανάλυσης. Η ισχυρή θετική συσχέτιση μεταξύ θεσμικής ποιότητας και οικονομικής ανάπτυξης δεν αποτελεί μια συγκυριακή διαπίστωση, αλλά ταυτίζεται πλήρως με το έργο των Acemoglu, Johnson και Robinson (2005). Οι ερευνητές αυτοί υποστηρίζουν ότι οι θεσμοί αποτελούν την "πρωταρχική αιτία" (fundamental cause) της οικονομικής ευημερίας, σε αντίθεση με άλλους παράγοντες όπως η γεωγραφία ή ο πολιτισμός. Στην περίπτωση του δείγματός μας, η Φινλανδία και η Σλοβενία επιβεβαιώνουν το μοντέλο των "Συμπεριληπτικών θεσμών" (Inclusive Institutions), οι οποίοι επιτρέπουν και ενθαρρύνουν τη συμμετοχή της μεγάλης πλειοψηφίας του πληθυσμού σε οικονομικές δραστηριότητες, προστατεύοντας τα δικαιώματα ιδιοκτησίας και προωθώντας την καινοτομία.

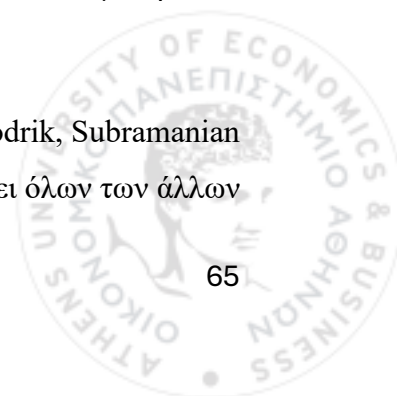

Η δομική υστέρηση που παρατηρήθηκε στη Σερβία και την Αλβανία ερμηνεύεται μέσα από τη θεωρία των «Απομυζητικών θεσμών» (Extractive Institutions), οι οποίοι, κατά τους Acemoglu και Robinson, αποσκοπούν στην απόσπαση μεγάλου μέρους του εισοδήματος και πλούτου από ένα τμήμα της κοινωνίας προς όφελος μιας περιορισμένης ομάδας «ελίτ». Η χαμηλή κατάταξη αυτών των χωρών στους δείκτες του Ελέγχου της Διαφθοράς και του Κράτους Δικαίου υπονομεύουν την ασφάλεια των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας και δημιουργούν ένα περιβάλλον υψηλού ρίσκου. Αυτή η θεσμική ανασφάλεια λειτουργεί ως ισχυρό αντικίνητρο για τη συσσώρευση φυσικού και ανθρώπινου κεφαλαίου, καθηλώνοντας το κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε επίπεδα σημαντικά χαμηλότερα από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο και συντηρώντας έναν φαύλο κύκλο υπανάπτυξης.

Παράλληλα, η ανάλυση της περίπτωσης της Πορτογαλίας και του Μαυροβουνίου δείχνει να συνάδει σε λογική στενά με το έργο του Douglass North (1990), ο οποίος ορίζει τους θεσμούς ως τους «κανόνες του παιχνιδιού» σε μια κοινωνία. Στο πλαίσιο αυτό, η παρατηρούμενη τοποθέτηση χωρών με υψηλή θεσμική ποιότητα σε υψηλότερα επίπεδα οικονομικής ανάπτυξης στο εννοιολογικό διάγραμμα συνάδει με τη θεωρητική θέση ότι η θεσμική σταθερότητα και η αποτελεσματική διακυβέρνηση δημιουργούν ευνοϊκό περιβάλλον για διατηρήσιμη ανάπτυξη.

Η «θεσμική στασιμότητα» που εντοπίστηκε στην Πορτογαλία υποδηλώνει ότι οι άτυποι θεσμοί (νοοτροπίες, γραφειοκρατικές αγκυλώσεις) μπορεί να ανθίστανται στις επίσημες μεταρρυθμίσεις, δημιουργώντας αυτό που ο North ονομάζει "εξάρτηση από τη διαδρομή" (path dependence). Το γεγονός αυτό ερμηνεύει την αδυναμία της Πορτογαλίας να διασπάσει το αναπτυξιακό της τέλμα, υπογραμμίζοντας ότι η θεσμική στασιμότητα μπορεί να ακυρώσει τα οφέλη της ευρωπαϊκής συμμετοχής και να περιορίσει την ανταπόκριση της οικονομίας στις παγκόσμιες προκλήσεις. Αντίστοιχα, στην περίπτωση του Μαυροβουνίου, η "εξάρτηση από τη διαδρομή" αντανάκλαται στη δυσκολία πλήρους αποκοπής από τις διοικητικές πρακτικές του παρελθόντος. Παρόλο που η χώρα έχει υιοθετήσει τυπικά το ευρωπαϊκό θεσμικό πλαίσιο, οι άτυποι κανόνες και οι καθυστερήσεις στον εκσυγχρονισμό της κρατικής μηχανής δημιουργούν θεσμικά εμπόδια, τα οποία εμποδίζουν την οικονομική υπεροχή του Μαυροβουνίου να μετατραπεί σε μια βαθιά, διατηρήσιμη και θεσμικά θωρακισμένη ανάπτυξη.

Τέλος, η εμπειρική μας ανάλυση συνολικά, ενισχύει το συμπέρασμα των Rodrik, Subramanian και Trebbi (2004), οι οποίοι υποστήριξαν ότι «η ποιότητα των θεσμών υπερέχει όλων των άλλων

παραγόντων» (institutions rule). Η δική μας διαπίστωση, ότι η σειρά κατάταξης στο ΑΕΠ ακολουθεί πιστά τη σειρά κατάταξης στους δείκτες WGI, επαληθεύει ότι η οικονομική σύγκλιση των Δυτικών Βαλκανίων δεν είναι απλώς ζήτημα εισροής κεφαλαίων, αλλά ζήτημα δομικής μεταμόρφωσης των θεσμών τους. Χωρίς μια ριζική βελτίωση στον τρόπο διακυβέρνησης, οι οικονομικές επιδόσεις αυτών των χωρών θα παραμένουν εγκλωβισμένες σε χαμηλές πτήσεις, ανεξάρτητα από τις όποιες παροδικές επενδυτικές εκρήξεις.

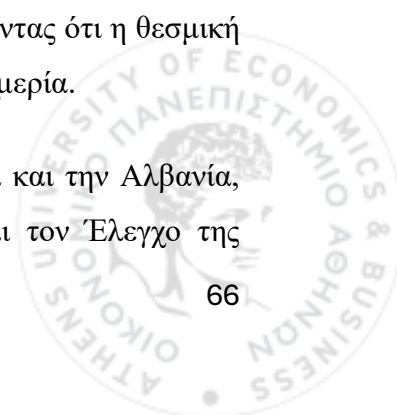
5.5 Συμπέρασμα ανάλυσης

Η συνδυαστική εξέταση της θεσμικής και μακροοικονομικής κατάστασης των χωρών του δείγματος καταλήγει σε ένα σαφές εμπειρικό εύρημα: η ποιότητα της διακυβέρνησης αποτελεί τον καθοριστικό παράγοντα που διαφοροποιεί τις αναπτυξιακές τροχιές εντός της ευρωπαϊκής ηπείρου. Η ανάλυση επιβεβαίωσε την κεντρική υπόθεση της εργασίας, αναδεικνύοντας μια ισχυρή και γραμμική συσχέτιση μεταξύ των δεικτών WGI και του επιπέδου οικονομικής ευημερίας.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η ιεράρχηση των επιμέρους δεικτών, καθώς τα δεδομένα αναδεικνύουν το Κράτος Δικαίου (Rule of Law) ως τον κεντρικό προσδιοριστικό παράγοντα της οικονομικής ανάπτυξης. Η περίπτωση της Φινλανδίας και της Σλοβενίας πιστοποιεί ότι η ασφάλεια δικαίου και η προστασία των ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων αποτελούν το αναγκαίο υπόβαθρο για τη μεγέθυνση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ. Υπό αυτό το πρίσμα, η κυβερνητική αποτελεσματικότητα και ο έλεγχος της διαφθοράς δεν λειτουργούν αυτόνομα, αλλά ως παράγωγα στοιχεία μιας ισχυρής έννομης τάξης, η οποία παραμένει η αδιαμφισβήτητη βάση της θεσμικής συγκρότησης και της αναπτυξιακής δυναμικής.

Από την ανάλυση προκύπτει ότι οι χώρες που ηγούνται του δείγματος, η Φινλανδία και η Σλοβενία, έχουν καταφέρει να οικοδομήσουν ένα «θεσμικό ανάχωμα» απέναντι στη διαφθορά και την αναποτελεσματικότητα, το οποίο λειτουργεί ως θεμέλιο για τη διατήρηση υψηλών επιπέδων κατά κεφαλήν ΑΕΠ. Η περίπτωση της Σλοβενίας, ειδικότερα, αναδεικνύεται ως το επιτυχημένο παράδειγμα προς μίμηση για τις χώρες σε μετάβαση, αποδεικνύοντας ότι η θεσμική σύγκλιση με τα δυτικά πρότυπα αποτελεί προϋπόθεση για την οικονομική ευημερία.

Στον αντίποδα, η εικόνα των Δυτικών Βαλκανίων, με έμφαση στη Σερβία και την Αλβανία, αποκαλύπτει ότι οι θεσμικές ελλείψεις —κυρίως στο Κράτος Δικαίου και τον Έλεγχο της

Διαφθοράς— δρουν ως δομικοί περιορισμοί που "καθλώνουν" τις οικονομίες τους. Η υστέρηση αυτή δεν είναι απλώς ποσοτική, αλλά ποιοτική, καθώς οι απομυζητικοί θεσμοί εμποδίζουν την αποτελεσματική κατανομή των πόρων και την προσέλκυση στρατηγικών επενδύσεων. Ενδιάμεσες περιπτώσεις όπως το Μαυροβούνιο και η Πορτογαλία υπογραμμίζουν ότι η οικονομική πρόοδος παραμένει εύθραυστη ή στάσιμη αν δεν υποστηρίζεται από διαρκή θεσμική αναβάθμιση και προσαρμοστικότητα στις διεθνείς απαιτήσεις.

Συνοψίζοντας, η εργασία τεκμηριώνει ότι η θεσμική ποιότητα δεν είναι το αποτέλεσμα της οικονομικής ανάπτυξης, αλλά η γενεσιουργός αιτία της. Το "χάσμα διακυβέρνησης" που εντοπίστηκε μεταξύ του ευρωπαϊκού βορρά και των Δυτικών Βαλκανίων εξηγεί σε μεγάλο βαθμό και το υφιστάμενο "αναπτυξιακό χάσμα". Συνεπώς, για τις οικονομίες των Δυτικών Βαλκανίων, η ευρωπαϊκή προοπτική δεν εξαντλείται στην υιοθέτηση οικονομικών πολιτικών, αλλά απαιτεί μια βαθιά μεταρρυθμιστική τομή στους "κανόνες του παιχνιδιού", η οποία αποτελεί και τη μόνη βιώσιμη οδό για τη διασφάλιση της μακροχρόνιας οικονομικής τους σύγκλισης.

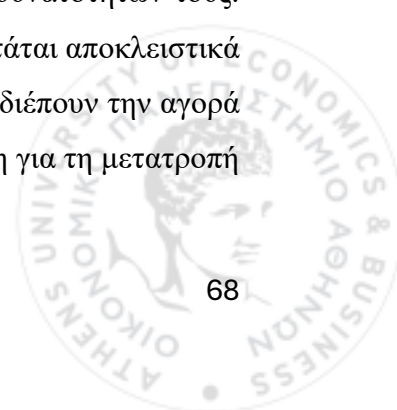
Κεφάλαιο 6: Συμπεράσματα και προοπτικές μελλοντικής έρευνας

6.1 Σύνοψη βασικών ευρημάτων

Το κεντρικό συμπέρασμα που προκύπτει από την παρούσα μελέτη είναι η ύπαρξη μιας ισχυρής και θετικής συσχέτισης μεταξύ της θεσμικής ποιότητας και του επιπέδου οικονομικής ανάπτυξης. Η ανάλυση κατέδειξε ότι η θεσμική συγκρότηση δεν αποτελεί απλώς ένα επακόλουθο της οικονομικής ευημερίας, αλλά είναι απαραίτητη για τη διασφάλιση της μακροχρόνιας αναπτυξιακής δυναμικής και τη βιωσιμότητα της οικονομικής σύγκλισης. Η ταύτιση της σχετικής κατάταξης των οικονομιών στους δείκτες διακυβέρνησης με την αντίστοιχη κατάταξη στο κατά κεφαλήν ΑΕΠ, επιβεβαιώνει ότι οι «κανόνες του παιχνιδιού» —όπως το κράτος δικαίου και η αποτελεσματικότητα της διοίκησης— καθορίζουν τα όρια της παραγωγικής δυναμικής μιας χώρας.

Επιπλέον, διαπιστώθηκε ότι η ύπαρξη απομυζητικών θεσμών και η θεσμική υστέρηση λειτουργούν ως δομικά εμπόδια που εγκλωβίζουν τις οικονομίες σε καταστάσεις χαμηλής ισορροπίας. Η έλλειψη διαφάνειας και οι αδυναμίες στον έλεγχο της διαφθοράς αυξάνουν το κόστος συναλλαγής και το επενδυτικό ρίσκο, αποτρέποντας τη συσσώρευση φυσικού και ανθρώπινου κεφαλαίου. Ακόμη και σε περιπτώσεις όπου παρατηρείται παροδική οικονομική μεγέθυνση, αυτή αναδείχθηκε ως εύθραυστη όταν δεν συνοδεύεται από την αντίστοιχη θεσμική θωράκιση, γεγονός που υποδηλώνει ότι η βιώσιμη σύγκλιση απαιτεί μια συνεχή και παράλληλη αναβάθμιση του κανονιστικού και πολιτικού πλαισίου.

Συνοπτικά, τα ευρήματα της μελέτης αναδεικνύουν ότι η θεσμική ποιότητα λειτουργεί ως ο τελικός ρυθμιστής της οικονομικής αποδοτικότητας. Η έρευνα τεκμηριώνει ότι χωρίς την ύπαρξη ενός σταθερού και διαφανούς πλαισίου διακυβέρνησης, οι παραδοσιακοί συντελεστές παραγωγής, όπως το κεφάλαιο και η εργασία, αδυνατούν να αποδώσουν το μέγιστο των δυνατοτήτων τους. Κατά συνέπεια, η σύγκλιση των λιγότερο αναπτυγμένων οικονομιών δεν εξαρτάται αποκλειστικά από την εισροή πόρων, αλλά από τη δομική μεταμόρφωση των κανόνων που διέπουν την αγορά και το κράτος. Η θεσμική θωράκιση, επομένως, αποτελεί τη μοναδική εγγύηση για τη μετατροπή

των ευκαιριακών αναπτυξιακών ωφελειών σε μια διατηρήσιμη κατάσταση μακροχρόνιας ευημερίας.

6.2 Θεσμική ποιότητα και αναπτυξιακά πρότυπα

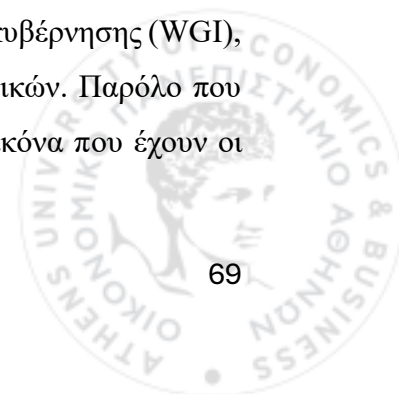
Η συγκριτική αξιολόγηση των δεδομένων επιτρέπει τον προσδιορισμό συγκεκριμένων αναπτυξιακών προτύπων, τα οποία αντικατοπτρίζουν τη διαφορετική αλληλεπίδραση μεταξύ θεσμικής θωράκισης και οικονομικής απόδοσης. Το πρώτο πρότυπο, αυτό της θεσμικής ωριμότητας, χαρακτηρίζει οικονομίες όπου η υψηλή ποιότητα των θεσμών λειτουργεί ως εγγύηση σταθερότητας. Σε αυτές τις περιπτώσεις, ο αποτελεσματικός έλεγχος της διαφθοράς και το ισχυρό Κράτος Δικαίου μειώνουν το κόστος συναλλαγής και προσελκύουν επενδύσεις υψηλής προστιθέμενης αξίας. Έτσι, οι θεσμοί μετατρέπονται σε έναν δυναμικό παράγοντα που διασφαλίζει τη διατήρηση της ευημερίας ακόμη και σε περιόδους κρίσεων.

Το δεύτερο πρότυπο αφορά τη θεσμική μετάβαση, όπου ο εκσυγχρονισμός του κανονιστικού πλαισίου λειτουργεί ως επιταχυντής για την οικονομική σύγκλιση. Οι οικονομίες αυτές αποδεικνύουν ότι η υιοθέτηση διαφανών κανόνων επιτρέπει την υπέρβαση δομικών προβλημάτων του παρελθόντος. Ωστόσο, η οικονομική πρόοδος ενδέχεται να ανακοπεί εάν οι μεταρρυθμίσεις παραμείνουν τυπικές και δεν αλλάξουν τις βαθύτερες διοικητικές νοοτροπίες.

Στον αντίποδα, το πρότυπο της θεσμικής υστέρησης περιγράφει οικονομίες εγκλωβισμένες σε απομυζητικούς μηχανισμούς. Η έλλειψη διαφάνειας και η θεσμική αδυναμία δημιουργούν ένα περιβάλλον ανασφάλειας που αποτρέπει τη συσσώρευση κεφαλαίου, καθιστώντας την όποια μεγέθυνση ευκαιριακή και εύθραυστη. Συμπερασματικά, η θεσμική ποιότητα αναδεικνύεται ως ο καθοριστικός άξονας που ορίζει την απόσταση μεταξύ οικονομικής στασιμότητας και διατηρήσιμης ανάπτυξης.

6.3 Μεθοδολογικοί περιορισμοί

Ο βασικότερος περιορισμός της έρευνας έγκειται στη φύση των δεικτών διακυβέρνησης (WGI), οι οποίοι βασίζονται σε έρευνες αντίληψης και υποκειμενικές εκτιμήσεις ειδικών. Παρόλο που αποτελούν το πλέον αναγνωρισμένο εργαλείο μέτρησης, αντανακλούν την εικόνα που έχουν οι

δρώντες για τους θεσμούς, η οποία ενδέχεται να αποκλίνει ελαφρώς από τις πραγματικές, αντικειμενικές συνθήκες ή να μεταβάλλεται με χρονική υστέρηση.

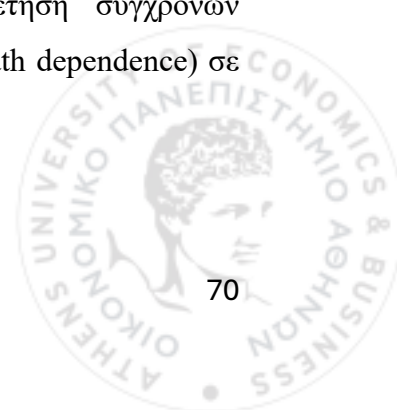
Επιπλέον, η σχέση αιτιότητας μεταξύ θεσμικής ποιότητας και οικονομικής ανάπτυξης είναι εξαιρετικά σύνθετη και συχνά αμφίδρομη. Η παρούσα ανάλυση εστιάζει στη θεσμική ποιότητα ως προσδιοριστικό παράγοντα του ΑΕΠ, ωστόσο είναι δύσκολο να απομονωθούν πλήρως εξωγενείς παράγοντες, όπως οι γεωπολιτικές εξελίξεις και οι διεθνείς οικονομικές κρίσεις, που επηρεάζουν με διαφορετική ένταση κάθε χώρα του δείγματος.

Τέλος, το περιορισμένο μέγεθος του δείγματος και το συγκεκριμένο χρονικό πλαίσιο της μελέτης προσφέρουν μια αντιπροσωπευτική «στιγμιαία απεικόνιση» της ευρωπαϊκής πραγματικότητας, αλλά δεν επιτρέπουν την πλήρη γενίκευση των συμπερασμάτων σε παγκόσμιο επίπεδο. Οι θεσμικοί μετασχηματισμοί απαιτούν βάθος χρόνου για να ωριμάσουν, γεγονός που καθιστά τα ευρήματα ενδεικτικά της υφιστάμενης κατάστασης και όχι οριστικά για τη μακροχρόνια ιστορική εξέλιξη των εθνών.

6.4 Προοπτικές μελλοντικής έρευνας

Μια μελλοντική επέκταση της παρούσας μελέτης θα μπορούσε να εστιάσει σε μια μακροχρόνια χρονική σειρά δεδομένων (time-series analysis), ώστε να αποτυπωθεί με μεγαλύτερη ακρίβεια η δυναμική των θεσμικών αλλαγών. Η εξέταση της περιόδου πριν και μετά την ένταξη χωρών στην Ευρωπαϊκή Ένωση θα επέτρεπε την αξιολόγηση της «ευρωπαϊκής επίδρασης» ως καταλύτη θεσμικού μετασχηματισμού, αναδεικνύοντας αν οι μεταρρυθμίσεις διατηρούν τη δυναμική τους μετά την ολοκλήρωση της ενταξιακής πορείας.

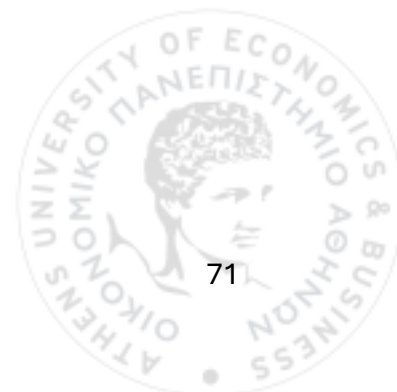
Επιπλέον, η έρευνα θα μπορούσε να εμβαθύνει στη διάκριση μεταξύ τυπικών και άτυπων θεσμών. Η ανάλυση πολιτισμικών παραγόντων, κοινωνικών προτύπων και άγραφων κανόνων συμπεριφοράς θα προσέφερε μια πληρέστερη εικόνα για το γιατί ορισμένες κοινωνίες εμφανίζουν ισχυρότερη αντίσταση στις θεσμικές μεταρρυθμίσεις παρά την υιοθέτηση σύγχρονων νομοθετικών πλαισίων. Η διερεύνηση της «εξάρτησης από τη διαδρομή» (path dependence) σε εθνικό επίπεδο θα αποτελούσε ένα εξαιρετικά ενδιαφέρον πεδίο μελέτης.

Τέλος, θα είχε ιδιαίτερη αξία η προσθήκη περισσότερων ποιοτικών μεταβλητών, όπως η επένδυση στην έρευνα και την καινοτομία ή ο βαθμός ψηφιοποίησης του κράτους (e-governance). Η μελέτη του πώς οι νέες τεχνολογίες μπορούν να παρακάμψουν τις παραδοσιακές θεσμικές αγκυλώσεις και να περιορίσουν τη διαφθορά, θα μπορούσε να προσφέρει νέα δεδομένα για το πώς οι αναδύομενες οικονομίες μπορούν να επιταχύνουν τη σύγκλισή τους με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο.

6.5 Τελικό συμπέρασμα

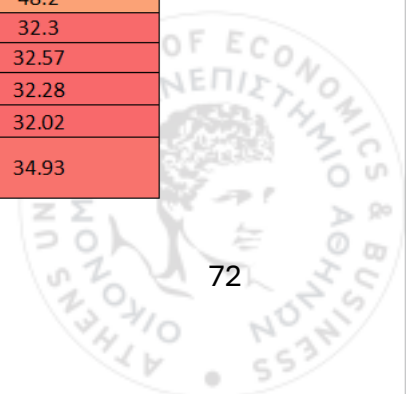
Συνοψίζοντας, η παρούσα εργασία τεκμηριώνει ότι η θεσμική ποιότητα αποτελεί τον πρωταρχικό προσδιοριστικό παράγοντα της οικονομικής ευημερίας, λειτουργώντας ως το θεμέλιο πάνω στο οποίο οικοδομείται η μακροχρόνια ανάπτυξη. Η ανάλυση επιβεβαιώνει ότι το αναπτυξιακό έλλειμμα των υπό μετάβαση οικονομιών ερμηνεύεται λιγότερο από την έλλειψη πόρων και περισσότερο από την υφιστάμενη θεσμική υστέρηση. Κατά συνέπεια, η θωράκιση του κράτους δικαίου και η ενίσχυση της διαφάνειας δεν αποτελούν απλώς τυπικές υποχρεώσεις, αλλά τη μοναδική βιώσιμη στρατηγική για τη μετάβαση από την ευκαιριακή μεγέθυνση στη διατηρήσιμη κοινωνική και οικονομική ευημερία.

Παράρτημα

Πίνακας 0-1: Θερμικός Χάρτης Θεσμικής Ποιότητας για το Σύνολο των Χωρών του Δείγματος (2002–2020)

Χώρα	Κράτος Δικαίου	Αποτελεσματικότητα της Κυβέρνησης	Ρυθμιστική Ποιότητα	Έλεγχος της Διαφθοράς
Φινλανδία	93.26	93.13	86.31	92.07
Ελβετία	89.91	91.31	82.73	94.43
Δανία	91.73	89.15	85.36	91.5
Λουξεμβούργο	88.69	89.88	82.2	93.58
Νορβηγία	91.94	89.15	82.72	89.56
Ολλανδία	88.69	91.47	84.24	87.32
Σουηδία	89.1	88.14	82.9	90.95
Γερμανία	86.35	88.05	81.12	85.85
Λιχτενστάιν	85.05	84.87	81	88.75
Αυστρία	88.11	85.42	79.45	80.4
Ισλανδία	87.03	82.06	78.78	84.82
Μονακό	83.41	86.39	76.15	84.34
Η.Βασίλειο	81.72	78.5	81.89	83.63
Ανδόρα	84.81	86.39	76.15	71.71
Ιρλανδία	83.49	76.69	79.83	78.6
Εσθονία	82.89	74.58	79.2	78.69
Γαλλία	77.36	80.16	77.84	75.42
Βέλγιο	81.91	73.13	75.19	78.16
Σαν Μαρίνο	84.81	79.7	68.68	71.71
Ισπανία	75.82	73.09	69.76	64.46
Σλοβενία	72.74	76.08	68.82	65.03
Πορτογαλία	76.18	71.05	70.63	63.99
Τσεχία	76.18	70.23	72.55	60.07
Λιθουανία	75.17	67.89	70.25	63.2
Κύπρος	71.73	70.74	71.26	61.63
Λετονία	71.23	67.46	70.68	62.01
Μάλτα	74.5	70.66	67.91	56.28
Πολωνία	66.02	64.23	67.92	62.35
Γεωργία	60.66	61.28	68.71	64.93
Ιταλία	66.08	60.26	65.92	53.58
Σλοβακία	63.28	59.86	66.33	52.91
Ελλάδα	63.57	60.26	61.47	54.01
Ουγγαρία	62.27	61.53	62.12	49.57
Κροατία	62.3	59.49	60.93	48.36
Μαυροβούνιο	58.32	55.23	59.51	46.59
Ρουμανία	63.28	48.51	60.5	45.43
Βουλγαρία	54.55	52.4	62.09	45.32
Αρμενία	52.7	46.42	58.94	46.8
Σερβία	55.84	52.63	55.88	40.5
Τουρκία	46.69	55.42	54.61	44.21
Β. Μακεδονία	52.04	49.04	57.9	38.56
Αλβανία	51.95	51.86	56.31	36.95
Κόσοβο	50.89	44.99	48.95	40.88
Ουκρανία	43.3	46.7	46.86	48.2
Μολδαβία	50.52	46.03	53.08	32.3
Λευκορωσία	45.39	50.26	53.21	32.57
Ρωσία	42.05	52.15	49.28	32.28
Αζερμπαϊτζάν	46.89	44.09	50.29	32.02
Βοσνία και Ερζεγοβίνη	50.24	35.91	48.92	34.93

Πίνακας 0-2: Δείκτης Κράτους Δικαίου (Rule of Law) σε 49 Χώρες (2002–2020)

RULE OF LAW			
Χώρα	2002	2010	2020
Αζερμπαϊτζάν	42.35	43.41	46.32
Αλβανία	43.98	51.5	52.55
Ανδόρα	73.9	79.43	84.83
Αρμενία	51.03	49.37	55.67
Αυστρία	89.86	87.32	87.05
Β.Μακεδονία	46.23	49.79	53.99
Βέλγιο	79.38	78.16	81.98
Βοσνία και Ερζεγοβίνη	48.48	50.58	51.76
Βουλγαρία	56.71	51.8	54.37
Γαλλία	76.97	79.29	76.36
Γερμανία	86.16	84.79	84.97
Γεωργία	39.99	54.98	61.38
Δανία	90.79	88.65	90.95
Ελβετία	89.76	87.92	88.08
Ελλάδα	70.78	65.21	65.11
Εσθονία	69.92	75.66	82.76
Η.Βασίλειο	85.35	85.08	80.29
Ιρλανδία	85.05	82.93	83.15
Ισλανδία	89.39	85.04	85.99
Ισπανία	77.32	73.42	73.83
Ιταλία	70.34	64.77	66.51
Κόσσοβο	58.21	51.83	52.17
Κροατία	55.78	60.65	62.97
Κύπρος	76.65	77.44	69.83
Λετονία	60.74	67.97	72.85
Λευκορωσία	41.01	40.49	42.16
Λιθουανία	61.23	67.26	76.59
Λιχτενστάιν	80.41	85.81	85.1
Λουξεμβούργο	88.08	86.88	87.89
Μάλτα	82.29	81.22	73.21
Μαυροβούνιο	61.01	55.15	58.92
Μολδαβία	47.7	51.2	50.46
Μονακό	72.21	78.65	80.71
Νορβηγία	89.39	89.73	92.4
Ολλανδία	86.9	86.06	88.49
Ουγγαρία	71.6	66.98	62.63
Ουκρανία	41.99	43.05	47.21
Πολωνία	66.38	68.08	64.88
Πορτογαλία	78.26	72.13	77.33
Ρουμανία	52.59	58.75	64.87
Ρωσία	40.84	40.96	42.76
Σαν Μαρίνο	72.21	80.72	82.04
Σερβία	41.63	49.81	54.64
Σλοβάκια	61.27	61.62	66.03
Σλοβενία	71.12	71.23	73.08
Σουηδία	89.67	89.24	88.3
Τουρκία	54.82	57.82	44.75
Τσεχία	71.66	69.58	76.32
Φινλανδία	91.96	90.43	93.26

Πίνακας 0-3: Δείκτης Κυβερνητικής Αποτελεσματικότητας (Government Effectiveness) σε 49 Χώρες (2002–2020)

GOVERNMENT EFFECTIVENESS			
Χώρα	2002	2010	2020
Αζερμπαϊτζάν	28.31	34.62	50.23
Αλβανία	38.56	45.58	51.7
Ανδόρα	65.99	76.02	86.29
Αρμενία	45.59	48.55	44.78
Αυστρία	89.5	85.39	88.44
Β.Μακεδονία	39.16	41.17	49.55
Βέλγιο	88.99	83.6	74.08
Βοσνία και Ερζεγοβίνη	25.14	37.56	37.63
Βουλγαρία	50.52	45.59	50.22
Γαλλία	81.45	79.36	80.32
Γερμανία	85.29	81.26	85.98
Γεωργία	27.81	55.46	57.33
Δανία	93.97	88.67	90.23
Ελβετία	91.63	86.26	89.44
Ελλάδα	59.81	57.26	62.75
Εσθονία	63.79	71.54	77.01
Η.Βασίλειο	86.01	80.13	78.03
Ιρλανδία	78.93	71.45	80.51
Ισλανδία	90.78	79.08	81.75
Ισπανία	86.21	66.82	71.71
Ιταλία	66.46	57.88	61.99
Κόσοβο	N/A	37.5	44.12
Κροατία	55.35	56.92	61.17
Κύπρος	81.46	80.09	70.84
Λετονία	58.16	62.24	66.83
Λευκορωσία	23.85	30.82	39.35
Λιθουανία	61.69	62.57	69.99
Λιχτενστάιν	76.03	84.68	84.82
Λουξεμβούργο	94.45	87.32	89.89
Μάλτα	67	70.55	72.3
Μαυροβούνιο	N/A	44.79	53.1
Μολδαβία	37.22	39.59	46.05
Μονακό	N/A	N/A	86.29
Νορβηγία	88.25	85.95	89.25
Ολλανδία	91.87	85.1	91
Ουγγαρία	70.19	60.1	65.36
Ουκρανία	31.56	35.57	43.9
Πολωνία	57.05	61.98	64.5
Πορτογαλία	72.65	65.62	72.7
Ρουμανία	42.1	46.94	46.48
Ρωσία	36.12	35.63	50.5
Σαν Μαρίνο	N/A	N/A	79.6
Σερβία	42.33	46.82	52.27
Σλοβάκια	58.84	60.34	64.9
Σλοβενία	64.02	66.76	77.99
Σουηδία	90.74	89.18	89.85
Τουρκία	49.86	56.47	52.72
Τσεχία	68.55	65.22	72.45
Φινλανδία	96.49	93.09	92.86

Πίνακας 0-4: Δείκτης Κανονιστικής Ποιότητας (Regulatory Quality) σε 49 Χώρες (2002–2020)

REGULATORY QUALITY			
Χώρα	2002	2010	2020
Αζερμπαϊτζάν	42.53	47.55	53.2
Αλβανία	48.04	56.56	54.55
Ανδόρα	80.83	80.75	72.34
Αρμενία	53.97	60.93	58.14
Αυστρία	82.27	80.57	78.11
Β.Μακεδονία	49.92	53.1	59.65
Βέλγιο	78.43	72.7	75.74
Βοσνία και Ερζεγοβίνη	43.42	51.06	48.96
Βουλγαρία	60.95	62.48	59.72
Γαλλία	72.34	74.33	74.72
Γερμανία	81.05	77.29	79.5
Γεωργία	41.4	65.02	67.58
Δανία	85.98	85.44	86.03
Ελβετία	87.07	82.31	80.78
Ελλάδα	69.44	61.72	61.83
Εσθονία	74.95	77.18	78.39
Η.Βασίλειο	85.15	79.25	80.12
Ιρλανδία	85.98	79.45	77.98
Ισλανδία	80.98	70.24	78.01
Ισπανία	77.99	72.23	68.06
Ιταλία	69.12	66.63	62.3
Κόσσοβο	N/A	49.48	48.71
Κροατία	56.97	59.8	58.05
Κύπρος	73.46	77.63	69.02
Λετονία	68.59	70.63	70.33
Λευκορωσία	31	36.39	44.09
Λιθουανία	69.63	69.67	69
Λιχτενστάιν	83.64	81.87	80.97
Λουξεμβούργο	90.5	82	83.26
Μάλτα	72.4	75.96	72.06
Μαυροβούνιο	N/A	54.11	58.75
Μολδαβία	45.47	51.69	52.47
Μονακό	N/A	N/A	76.07
Νορβηγία	77.36	80.68	81.64
Ολλανδία	87.33	80.83	82.7
Ουγγαρία	74.71	69.54	61.77
Ουκρανία	41.68	45.68	49.35
Πολωνία	64.9	69.38	65.67
Πορτογαλία	75.04	69.76	67.53
Ρουμανία	52.52	61.52	59.64
Ρωσία	49.02	49.15	47.84
Σαν Μαρίνο	N/A	N/A	68.6
Σερβία	40.42	50.42	55.89
Σλοβάκια	67.68	70.61	64.48
Σλοβενία	67.74	67.74	67.82
Σουηδία	82.91	82.43	81.92
Τουρκία	55.43	60.77	52.26
Τσεχία	71.76	72.25	72.05
Φινλανδία	87.85	85.79	85.96

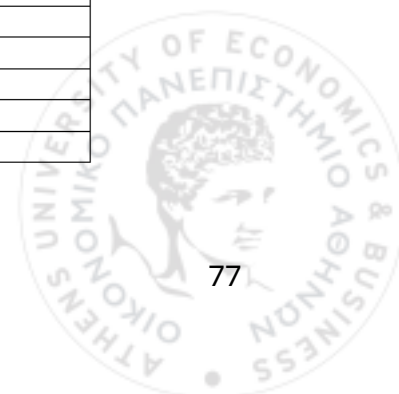
Πίνακας 0-5: Δείκτης Ελέγχου της Διαφθοράς (Control of Corruption) σε 49 Χώρες (2002–2020)

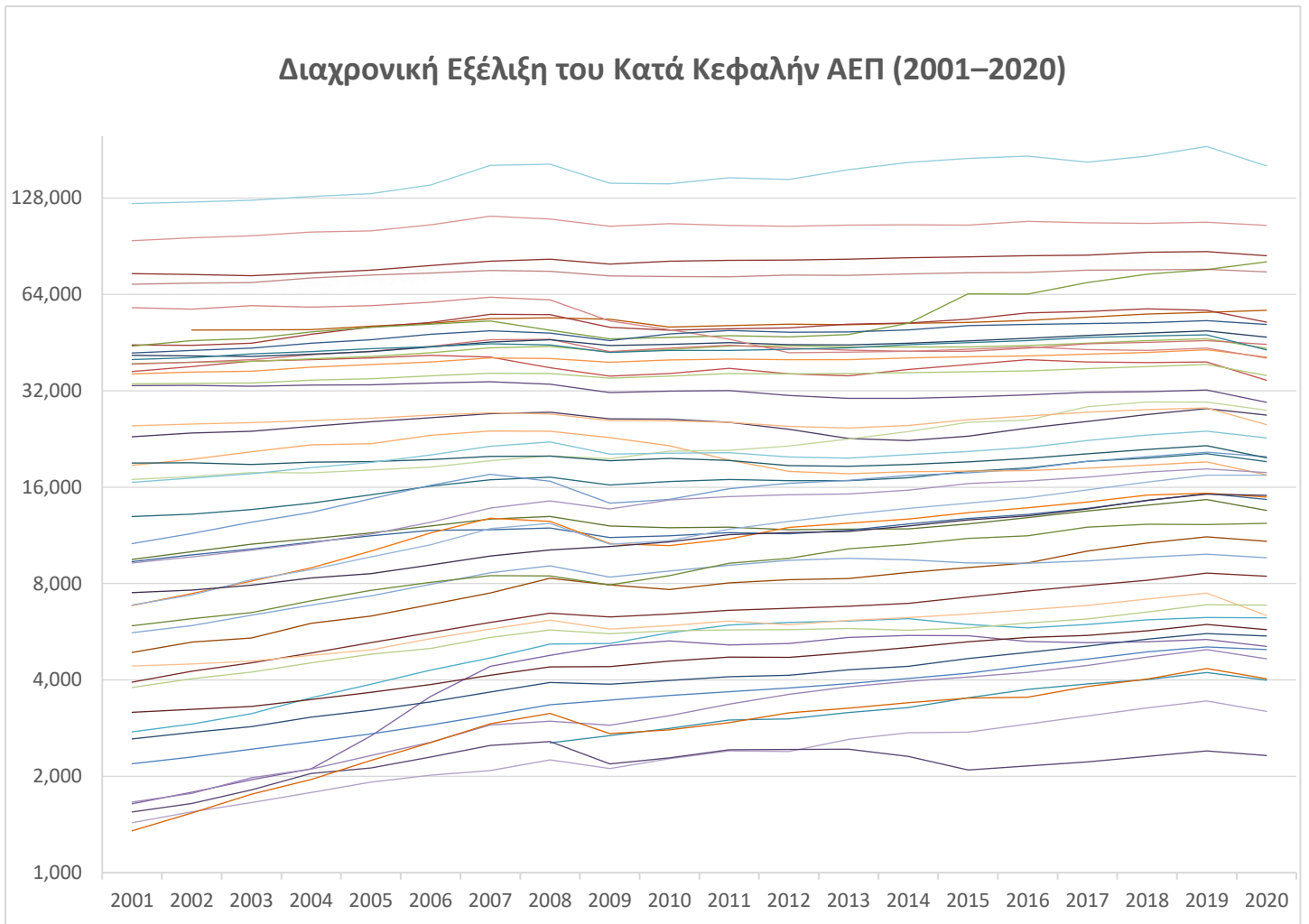
CONTROL OF CORRUPTION			
Χώρα	2002	2010	2020
Αζερμπαϊτζάν	19.68	22.88	32.48
Αλβανία	27.61	37.65	34.51
Ανδόρα	74.89	74.81	71.74
Αρμενία	28.83	34.27	49.99
Αυστρία	85.7	81.61	80.36
Β.Μακεδονία	29.99	41.51	38.6
Βέλγιο	79.42	78.13	79.56
Βοσνία και Ερζεγοβίνη	40.34	38.47	35.21
Βουλγαρία	47.84	41.36	42.62
Γαλλία	73.11	75.82	74.05
Γερμανία	84.5	81.29	85.73
Γεωργία	16.84	52.95	64.46
Δανία	94.12	93.67	93.69
Ελβετία	88.18	89.65	94.14
Ελλάδα	56.99	47.22	53.54
Εσθονία	63.31	67.92	80.04
Η.Βασίλειο	87.04	75.71	82.69
Ιρλανδία	76.87	76.35	80.16
Ισλανδία	90.74	84.95	85.15
Ισπανία	78.46	68.83	64.67
Ιταλία	61.71	51.92	58.58
Κόσοβο	54.21	38.64	39.28
Κροατία	56.98	50.16	50.6
Κύπρος	71.68	70.24	57.29
Λετονία	50.08	54.81	63.25
Λευκορωσία	37.38	36.51	45.8
Λιθουανία	52.37	57.69	65.7
Λιχτενστάιν	74.89	83.55	88.76
Λουξεμβούργο	87.71	89.96	92.52
Μάλτα	64.76	67.41	60.23
Μαυροβούνιο	44.2	36.52	47.13
Μολδαβία	27.31	33.93	33.06
Μονακό	N/A	N/A	71.74
Νορβηγία	89.73	86.95	90.03
Ολλανδία	88.83	88.12	89.65
Ουγγαρία	59.2	52.85	50.73
Ουκρανία	21.28	25.16	31.04
Πολωνία	54.82	60.79	62.92
Πορτογαλία	73.5	62.86	63.97
Ρουμανία	36.4	41.93	46.85
Ρωσία	25.41	26.08	32.17
Σαν Μαρίνο	N/A	N/A	71.74
Σερβία	24.27	40.45	40.4
Σλοβάκια	48.69	52.47	56.35
Σλοβενία	63.67	62.59	63.59
Σουηδία	94.76	90.98	91.04
Τουρκία	40.52	48.84	41.29
Τσεχία	56.12	55.82	60.69
Φινλανδία	95.66	89.87	93.1

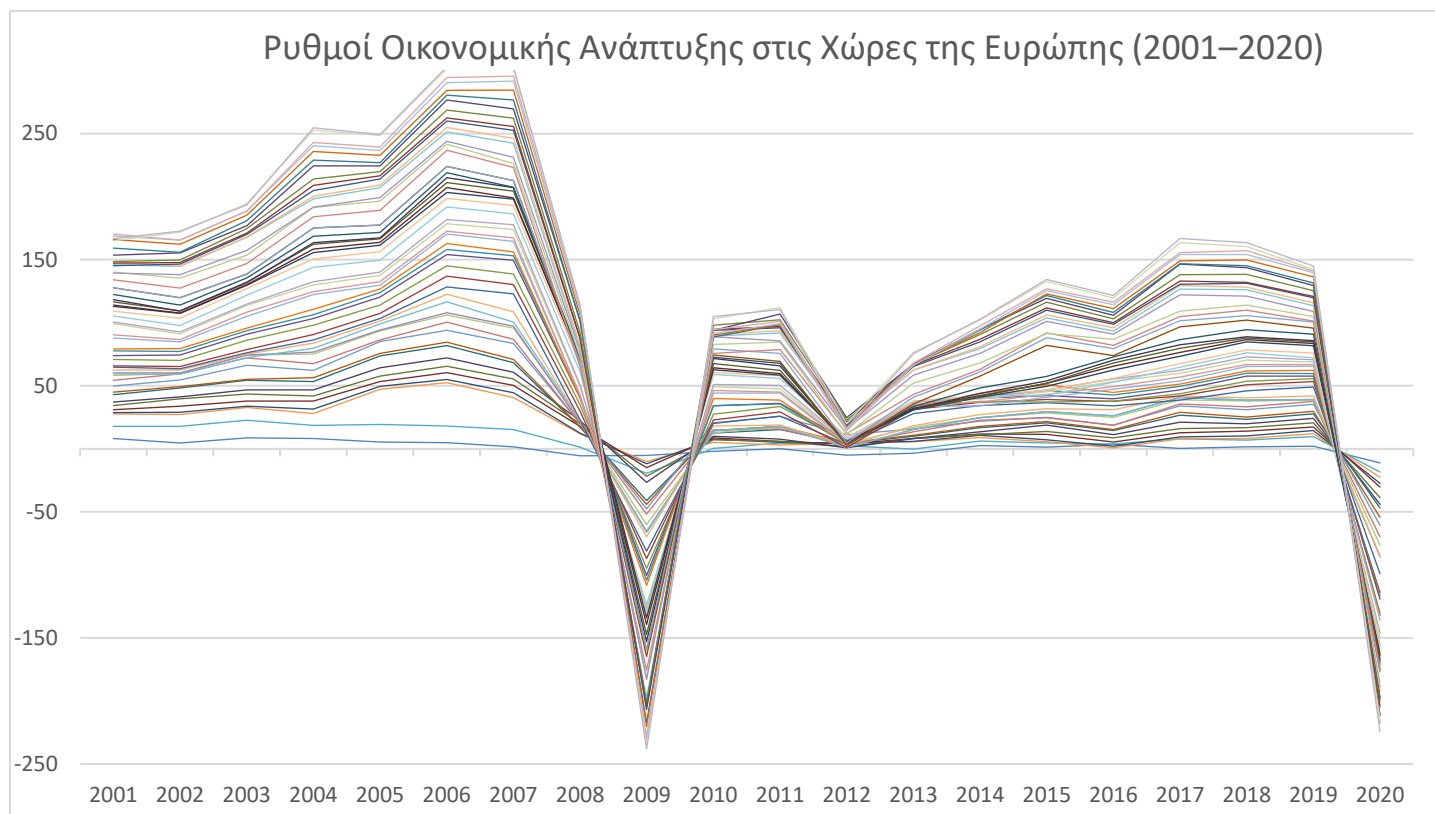
Πίνακας 0-6: Δείκτες Θεσμικής Ποιότητας (WGI) σε 49 Ευρωπαϊκές Χώρες

Χώρα	Rule of Law	Government Effectiveness	Regulatory Quality	Control of Corruption
Αζερμπαϊτζάν	+4.	+21.9	+10.7	+15.8
Αλβανία	+8.6	+13.1	+6.6	+6.9
Ανδόρα	+10.95	+20.3	-8.5	-3.15
Αρμενία	+4.65	-0.8	+4.2	+21.2
Αυστρία	-2.81	-1.1	-4.2	-5.34
Β.Μακεδονία	+7.8	+10.4	+9.7	+8.6
Βέλγιο	+2.6	-14.8	-2.7	+0.15
Βοσνία και Ερζεγοβίνη	+3.3	+12.5	+5.5	-5.1
Βουλγαρία	-2.35	-0.3	-1.2	-5.2
Γαλλία	-0.6	-1.15	+0.4	+0.9
Γερμανία	-1.2	+0.7	-1.55	+1.2
Γεωργία	+21.4	+0.7	+26.2	+47.6
Δανία	+0.16	-3.75	+0.05	-0.4
Ελβετία	-1.68	-2.2	-6.3	+6.
Ελλάδα	-5.7	+2.9	-7.6	-3.4
Εσθονία	+12.85	+13.2	+3.4	+16.7
Η.Βασίλειο	-5.1	-8.	-5.	-4.3
Ιρλανδία	-1.9	+1.6	-8.	+3.3
Ισλανδία	-3.4	-9.	-3.	-5.6
Ισπανία	-3.5	-14.5	-9.4	-13.8
Ιταλία	-3.85	-4.5	-6.8	-3.1
Κόσοβο	-6.05	+1.9	-0.3	-14.9
Κροατία	+7.2	+5.8	+1.1	-6.4
Κύπρος	-6.8	-10.6	-4.4	-14.4
Λετονία	+12.1	+8.7	+1.7	+13.2
Λευκορωσία	+1.15	+15.5	+13.09	+8.4
Λιθουανία	+15.4	+8.5	-0.6	+13.3
Λιχτενστάιν	+4.7	+8.8	-2.7	+13.9
Λουξεμβούργο	-0.2	-4.6	-2.7	+4.8
Μάλτα	-9.1	+5.3	-0.3	-4.5
Μαυροβούνιο	-2.1	-0.7	+9.2	+2.9
Μολδαβία	+2.8	+9.3	+7.	+5.7
Μονακό	+8.5	N/A	N/A	N/A
Νορβηγία	+3.	+1.	+4.3	+0.3
Ολλανδία	+1.6	-0.9	-4.6	+0.8
Ουγγαρία	-9.	-4.8	-12.9	-8.5
Ουκρανία	+5.2	+12.3	+7.7	+9.8
Πολωνία	-1.5	+7.45	+0.8	+8.1
Πορτογαλία	-0.9	+0.1	-7.5	-9.5
Ρουμανία	+12.3	+4.4	+7.1	+10.4
Ρωσία	+1.9	+14.4	-1.2	+6.8
Σαν Μαρίνο	+9.8	N/A	N/A	N/A
Σερβία	+13.	+9.9	+15.5	+16.1
Σλοβακία	+4.8	+6.1	-3.2	+7.7
Σλοβενία	+2.	+14.	+0.1	-0.1
Σουηδία	-1.4	-0.9	-1.	-3.7
Τουρκία	-10.1	+2.9	-2.9	+0.8
Τσεχία	+4.7	+4.	+0.3	+4.6
Φινλανδία	+1.3	-3.6	-1.9	-2.6

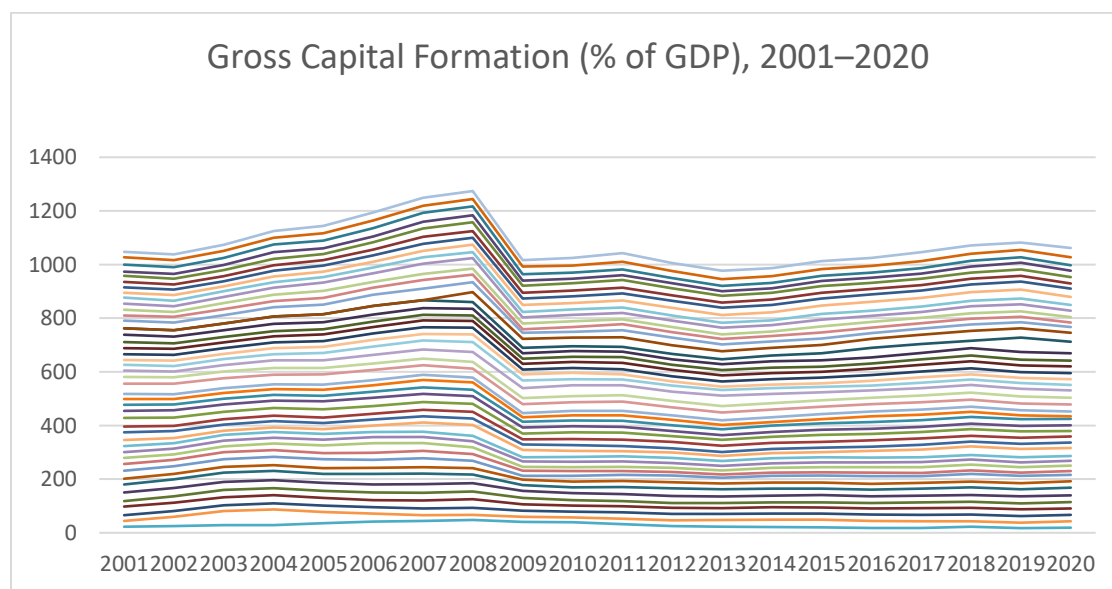

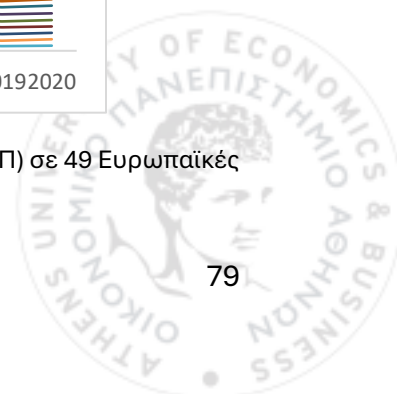
Διάγραμμα 0-1: Διαχρονική Εξέλιξη του Κατά Κεφαλήν ΑΕΠ σε 49 Ευρωπαϊκές Χώρες (2001–2020)

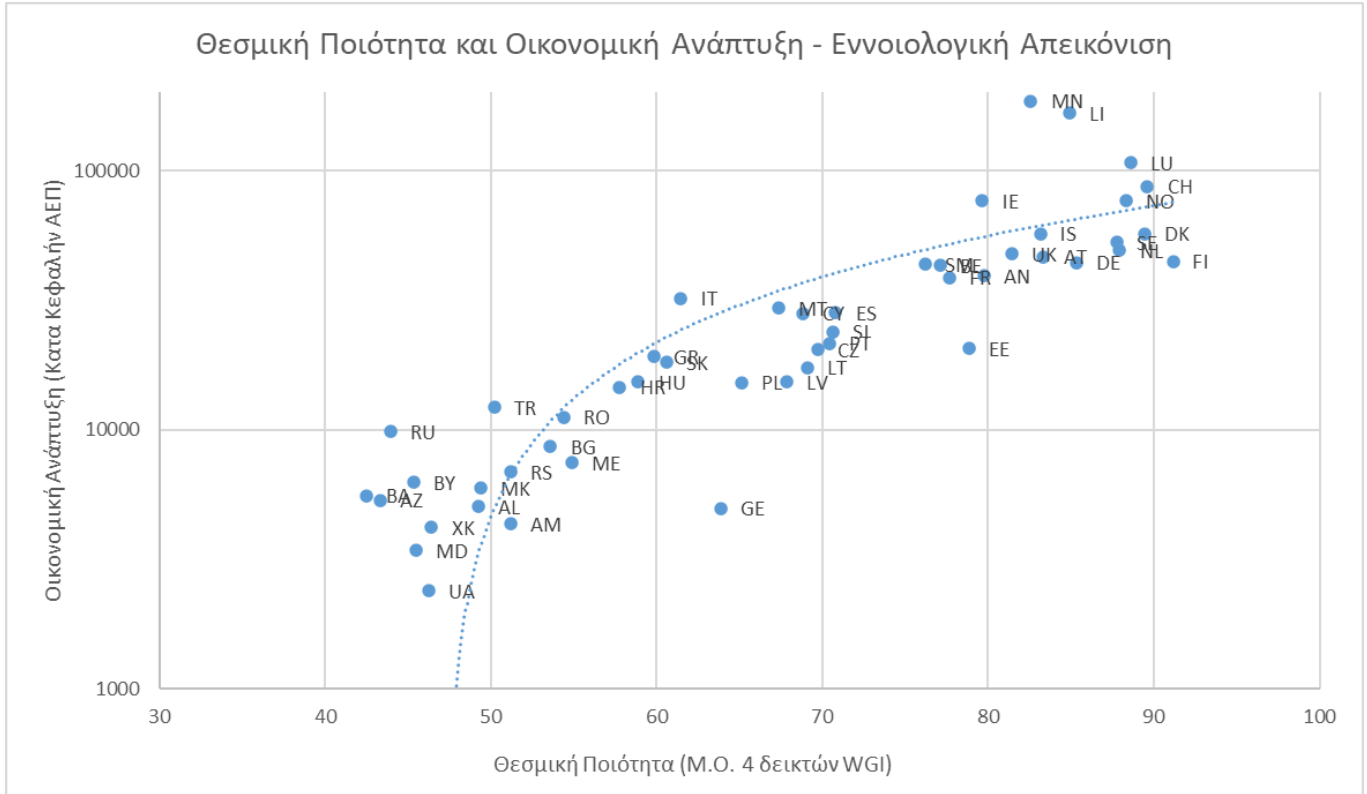

Διάγραμμα 0-2: Διαχρονική Εξέλιξη των Ρυθμών Οικονομικής Ανάπτυξης σε 49 Ευρωπαϊκές Χώρες (2001–2020)

Διάγραμμα 0-3: Διαχρονική Εξέλιξη του Ακαθάριστου Σχηματισμού Κεφαλαίου (% του ΑΕΠ) σε 49 Ευρωπαϊκές Χώρες (2001–2020)

Διάγραμμα 0-4: Σχέση Θεσμικής Ποιότητας και Οικονομικής Ανάπτυξης σε 49 Ευρωπαϊκές Χώρες

Βιβλιογραφία

2025 Rule of Law Report-Country Chapter on the rule of law situation in Serbia (2025).

Acemoglu, Daron, and James A. Robinson,. *Economic Origins of Dictatorship and Democracy*. Cambridge University Press, n.d. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511510809>.

Acemoglu, Daron, Simon Johnson, and James A. Robinson. "The Colonial Origins of Comparative Development: An Empirical Investigation." *American Economic Review* 91, no. 5 (2001): 1369–401. <https://doi.org/10.1257/aer.91.5.1369>.

Aisen, Ari, and Francisco Veiga. "How Does Political Instability Affect Economic Growth?" *European Journal of Political Economy* 29, no. C (2013): 151–67. <https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2012.11.001>.

Alonso, J.A. and Garcimartín, C. (2013) 'THE DETERMINANTS OF INSTITUTIONAL QUALITY. MORE ON THE DEBATE', pp. 206–226. Available at: [https://doi.org/10.1002/jid.1710Digital%20Object%20Identifier%20\(DOI\)](https://doi.org/10.1002/jid.1710Digital%20Object%20Identifier%20(DOI))

Carney, Mark. *Values: Building a Better World for All*. William Collins, 2021.

De Munter, André. "The Enlargement of the Union." *European Parliament, Fact Sheets on the European Union, October 2025*. <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/167/the-enlargement-of-the-union>.

Directorate-General for Economic and Financial Affairs. *2025 Country Report - Slovenia. Country Reports. 2025 European Semester. European Commission, n.d.* https://economy-finance.ec.europa.eu/publications/2025-european-semester-country-reports_en#details.

European Commission (2020) *Country Report Finland 2020*, Europa.eu. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1584543810241&uri=CELEX%3A52020SC0525>

European Commission (2025) *2025 Country Report - Finland*.

European Commission (2016) *Country Report Slovenia 2016*.

European Commission (2019) *Montenegro 2019 Report*.

European Commission (2020) *Serbia 2020 Report*.

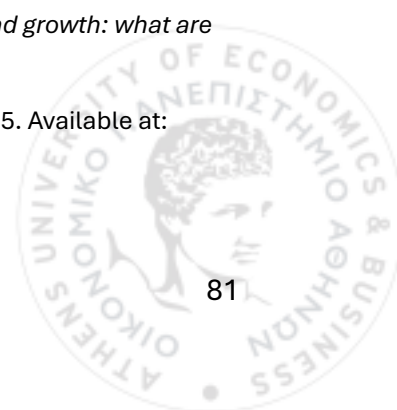
European Commission (2025) *Albania 2025 Report*.

European Court Reports 2002 (2002) Europa.eu. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:61998CJ0367>

European Parliament (2019) *The Enlargement of the Union | Fact Sheets on the European Union | European Parliament*, Europa.eu. Available at: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/167/the-enlargement-of-the-union>

Fernández, Andrés, and César E. Tamayo. "From institutions to financial development and growth: what are the links?." *Journal of economic surveys* 31.1 (2017): 17-57.

Hodgson, G.M. (2006) 'What Are Institutions?', *Journal of Economic Issues*, 40(1), pp. 1–25. Available at: <https://doi.org/10.1080/00213624.2006.11506879>.

IMF (2014) PORTUGAL TENTH REVIEW UNDER THE EXTENDED ARRANGEMENT AND REQUEST FOR WAIVERS OF APPLICABILITY OF END- DECEMBER PERFORMANCE CRITERIA-STAFF REPORT; PRESS RELEASE; AND STATEMENT BY THE EXECUTIVE DIRECTOR FOR PORTUGAL.

IMF (2016) 2015 ARTICLE IV CONSULTATION—PRESS RELEASE; STAFF REPORT; AND STATEMENT BY THE EXECUTIVE DIRECTOR FOR MONTENEGRO .

IMF (2018) Serbia Completes Successful IMF Program, IMF. Available at:

<https://www.imf.org/en/News/Articles/2018/02/21/na022218-serbia-completes-successful-imf-program>

IMF. Republic of Slovenia: Staff Report for the 2001 Article IV Consultation”. Country Reports No. 01/76. 2001.

International Monetary Fund. "Portugal: Staff Report for the 2001 Article IV Consultation", IMF Staff Country Reports 2002, 090 (2002), <https://doi.org/10.5089/9781451832143.002>

International Monetary Fund. European Dept. "Portugal: 2024 Article IV Consultation-Press Release; Staff Report; and Statement by the Executive Director for Portugal", IMF Staff Country Reports 2024, 308 (2024), <https://doi.org/10.5089/9798400288814.002>

International Monetary Fund. European Dept. "Portugal: Staff Report for the 2015 Article IV Consultation", IMF Staff Country Reports 2015, 126 (2015)<https://doi.org/10.5089/9781484389874.002>

International Monetary Fund. European Dept., and International Monetary Fund. Monetary and Capital Markets Department "Republic of Slovenia: Financial System Stability Assessment", IMF Staff Country Reports 2012, 325 (2012, <https://doi.org/10.5089/9781475582925.002>

Kaufmann, D., Kraay, A., & Mastruzzi, M. (2010). *The Worldwide Governance Indicators: Methodology and Analytical Issues*. World Bank Policy Research Working Paper 5430.

Key findings of the 2019 Report on Serbia (2019) European Commission - European Commission. Available at:

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/de/COUNTRY_19_2780

Koçak, D. and Özer, M.A. (2021) ‘Comparing the quality of governance across the European Union member countries: a grey relational analysis approach’, *Policy Studies*, 43(5), pp. 1–21. Available at:

<https://doi.org/10.1080/01442872.2021.1994135> .

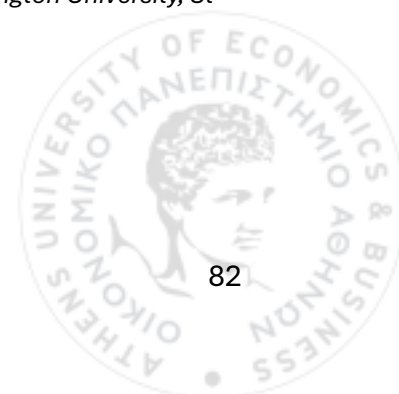
Kroet, Cynthia. “A Timeline of the Eurozone’s Growth.” *Politico*, December 26, 2014.

Macroeconomic surveillance in Slovenia (2019) *Economy and Finance*. Available at: https://economy-finance.ec.europa.eu/economic-surveillance-eu-member-states/country-pages/slovenia/macroeconomic-surveillance-slovenia_en

North, D.C. (1989) ‘Institutions and economic growth: An historical introduction’, *World Development*, 17(9), pp. 1319–1332. Available at: [https://doi.org/10.1016/0305-750x\(89\)90075-2](https://doi.org/10.1016/0305-750x(89)90075-2) .

North, Douglass C. *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Washington University, St Louis, 1990.

OECD (2014), *OECD Economic Surveys: Finland 2014*, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-fin-2014-en.

OECD (2019), *Monitoring Report, Albania 2019, SIGMA Monitoring Reports*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/37891a8a-en>.

OECD (2019), *OECD Economic Surveys: Portugal 2019*, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-prt-2019-en.

OECD (2024) *OECD Survey on Drivers of Trust in Public Institutions 2024 Results - Country Notes: Germany*, OECD. Available at: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-survey-on-drivers-of-trust-in-public-institutions-2024-results-country-notes_a8004759-en/germany_9f727e4a-en.html

OECD (2024), *OECD Economic Surveys: Slovenia 2024*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/bc4a107b-en>.

OECD (2024), *Western Balkans Competitiveness Outlook 2024: Albania, Competitiveness and Private Sector Development*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/541ec4e7-en>

OECD INVESTMENT POLICY REVIEWS SLOVENIA FINANCE AND INVESTMENT « (2002).

OECD. *OECD Economic Surveys: Slovenia 2024*. n.d. <https://doi.org/10.1787/bc4a107b-en>.

Proposal for a COUNCIL DECISION on the principles, priorities, intermediate objectives and conditions contained in the Accession Partnership with Slovenia (2001).

Rodrik, Dani, Arvind Subramanian, and Francesco Trebbi. "Institutions Rule: The Primacy of Institutions Over Geography and Integration in Economic Development." *Journal of Economic Growth*, no. 9 (n.d.): 131–65. <https://doi.org/10.1023/B:JOEG.0000031425.72248.85>.

Slim, A. (2022) *Serbia: an economy disrupted by the pandemic and the war*, REGARD SUR L'EST. Available at: <https://regard-est.com/serbia-an-economy-disrupted-by-the-pandemic-and-the-war>

Slovenia and the Enlargement of the European Union (2000) Europa.eu. Available at: https://www.europarl.europa.eu/enlargement/briefings/9a1_en.html

SPITZER, K.G. (2023) *Ιστορία της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης | Θεματολογικά δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση | Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο*, www.europarl.europa.eu. European Parliament. Available at: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/sheet/79/die-geschichte-der-wirtschafts-und-wahrungsunion>

Tas, N., Hepsen, A. and Onder, E. (2013) 'Analyzing Macroeconomic Indicators of Economic Growth Using Panel Data', *SSRN Electronic Journal*, 2, pp. 41–53. Available at: <https://doi.org/10.2139/ssrn.2264388>.

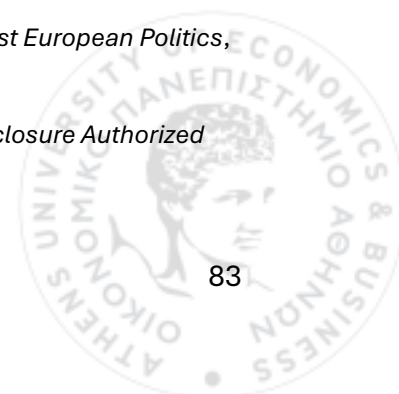
The economic context of Serbia - International Trade Portal (no date) www.lloydsbanktrade.com. Available at: <https://www.lloydsbanktrade.com/en/market-potential/serbia/economical-context>

The IMF and the European Debt Crisis. International Monetary Fund, 2024.

UTFE. *REPORT ON CANDIDATE COUNTRIES' PROGRESS TOWARDS EU ACCESSION, SLOVENIA*. 2002.

van Elsas, E.J. et al. (2019) 'How political malpractice affects trust in EU institutions', *West European Politics*, 43(4), pp. 944–968. Available at: <https://doi.org/10.1080/01402382.2019.1667654>.

World Bank (2025) *Public Disclosure Authorized Public Disclosure Authorized Public Disclosure Authorized Public Disclosure Authorized*.

World Bank. Worldwide Development Indicators (WDI) Database.

World Bank. Worldwide Governance Indicators (WGI) Database.

